

Univerzita Karlova
Přírodovědecká fakulta

Študijní program: Geografie

Študijní odbor: Sociální geografie a regionální rozvoj

Bc. Jaroslav Bačo

Fenomén reliktné hranice a jej vplyv na religiozitu obyvateľstva a sakrálnu krajinu
Manětínska

The phenomenon of relict border and its influence on the religiosity of the population and the
sacral landscape in Manětín

Diplomová práca

Vedúci diplomovej práce: doc. RNDr. Tomáš Havlíček, Ph.D.

Praha, 2020

Ďakujem vedúcemu mojej diplomovej práce, doc. RNDr. Tomášovi Havlíčkovi, Ph.D., za podnetné pripomienky, ochotu a trpezlivosť pri vedení tejto práce. Ďakujem taktiež všetkým, ktorí sa svojou spoluprácou podieľali na jej tvorbe.

Prehlasujem, že som predloženú diplomovú prácu vypracoval samostatne, s použitím uvedenej literatúry.

V Prahe, dňa 11. decembra 2020.

.....

Obsah

OBSAH	3
ZOZNAM OBRÁZKOV A TABULIEK.....	5
ABSTRAKT:.....	6
ABSTRACT:.....	7
1 ÚVOD	8
2 TEORETICKO-METODOLOGICKÉ VÝCHODISKÁ PRÁCE.....	11
2.1 HRANICA V GEOGRAFICKEJ LITERATÚRE	11
2.2 KLASIFIKÁCIA HRANÍC	13
2.2.1 <i>Reliktná hranica.....</i>	<i>16</i>
2.2.2 <i>Etnická hranica.....</i>	<i>19</i>
2.3 POHRANIČNÝ REGIÓN	21
2.4 RELIGIOZITA	22
2.4.1 <i>Vývoj religiozity v Česku v 20. storočí.....</i>	<i>23</i>
2.5 SAKRÁLNA KRAJINA.....	26
3 CHARAKTERISTIKA ZÁUJMOVEJ OBLASTI	33
3.1 MANĚTÍN	33
3.2 NEČTINY	35
4 METODIKA	38
4.1 VÝBER A CHARAKTERISTIKA RESPONDENTOV.....	39
5 VÝVOJ OBYVATEĽSTVA PO 2. SVETOVEJ VOJNE V MODELOVOM ÚZEMÍ	42
6 RELIGIOZITA A SAKRÁLNA KRAJINA V MODELOVOM ÚZEMÍ.....	51
6.1 RELIGIOZITA A VÝVOJ OBYVATEĽSTVA	51
6.1 ČLENOVIA FARNOSTI A OBYVATEĽSTVO	56
6.1.1 <i>Členovia farnosti a cirkevné aktivity .....</i>	<i>60</i>
6.2 RELIGIOZITA A POHRANIČIE	64

6.3	STAROSTOVIA A RELIGIOZITA	68
6.4	SAKRÁLNA KRAJINA.....	73
6.4.1	<i>Prehľad sakrálnych objektov .....</i>	73
6.4.2	<i>Formovanie sakrálnej krajiny.....</i>	78
7	ZHRNUTIE	87
8	ZÁVER	91
	ZOZNAM LITERATÚRY	95

Zoznam obrázkov a tabuliek

Zoznam tabuliek:

Tab. 1: Základné údaje Manětínsko-nečtinského mikroregionu

Tab. 2: Vývoj počtu obyvateľov a domov na území Manětína medzi rokmi 1869 a 2011

Tab. 3: Vývoj počtu obyvateľov a domov na území Nečtín medzi rokmi 1869 a 2011

Tab. 4: Citačná podoba respondentov a ich bližšia charakteristika

Tab. 5: Vývoj národnostnej štruktúry zo sčítaní obyvateľstva za obdobie 1980 – 2011

Tab. 6: Vývoj religióznej štruktúry zo sčítaní obyvateľstva za obdobie 1991 – 2011

Zoznam obrázkov:

Obr. 1: Zaniknuté obce, časti obcí a samoty v nemeckom prihraničí

Obr. 2: Podiel nábožensky zmýšľajúceho obyvateľstva v rokoch 1969 - 1989

Obr. 3: Zničené kaplnky a kostoly počas komunistického režimu v období 1948 – 1989

Obr. 4: Počet vysídlených kňazov nemeckej národnosti v rokoch 1945-1947

Obr. 5: Malé sakrálné objekty a ich priestorové rozmiestnenie (2007) s česko-nemeckou národnostnou hranicou z roku 1930

Obr. 6: Priebeh historickej česko-nemeckej národnostnej hranice

Obr. 7: Historický pohľad na vládny obvod Cheb (Manětín a Nečtiny súčasťou)

Obr. 8: Sakrálné objekty v Manětínsko-nečtínskom území

Obr. 9: Detailný pohľad na sakrálné objekty v Manětíne

Obr. 10: Historický pohľad na sídlo Nečtiny z roku 1900

Abstrakt:

Táto diplomová práca je venovaná štúdiu vplyvov česko-nemeckej reliktnej hranice na religiozitu a sakrálnu krajinu územia mesta Manětín, reprezentujúceho kontinuálne české územie a obce Nečtiny s nemeckým historickým pôvodom. V teoretických východiskách tejto práce bol z toho dôvodu venovaný priestor vstupu do hraničnej problematiky s obecným predstavením jednotlivých typov podoby hraníc so zvýšeným dôrazom na predstavenie reliktnej a etnickej hranice pre potreby nadväzujúceho výskumu. Druhá fáza teoretických východísk bola zameraná na charakteristiku religiozity a sakrálnej krajiny, jej vývoja na národnej úrovni po 2. svetovej vojne s dôrazom na nadväznosť s procesmi vysídľovania nemeckého obyvateľstva po roku 1945.

Výskumná časť diplomovej práce následne pozostávala z mikroregionálnej analýzy referenčného územia v podobe terénneho výskumu pozostávajúceho z pološtruktúrovaných rozhovorov, ktoré boli v práci doplnené o deskriptívnu analýzu štatistika metódu pozorovania stavu a rozmiestnenie sakrálnych objektov. Primárnym cieľom výskumu predloženej práce bolo analyzovať rozdiely v religiozite a sakrálnej krajiny v sledovaných územiach pomocou zvolených metodických postupov a na ich báze zhodnotiť kontinuitu existencie reliktnej hranice.

Kľúčové slová: reliktná hranica, religiozita, sakrálna krajina, Česko, pohraničie, národnosť, Manětín, Nečtiny

Abstract:

The presented diploma thesis deals with the effects of the Czech-German relict border on the religiosity and the sacral landscape of the city region called Manetín, which consists of the permanent Czech territory and the Nečtiny village of German historical origin. The theoretical introduction of this work therefore includes a part dedicated to the topic of borders, introducing different types of borders, focusing particularly on the terms relict and ethnic borders used in the further study. The second part of the theoretical introduction contains the characteristics of the religiosity and the sacral landscape, its evolution on the national level after the Second World War, highlighting the consequent processes related to the exile of the German population after 1945.

The research section of the thesis consists of the micro-regional analysis of the reference region. The analysis is based on the field study which consists of semi-structured interviews, which were complemented by the descriptive statistical analysis and method of observing the condition and location of sacral objects. The main aim of the investigation presented in the thesis is to analyze the differences in the religiosity and the sacral landscape in the regions under study through the chosen methodological approaches and consequently to evaluate the continuity of the relict border existence.

Key words: relict border, religiosity, sacral landscape, Czechia, borderland, nationality, Manětín, Nečtiny

1 Úvod

Uvedená diplomová práca sa zameriava na výskum vplyvu reliktnej hranice na religiozitu a sakrálnu krajinu na príkladoch mesta Manětín a obce Nečtiny, patriace do historicky pohraničného regiónu a zároveň reprezentujúce obe zainteresované, hranicou rozdelené strany. Je však možné v tak malej mierke, takpovediac „cez kopec“, evidovať tak signifikantné rozdiely v objektoch skúmaníach, na ktorých by bolo možné potvrdiť kontinuitu vplyvu reliktnej hranice? Ako uvádza Chromý (2000) v súvislosti priblíženia fenoménu reliktnej hranice so situáciou v Česku, počnúc rokom 1945 resp. 1938, v čase, kedy začali rozsiahle etnické presuny (odchod Čechov, vysídľovanie českých Nemcov a dosídľovanie pôvodne prevažne nemeckého pohraničia českých zemí) došlo k zjednoteniu významu politickej a kultúrnej hranice (jazyková, etnická), pričom kultúrna hranica naďalej existuje v podobe prácou skúmanej reliktnej. Reliktná hranica sa vzhľadom na uvedené historické aspekty v čase vyvíjala. Tak ako plnila do roku 1945 najmä kultúrny predel, tak sa jej význam menil po výmene obyvateľstva, ktoré bolo spôsobené dosídľovaním pohraničných regiónov. Houžvička (1996) pri týchto regiónoch uviedol, že pohraničie môže mimo iného charakterizovať diskontinuita vytvorená spomínanou zmenou obyvateľstva. Rozsiahle presuny obyvateľstva spojené so znovuosídľovaním pohraničných oblastí viedli k deformácii migračných procesov, čo malo negatívny dopad na štruktúru a hustotu zaľudnenia týchto území a taktiež to vytvorilo menej priaznivé sociálne a vzdelanostné zloženie obyvateľstva. Evidujeme v pôvodne nemeckej obci pôvodných nemeckých obyvateľov? Ak áno, ako sa vyvíjal ich vzťah s dosídleným obyvateľstvom?

Okrem demografických a sociálnych zmien, ktoré vyplývali z procesov vysídľovania, vznikli taktiež pre našu prácu najvýznamnejšie zmeny v religiozite obyvateľstva. Väčšinovo katolícky založené nemecké obyvateľstvo, bolo nahradené obyvateľstvom z vnútrozemia, ktorých viera bola na neporovnateľne nižšej úrovni. Významne zmeny v religiozite boli spôsobené taktiež intervenciami komunistického režimu, ktorých priebeh popisoval napríklad Václavík (2010). Platí tento názor

o necirkevne ladenom dosídlenom obyvateľstve aj pre toto územie? Je celková religiozita oboch sídelných útvaroch už v súčasnosti rovnaká?

So zmenami v religiozity úzko súvisia taktiež aj zmeny v sakrálnnej podobe krajiny pohraničného územia. Pre predtým katolícke nemecké obyvateľstvo bola príznačná aj udržiavaná pestrá sakrálna krajina. Avšak kombinácia režimu s vysídľovacími procesmi spôsobila jej rázny úpadok. Ako tvrdí napr. Klingorová (2019), po roku 1948 nebol komunistický režim, so svojou protináboženskou politikou, naklonený výstavbe nových kostolov a iných sakrálnych objektov. Našlo by sa množstvo sakrálnych stavieb, ktoré medzi rokmi 1948-1989 stratili svoju zžitú funkciu. Dochádzalo k ničeniu celých dedín a to zahrňovalo aj množstvo cirkevných stavieb ako kostoly, kláštory, cintoríny a podobne (Jandourek, 2010). Líši sa preto pohľad na súčasnú sakrálnu krajinu oboch území?

Objektmi výskumu tejto práce sú religiozita a sakrálna krajina, ktoré sú analyzované na mikroregionálnej úrovni území mesta Manětín a obce Nečtiny. Predmetom výskumu je česko-nemecká reliktná hranica. Práca je rozdelená do troch hlavných častí a tými sú:

1. Teoreticko-metodologické východiská
2. Religiozita a reliktná hranica
3. Sakrálna krajina a reliktná hranica

Výskum práce je postavený na jednej výskumnej otázke zloženej z troch doplňujúcich

podotázok:

- Prinášajú výsledky terénneho výskumu týkajúce sa mikroregionálneho pohľadu na religiozitu a náboženský život dôkaz o existencii reliktnej hranice v modelovom území?
  - existujú rozdiely v stave religiozity medzi sledovanými územiami?
  - existujú rozdiely v podobe sakrálnnej krajiny sledovaných území?
  - vyznačuje sa religiozita skúmaného pohraničného regiónu odlišnými charakteristikami ako religiozita na národnej úrovni?

Diplomová práca predpokladá, že po viac ako sedemdesiatich rokoch od existencie česko-nemeckej národnostnej hranice nebudú na tak malej mierke v súčasnosti viditeľné významné rozdiely v objektoch výskumu.

Motivácia výberu témy pre túto diplomovú prácu vyplývala z nášho názoru o dôležitosti poukázania na stále prítomné česko-nemecké vzťahy, ich vývoju a súčasnú podobu v praxi. V čoraz väčšej miere je možné evidovať, hlavne na sociálnych sieťach, rôzne šovinistické názory smerované voči nemeckému obyvateľstvu, ktoré by nemali mať v modernej spoločnosti priestor. Okrem toho považujeme za dôležité nazrieť do hĺbky percepcie religiozity obyvateľstvom v území, ktoré patrí medzi oblasti s najnižšou náboženskou vierou v Česku. Navyše nám imponoval fakt, že pre tento výskum je potrebný kvalitatívny prístup v podobe pološtruktúrovaných rozhovorov, ktorý považujeme z osobných skúseností ako jednu z najlepších foriem zisťovania kauzálit štatistických výsledkov, na základe ktorých vymedzenia je potenciálna šanca o následné zmeny. V neposlednom rade, mikroregionálna úroveň výskumu ohľadom tejto témy nie je v literatúre dostatočne spracovaná, takže niekoľkokrát zistené závery sa neopakujú.

2 Teoreticko-metodologické východiská práce

2.1 Hranica v geografickej literatúre

V literatúre sa pojmu hranica a jej problematike venuje dlhoročne množstvo autorov naprieč rôznymi vedeckými obormi, vďaka čomu evidujeme široké spektrum rôznych pohľadov na jeden rovnaký jav. Z geografickej sféry sa analýzou hraníc medzi prvými zaoberal Friedrich Ratzel, ktorý je taktiež považovaný za „otca“ sociálnej a politickej geografie. Vo svojej rozpracovanej teórii predstavil analógiu hraníc s fungovaním živého organizmu, ktorý má svoje prirodzené hranice pôsobnosti s vrodenným úsilím expandovať, čím dochádza k interakcii s okolím (in: Wastl-Walter, 2011). Trochu netradičnú definíciu vyjadril jeho súčasník Haushofer (1939), ktorý vidí hranicu ako periférny orgán, ktorý prirovnáva ku koži – ohraničujúci, pružný a zároveň napätý, samostatne žijúci orgán, ochranný obal žijúceho tvora (štátu). Analógia hranice a ľudského tela sa môže na prvý pohľad zdať možno trochu zvláštna, avšak pri hlbšom zamyslení dáva význam a k jej využitiu inklinovalo viacero autorov.

V ďalších rokoch sa výrazne podieľal na výskume hraníc Ratzlov študent Otto Maull (1925), ktorý nadviazal na Ratzlove teórie. Maull bol zástancom geografického determinizmu, ktorý hovorí o prírodnom predurčení, od ktorého sa následne odvíjalo formovanie vzťahu medzi spoločnosťou a prostredím. Inými slovami, hranice by mali korelovať s prírodnými hranicami (hory, rieky) alebo byť v súlade so sociálno-etnickými hranicami – takéto hranice označil za dobré. Maull teda doplnil teórie o koncepte „dobrých“ a „zlých“ hraníc. Za zlé (antištrukturálne) hranice pokladal hranice proti prirodzenej štruktúre organizácie národného štátu – napr. nové hranice po 1. sv. vojne v neprospech Nemecka alebo Rakúska. Takýto koncept označujeme ako geopolitický. Kontrast voči tomuto konceptu zobrazoval Anssi Paasi ako predstaviteľ kritickej školy. Paasi (1986) odmietal pozitivizmus a základné koncepty. Pozitivizmus predstavoval ďalšiu vedeckú paradigmu, ktorá sa dištancovala aj od geografického determinizmu a volala po výskume hraníc s objektívnymi faktami a striktne vedeckému prístupu, ktorý je zameraný na priestorové fungovanie štátov a jeho vzťahy vo vnútri územia (napr. vzťah jadro-

periféria) (Duleba a kol., 2017). Paasi teda vnímal štáty naopak ako sociálno-kultúrne konštrukty, ktoré permanentne podliehajú zmenám – sú ovplyvňované ľuďmi.

Je prakticky nemožné vybrať jednu definíciu tohto fenoménu a označiť ju ako vzorovú. Rozdiely v definíciách geografickej hranice sa líšia napr. v šírke kontextu, kde sa niektorí venujú hranici na báze matematicko-geometrického priblíženia a niekto berie do úvahy aj priestor, ktorý sa nachádza za záujmovou hranicou (Halás, 2002). Jednoduchú definíciu s geometrickým aspektom uvádza Bezák (1995), ktorý označuje hranicu ako líniu, ktorá člení geografický priestor na dvojrozmerné ohraničené územia. Špecifickejšie, so zreteľom na existenciu ľudského činiteľa, definuje Johnston (2000) hranicu, ako deliacu čiaru medzi dvoma priestorovými jednotkami, kde však pripúšťa aj iný ako líniový charakter, ktorý je závislý od aktivít a javov, ktoré sa vo vymedzovanom území odohrávajú.

Na nedostatok pozornosti venovaný faktoru času pri analyzovaní významu a funkcie hraníc poukazuje Chromý (2000). Hranica je podľa neho premenlivá veličina a čas predstavuje jeden z prvotných diferenciacnych znakov. Umožňuje rozlíšiť mieru vývojovej stability územia, frekvenciu sociálnych zmien a ich dopadov na územie. Svoje tvrdenie znázornil na príklade komparácie dvoch hraníc Česka – takmer tisíc rokov stará, nemenná západná hranica, avšak naopak s mladým, nezakoreným obyvateľstvom proti relatívne mladej, východnej hranici s tradičným, konzervatívnym spoločenstvom.

Už načrtnutá téma štátnych hraníc je pravdepodobne najčastejším zameraním autorov pri aplikovaní vytvorených definícií. Šindler (1996) definuje štátnu hranicu ako líniu v teréne a na mapách, ktorá oddeľuje územia dvoch suverénnych štátov, alebo od oblasti, ktorá nepodlieha suverénnej moci žiadneho štátu (voľné more). Aj keď sme už v niektorých definíciách naznačili, že hranica neplní význam len hraničnej línie, treba spomenúť, že naplňa taktiež funkciu „filtru“ a v neposlednom rade funkciu kontaktnej zóny, ktorá má najväčší význam práve vo vytvorenom hraničnom priestore (Chromý, 2000).

Ďalšie definície od autorov Demek (1984) a De Blij a Muller (1992) nadväzujú na predošlú definíciu v zmysle jej chápania ako zóny, nielen línie. Demek tvrdí, že hranica je výsledok diskretnosti krajinej sféry alebo dôsledok našej diskkrétnej predstavy o nej.

Rozmer hranice môže byť dvojaký, je to čiara alebo prechodné pásmo. De Blij a Muller považujú hranicu za prostriedok k popísaniu obvodu teritórií, pričom za teritórium označujú oblasť, nad ktorou sú určitým spôsobom vykonávané práva vlastníctva. Hranica vytvára okolo seba zónu tlaku, pričom táto zóna s narastajúcou vzdialenosťou od hranice zoslabuje.

2.2 Klasifikácia hraníc

Hranica, ako široký, medziodborový termín, má rôzne spôsoby skúmania a triedenia, čo ústi do jej početných typológií. Z kvalitatívneho hľadiska pri politicko-geografickom poňatí definujeme dva základné typy hraníc – prírodné (prirodzené prekážky v krajine – pohoria, údolia, rieky) a umelé (antropogénne alebo kultúrne prvky súvisiace s etnicitou, zmluvne dohodnutou deliacou čiarou, s historickými aspektmi apod.). Okrem tohto základného rozdelenia podľa typu pôvodu sa hranice ďalej delia, podľa v predošlej kapitole už načrtnutého rozsahu, na líniové (zahrňuje predchádzajúce dva typy) a zonálne (napr. etnické hranice vymedzujúce obývané priestory určitých etník) (Siwek, 1996).

S klasifikáciou hraníc na línie a zóny sa často stretávame v zahraničnej literatúre, predovšetkým v politickej geografii. Pre toto delenie sa však v literatúre využívajú dva termíny „boundaries“ (ďalej líniové hranice) a „frontier“ (ďalej hraničná zóna) (Prescott, 1972). Svetoví autori sa však pri ich aplikácii neraz významovo odchyľujú a vyjadrujú prostredníctvom nich odlišné charakteristiky. Tieto odlišnosti vyplývajú už priamo z doslovného prekladu týchto slov, pretože v štátoch ako Veľká Británia, Taliansko alebo Francúzsko ich význam nie je jednotný (Rankin, Schofield, 2002). Množstvo autorov, najmä pred začiatkom druhej polovice 20. storočia, ako napr. Adami (1927) alebo Boggs (1940), používali oba pojmy ako synonymá. Rozdielom medzi pojмами sa väčšia pozornosť začala prikladať od polovice 20. storočia. Autori ako Ladis (1959) alebo Weigert (1958) navrhovali, aby sa hraničnou zónou označovalo prechodné pásmo z dôvodu zväčšujúcej vágnosti hraníc v povojnovom období (Prescott, 1972).

Líniovými hranicami sa rozumejú lineárne čiary, ktoré sa môžu vzťahovať na všetky druhy ohraničení, ktoré sa nevzťahujú len na geografické vymedzenia, a preto majú väčší filozofický význam (Anderson, Bort, 1998). Hraničná zóna na druhej strane spája priestor a obyvateľstvo, najmä v geografickom ponímaní, a tým vytvára ohraničenie územia. Základná koncepcia zahŕňa možnosť vidieť územie ako priestor, do ktorého niekto patrí. Hraničná zóna teda predstavuje vzťah medzi silami, ktoré súťažia a bojujú za vymedzenie, zatiaľ čo líniové hranice odrážajú realizáciu tohto boja v priestore a v čase (Bigo, 2005). V súčasnosti sa však koncept hraničnej zóny zmenil a už sa v jeho spojitosti nehovorí o statickom priestore, ale skôr o hraničnom procese (napr. priestor pre vyjednávanie), často aj za štátnymi hranicami (Bruns, 2017). Hraničným zónam sa vo svojej publikácii venoval taktiež Jańczak (2014), ktorý využil definície autorov Custred (2011), O'Dowd (2002) alebo Kolossov (2005). Autori vyššie spomenuté prirovnanie hraničnej zóny k boju o vymedzenie dopĺňujú o fakt, že je úplne bežným javom, že záver týchto konfrontácií môže vyústiť k asimilácii alebo taktiež k expanzii jednej z dominantnejších strán. Nakreslená hranica (boundary) je teda spôsob, ktorý umožňuje interakciu a kontakt medzi rôznymi systémami, vznikajú pohraničné oblasti novej kvality, ktoré sa výrazne líšia od vnútrozemia. V dôsledku toho postavili túto zónu do prirovnania k predizbe k vlastnému územiu.

Klasifikácia podľa priepustnosti hraníc, ktorú definoval Maier (1990, in: Dokoupil, 2004) je pre našu prácu taktiež relevantná, pretože sa v nej autor venuje kombinácii hranice a jej vplyvu na prihraničné regióny, čo je v konečnom dôsledku aj náplňou nášho výskumu. Podľa kritéria priepustnosti hraníc autor rozlišuje štyri typické situácie v prihraničnom regióne:

- a) otvorený prihraničný región – mimo vlastného regiónu orientovaný systém, v tomto modeli je jednostranne orientovaná priepustnosť, aplikácia modelu v historickom konštituovaní štátov (expanzia),
- b) zatvorený prihraničný región – centralizovaný, nepriepustný, zhukovanie zásob, obyvateľstva a moc do centra na úkor okrajových oblastí – posilňovanie rozdielov medzi centrom a perifériou,

- c) prihraničný región ako systém mostu – medzi susednými štátmi, hranica čiastočne otvorená, na niekoľkých miestach hraníc existencia spojenia – hraničné prechody – výmena tovaru a osôb, zachovanie identít, nezávislosť a izolácia,
- d) prihraničný región ako systém kontaktného územia – silnejšia fúzia spoločenstiev, nad centralistickými tendenciami prevažuje nadnárodná spoločnosť.

V nasledujúcom delení hraníc budeme analyzovať typy politických hraníc, preto je potrebné, aby sme si túto skupinu hraníc prvotne definovali. To vysvetlil Dokoupil (2004), ktorý na začiatok chápe hranice ako línie, ktoré oddeľujú susedné územia – regióny, pričom tieto regióny môžu byť vymedzené líniou myslenou (fyzickogeografické regióny, spádové územia) alebo líniou fixnou - predtým hraničné kamene, dnes výstražné tabule (štátne útvary). Zatiaľ čo v prvom prípade sú hranice výsledkom použitia tradičných geografických metód (regionalizácie), v druhom prípade sú hranice výsledkom právneho aktu.

Klasifikáciou hraníc podľa vzťahu k územiu a genetických faktorov, ktorú predstavil Hartshorne (1936), si pomôžeme pri potrebe špecifikácii smeru nášho výskumu, pretože obsahuje kľúčový typ nami skúmanej hranice a tou je hranica reliktná. Hartshorne teda delí hranice na tieto štyri druhy:

- a) antecedentné (pionierske, panenské);
- b) subsekventné (následne vybudované);
- c) asekventné (prekrývajúce);
- d) **reliktné hranice (pozostatkové).**

Prvý typ delenia zahŕňa hranice, ktoré boli na území definované ešte predtým ako na ňom došlo k osídleniu. Následne prebiehalo prirodzené prispôsobenie sa obyvateľstva týmto hraniciam (USA a Kanada). Subsekventné sa naopak prispôsobujú zmenám (etnické, jazykové, náboženské), ktoré sa dejú v spoločnosti – predchádzal im rozvoj územia (Benelux). Pri asekventných hraniciach ide v podstate o nerešpektovanie už existujúcich väzieb v rámci spoločnosti – predstavujú politické opatrenia, ktoré sú výsledkom spoločenstva krajín, ktorých vplyv je dominantnejší ako vplyv krajín nachádzajúcich sa na riešenom území (štáty v Afrike) (Duleba a kol., 2017).

2.2.1 Reliktná hranica

Reliktná hranica je nosnou témou tejto diplomovej práce a preto budeme tomuto poslednému typu vymedzenia hranice podľa Hartshorna venovať osobitnú pozornosť. V zahraničnej literatúre sa s týmto termínom stretávame aj v znení „phantom borders“, resp. fantómová hranica, oba termíny však v tomto prípade aktuálne opisujú rovnaký jav, aj napriek názorom o potrebu vyčlenenia pojmu fantómová hranica ako samostatného konceptu s vlastnou metodológiou a jasným vymedzením voči napríklad historickej hranici, za ktorú býva občas zamieňaná.

Reliktná hranica je teda takou hranicou, ktorá už neexistuje, avšak jej znaky sa môžu naďalej vyskytovať napríklad v kultúrnej krajine (De Blij, Muller, 1992).

Podľa Dostála a Jelena (2017) sú základnými predpokladmi existencie reliktných hraníc zániky či politické transformácie štátnych entít, vznik nových štátov, delimitácie hraníc alebo rozsiahle presuny obyvateľstva. Typický atribútom reliktných hraníc sú následne pretrvávajúce rozdiely medzi regiónmi, ktoré táto hranica oddeľuje.

Samotný koncept reliktných hraníc predstavuje novú konceptualizáciu, ktorá sa snaží pochopiť priestor a pôsobenie v čase. Koncept sa zameriava na reprodukciu regionálnych rozdielov na územiach, kde bola zrušená politická hranica, a stratila svoju právnu hodnotu (Hirschhausen a kol, 2015).

Tak markantná zmena v podobe zrušenia hraníc väčšinou vedie ku postupnému klesajúcemu vplyvu jej bývalej funkčnosti až k nesignifikantným prejavom. Niekedy sa však niektoré aspekty predchádzajúceho územného členenia dlhodobo javia, aj napriek zrušenej hranici, ako pretrvávajúce a znovu sa objavujú v podobe reliktnej hranice. To znamená, že pravdepodobne v danom území existujú určité mechanizmy, ako napr. normy, hodnoty a kultúrne zvyky, platné na miestnej úrovni, ktoré usmerňujú sociálne interakcie a reprodukovujú rozdiely, ktoré predtým vznikli v dôsledku existencie hranice (Zarycki, 2015).

Publikácia už spomenutých nemeckých autorov na čele s Hirschhausenom (2015) ponúka na termín „phantomgrenzen“ ešte jeden zaujímavý pohľad, a to že reliktné hranice sú štátne hranice, ktoré strácajú svoje najdôležitejšie funkcie, ale zostávajú politickými a

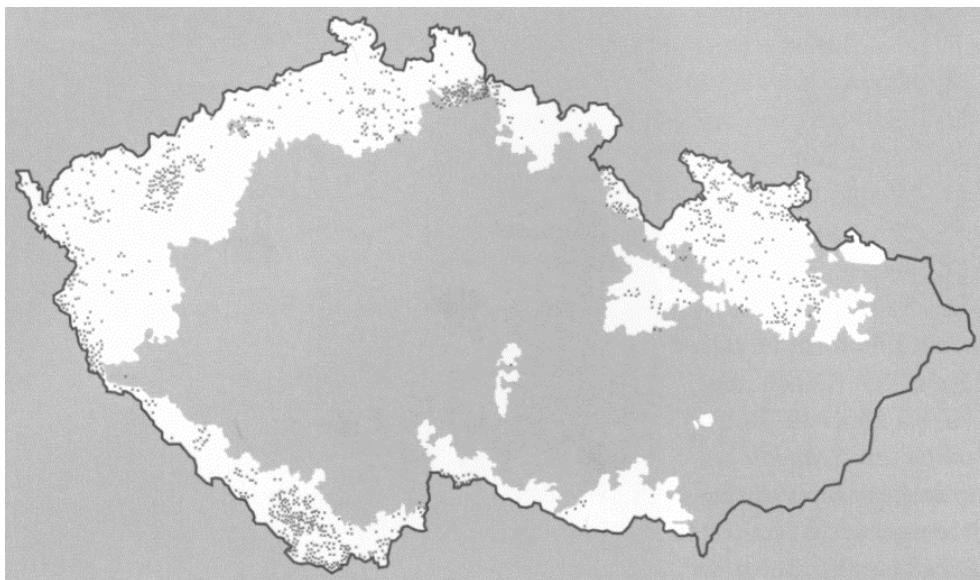
kultúrnymi prekážkami, viditeľnými v rôznych formách súčasnej hospodárskej, sociálnej a politickej činnosti a môžu sa použiť pri vytváraní alebo oživení územných identít.

Netradičným, avšak nami už raz spomenutým, spôsobom, popísal fantómovú hranicu poľský autor Gorzelak (2006), ktorý ju aplikuje na príklade ľudského tela. V definícii porovnáva stratu časti svojho územia k amputácii končatiny: už síce neexistuje, ale jedinec v nej trpí „fantómovou“ bolesťou. Túto asociáciu s ľudským telom a následnou bolesťou zo straty je pre predstavu možné využiť na príklade nedosídleného územia v pohraničnom regióne, kde nie je náročné uvedomiť si jej trefnosť aj napriek jednoduchosti a laickom podaní.

Veľký význam reliktnej hranici, avšak nie v príliš pozitívnom slova zmysle, pripisuje poľská autorka Bialasiewicz (2009), ktorá tvrdí, že reliktné hranice sú neuveriteľne silnou politickou metaforou, ktorá odzrkadľuje špecifickú víziu spoločnosti, nazval ich mocnými „kontajnermi mýtov“.

Ako tvrdí Chromý (2000) v súvislosti tohto fenoménu so situáciou v Česku, počnúc rokom 1945 resp. 1938, v čase, kedy začali rozsiahle etnické presuny (odchod Čechov, vysídľovanie českých Nemcov a dosídľovanie pôvodne prevažne nemeckého pohraničia českých zemí) došlo k zjednoteniu významu politickej a kultúrnej hranice (jazyková, etnická), pričom kultúrna hranica naďalej existuje v podobe reliktnej. Obrázok 1 nám v tejto časti plní najmä funkciu príkladu, na základe ktorého si vieme vizuálne predstaviť podobu reliktnej hranice a jej existenciu v praxi. V obr. 1 je hranicu myslený prechod medzi celistvou sivou plochou a bielou farbou. Sivé bodky predstavujú spomínané zaniknuté obce.

Obr. 1: Zaniknuté obce, časti obcí a samoty (vyznačené bodkami) v nemeckom prihraničí (biele)

Zdroj: Mikšíček a kol., 2006

Teoretické východiská reliktnej hranice v tejto kapitole uzavrieme jej klasifikáciou, ktorá nám vhodne doplní a zhrnie už spomenuté definičné výroky a taktiež znázorní v praxi na príkladoch rôznych štátov. Dostál a Jelen (2017) vo svojom článku podľa definícií vytvorili klasifikáciu, v ktorej je možné rozlišovať tri typy reliktných hraníc a regiónov. Prvým typom sú hranice, ktoré vznikli teritoriálnymi zmenami, kvôli ktorým sa dané územie dostalo pod kontrolu iného štátu – ako príklad je v tomto delení uvedený teritoriálny vývoj Ukrajiny a taktiež podobné prípady v Bielorusku alebo Litve.

Druhý špecifický typ hraníc sa týka oblastí, ktoré prešli významnými politickými a kultúrno-demografickými zmenami, avšak zostali pod kontrolou pôvodného štátu. Je to predovšetkým prípad českého pohraničia, osídleného prevažne nemeckým obyvateľstvom, následne v roku 1938 odlúčeným od Československa a po konci druhej svetovej vojny vysídleného a následne opätovne kolonizovaného novým obyvateľstvom.

Tretí model reliktnej hranice je tvorený kombináciou predchádzajúcich dvoch typov, to znamená, že v území dochádza k teritoriálnym zmenám a súčasne aj ku kompletnej obnove obyvateľstva – ako príklad uvádzajú regióny západného Poľska (Putrenko 2013, Šimon 2015, Zarycki 2015, in: Dostál, Jelen, 2017).

Pri porovnaní rozdielov medzi prvými dvoma typmi hraníc Dostál s Jelenem (2017) uvádzajú, že zatiaľ čo u prvého príkladu sa menia hranice a štáty získavajú nové územia s pôvodnou populáciou, v druhom prípade sa pretvára len spoločenská zložka regiónu, obyvateľstvo však zostáva súčasťou pôvodného štátu.

2.2.2 Etnická hranica

Okrem reliktnej hranice je určite nutné a potrebné venovať pozornosť taktiež hraniciam etnickým. Etnické hranice úzko súvisia a v našom prípade nadväzujú na už definované reliktné. Ich súvislosť sme už naznačili definíciou Chromého (2000), a teda že hranica je ovplyvňovaná nielen interakciou ľudského faktoru, ale aj časom. Hranica je teda ešte raz premenlivá veličina, ktorá sa v čase formuje a tento prípad evidujeme v nami skúmanom prostredí. Etnická hranica, ktorá oddeľovala nemecké obyvateľstvo od českého v období prvej polovice 20. storočia, sa postupne pretransformovala v hranicu reliktnú – jej vplyv je stále viditeľný, avšak reálne už neexistuje. Taký je samozrejme náš predpoklad, uvedenú koreláciu sa budeme v našej práci na základe výskumu snažiť potvrdiť alebo samozrejme vyvrátiť.

Geografický pohľad na etnickú hranicu priniesla práca od Siweka (1996), v ktorej ju definuje ako zónu, v ideálnom prípade čiaru, ktorá vedie medzi územiaми obývanými príslušníkmi rôznych etnických skupín, a v ktorej sa súčasne objavujú prvky príslušnosti k týmto etnikám v takom rozsahu, že ju podľa nich nie je možné s istotou zaradiť k žiadnej z nich. Na túto nezaraditeľnosť nadviažeme definíciou sociológa Wimmera (2008), ktorý tvrdí, že koncept etnických hraníc nevyhnutne neznamena, že svet sa skladá z ostro ohraničených skupín. Etnické rozdiely sú často nejasné a hraničné, s nejasnými vymedzeniami a malými sociálnymi dôsledkami, čo umožňuje jednotlivcom zachovať si členstvo v niekoľkých kategóriách alebo situačne meniť svoju identitu. Aké zákonitosti teda ovplyvňujú polohu a tvar etnickej hranice popísal Siwek (1996) v týchto bodoch:

- etnické hranice sa často vyskytujú tam, kde je nízka hustota zaľudnenia a existencia prírodných bariér,

- tvar etnickej hranice v takýchto nízko zaľudnených oblastiach je plynulý, možná neplatnosť tejto zákonitosti je spôsobená napr. tvarom reliéfu,
- ak sa etnická hranica nachádza naopak vo frekventovanejšej oblasti (hustejšie zaľudnenej), má členitejší priebeh a tvorí širšiu zónu,
- etnická hranica je časovo premenlivá.

Citeľne sociologickejší pohľad na definíciu etnickej hranice vyjadril Sanders (2002), podľa ktorého etnická hranica v skutočnosti neexistuje a predstavuje len myslenú líniu, ktorá upevňuje sebaidentifikáciu členov skupiny (in-group member) a potvrdzuje, resp. prehľbuje rozdiely medzi tými, ktorí do tejto skupiny nepatria (out-group members).

Opačný pohľad s dôrazom na možnosť fúzie rozdielnych etníc zaujali slovenskí geografi Majo, Kusendová (2007). Podľa nich, ak príslušníci dvoch etnických skupín obývajú súvislé územie, je možné definovať v priestore pás sídiel, v ktorom bývajú príslušníci oboch etnických skupín. Toto územie, resp. zóna sa nazýva etnickou hranicou. V obciach ležiacich v tomto priestore dochádza k intenzívnejšej vzájomnej sociálnej a kultúrnej interakcii. Etnická hranica je teda podľa ich geografického chápania „zjednodušeným a generalizovaným priemetom sociálnej hranice do priestoru. Predstavuje prechodnú zónu medzi územiaми obývanými prevažne jednou etnickou skupinou, v ktorej žijú príslušníci iných etnických skupín. Vzájomná sociálna a kultúrna interakcia medzi nimi je v tejto oblasti najvýraznejšia, resp. má najväčšie predpoklady, aby bola práve v tomto území najvýraznejšia. Pravdepodobnosť vzájomnej interakcie medzi etnickými skupinami klesá so vzdialenosťou od etnickej hranice a objektívne sa táto zóna najviac prejavuje v zmiešanej etnickej štruktúre obcí.“

Načrtnutú myšlienku o tom, že vnímanie vlastnej identity nie je konečným stavom, ale môže sa v čase meniť podľa životnej situácie naznačil taktiež Siwek (1996). Autor udáva, že etnická hranica prechádza priamo konkrétnym jednotlivcom. V tomto kontexte pripúšťa, že možnosť zmeny percepcie vlastnej etnickej identity, napríklad aj niekoľkokrát za život, pretože to vo veľkej miere podlieha špecifikám daného územia, ktoré sa môžu meniť – ako napríklad vysídlenie nemeckého obyvateľstva.

2.3 Pohraničný región

Teoretické východiská týkajúce sa hraníc v tejto kapitole uzavrieme definovaním regiónov, ktoré vznikajú pôsobením nami už charakterizovaným typom hraníc. V geografickej literatúre existuje opäť množstvo uhlov pohľadu na pohraničný región a hlavne na jeho vymedzenie. Je však potrebné uviesť, že je rozdiel medzi prihraničným a pohraničným regiónom, v našom výskume sa venujeme pohraničiu ako územiu z oboch strán hraníc, avšak v teoretických východiskách sa venujeme obom typom. Všeobecný pohľad na pohraničný región, resp. pohraničie definoval napr. Leimgruber (1980), ktorý hovorí o pohraničí ako o území vo sfére vplyvu politickej hranice bez toho, aby bolo jasne definované ohraničenie tohto regiónu smerom do vnútrozemia. Taktiež uvádza, že dôležitým kritériom vymedzenia môžu byť takzvané funkčné väzby mimo prihraničného regiónu, a to jak absolútne, tak aj relatívne.

Ako uvádza Havlíček (2004), vymedzovanie prihraničných regiónov je najčastejšie aplikované na báze administratívnych pravidiel. V Česku sa preto často využíva vymedzenie prihraničného priestoru ako súboru okresov ležiacich pri štátnej hranici. Toto vymedzenie je na jednu stranu praktické z hľadiska dostupnosti dát, ale na druhú stranu je veľmi hrubé a často zavádzajúce. Využívané je často Európskou úniou pri pridelovaní dotácií na rozvoj prihraničných regiónov. Rozdiel v prihraničnom a pohraničnom regióne je v našom chápaní teda práve v tom, aký priestor pokrýva. Pokiaľ sa jedná o región lokalizovaný len z jednej strany hranice, jedná sa v tomto vnímaní práce o prihraničný.

Pre náš výskum však administratívne vymedzenie nie je vhodné a tak si následne predstavíme definície, ktoré sa vzťahujú na v predchádzajúcej kapitole definovanú reliktnú hranicu. Územie pohraničia podlieha taktiež premenlivosti v čase. Tento typ pohraničia je vymedzený na základe spoločných vývojových znakov, historických podmieneností a súvislostí. Takéto historické vymedzenie sleduje územie, ktoré dnes už administratívne neexistuje, ale jeho efekty sú naďalej prítomné (Chromý 2000, Havlíček 2004). Na toto ohraničenie podľa spomenutých delimitačných kritérií nadviažeme definíciou Houžvičky (1996), ktorý vraví, že pohraničie charakterizuje v úplne obecnej podobe periférna poloha

vo vzťahu k centru, ďalej špecifické, prírodné a klimatické podmienky, ale taktiež sociokultúrna diskontinuita spôsobená zmenou obyvateľstva, ktorá bola spôsobená dôsledkom vysťahovania nemecky hovoriaceho obyvateľstva pohraničia po 2. svetovej vojne. Rozsiahle presuny obyvateľstva spojené so znovuosídľovaním pohraničných oblastí viedli k deformácii migračných procesov, čo malo negatívny dopad na štruktúru a hustotu zaľudnenia týchto území a taktiež to vytvorilo menej priaznivé sociálne a vzdelanostné zloženie obyvateľstva.

Pri vymedzovaní prihraničných regiónov z pohľadu historickej a kultúrnej geografie sú, ako sme už spomínali, najčastejšie využívané administratívne jednotky (zóny okresov z roku 1960, hranice politických okresov a i.). Naopak pri tomto vedeckom štúdiu je však podľa Chromého (2000) vhodné použiť pre vymedzenie českého pohraničia jazykovú hranicu a to v týchto dvoch variantoch.

- a) jazyková hranica z roku 1910 (podľa obcovacej reči) – z dôvodu jej neskoršieho využitia pri vymedzovaní okupovaných území po Mníchovskej dohode
- b) jazyková hranica z roku 1930 (podľa národnosti) – z dôvodu kvalifikovanejšieho vymedzenia zóny dosídlenia po odsune českých Nemcov v rokoch 1945 – 1947

2.4 Religiozita

Po detailnom definovaní nosného termínu našej práce presunieme našu pozornosť k druhému pojmu a tým je religiozita. Analýza religiozity obyvateľstva nášho územia predstavuje v našej práci hlavný objekt výskumu a z jej výsledkov sa následne pokúsime potvrdiť, resp. poprieť existenciu reliktnej hranice referenčných oblastí. Prvotne si však charakterizujeme pojem religiozita, pod ktorým Štampach (2008) rozumie prítomnosť náboženstva v populácii, a to z kvantitatívneho pohľadu (v akom rozsahu je náboženstvo a jeho prvky prítomné v populácii a aký je jeho vplyv), ako aj z kvalitatívneho pohľadu (akú ma religiozita hĺbku a obsah, ako je prežívaná). Tak, ako sme uviedli v začiatkoch

definovania pojmu hranica, tak aj v tomto prípade platí, že štúdiom religiozity sa zaoberá od nepamäti široká škála výskumníkov naprieč rôznymi odbormi ako sociológovia, religionisti, antropológovia, ale aj samozrejme geografovia, vzhľadom na vývoj náboženstiev v priestore a čase.

Podľa Stráženca (2001) religiozita je osobným a pozitívnym vzťahom človeka k náboženstvu alebo k Bohu, ktorý pod sebou zahŕňa komplex javov ako rôzne formy myslenia (náboženské presvedčenie), prežívania (náboženské city) a konania (kult, náboženská aktivita). Autor taktiež uvádza, že rôzne stránky religiozity sú vo vzájomnom vzťahu s ďalšími charakteristikami osobnosti (s autoritatívnosťou, liberalizmom, atď.).

Tieto vzťahy k transcendentnu, resp. k nadprirodzenému, a z nich vyplývajúce aktivity daných jedincov, je možné výskumne podchytiť a podrobiť analýze. Z tejto myšlienky vzišli aj naše dáta o obyvateľstve sledovaných území, kde sme napríklad inštitucionalizovanú formu religiozity analyzovali aj cez počty veriacich, počty cirkevných obradov ako svadby, krsty, pohreby, omše a podobne.

Ako sme už spomenuli, religiozita sa kontinuálne vyvíja v priestore a čase. Jednotlivé miery religiozity sú ovplyvňované konkrétnymi činiteľmi, ktorých štúdiom sa zaoberala aj Hamplová (2008). Vo svojej práci skúmala a hodnotila pomocou štatistických analýz závislosť vplyvu rôznych geografických, demografických, sociálnych alebo kultúrnych charakteristík na religiozitu jedinca. Náboženskosť človeka teda môžu ovplyvňovať faktory ako vek, pohlavie, bydlisko alebo miera náboženskej socializácie. V téme našej práce sa taktiež venujeme faktorom, ktoré ovplyvňujú mieru religiozity u jedinca, avšak vzhľadom na odlišnosť výskumnej témy sa líšia aj sledované faktory (príklad heterogénnej národnosti obyvateľstva).

2.4.1 Vývoj religiozity v Česku v 20. storočí

Vzhľadom na temu našej práce je žiaduce priblížiť vývoj religiozity v Česku počas 20. storočia s dôrazom na dôsledky politických zmien. Ako vo svojej práci opísali

Václavík, Hamplová a Nešpor (2018) už obdobie prvej Československej republiky (1918–1938) predpovedalo, akým smerom sa budú postoje voči náboženstvu a náboženským inštitúciám vyvíjať. My si však v nasledujúcich častiach práce rozoberieme len situáciu v Česku. Ako hlavné črty je možné označiť rastúcu nedôveru v náboženské inštitúcie alebo tendenciu k náboženskej privatizácii. Významnú, až rozhodujúcu rolu v tomto období, v zmysle premeny vzťahov Čechov k náboženstvu, znamenalo vymedzovanie sa voči dominantnej katolíckej cirkvi – evidujeme tu pokles približne 1 200 000 členov, kde väčšinovú časť tvorili obyvatelia českej národnosti žijúci v Čechách (českých Nemcov bolo minimum). Po 2. svetovej vojne boli spomenuté trendy podporené dvoma faktami: vysťahovaním nemeckej menšiny (cca 2,6 miliónov ľudí) z českého pohraničia v rokoch 1945–1947 a príchodom komunistického režimu v roku 1948. Túto zmenu politického režimu môžeme pri retrospektívnom pohľade jednoznačne označiť za kľúčovú pri vývoji nami skúmanej religiozity.

Obnovená republika neprišla dôsledkom vysťahovania nemeckého obyvateľstva len o veľkú časť svojho obyvateľstva, ale súčasne aj o veľký počet vyznávačov katolíckej viery. Spolu s nemeckým obyvateľstvom bola zároveň vysťahovaná aj prevažná väčšina nemeckých kňazov, čo sa zaradilo medzi ďalšie negatívne dopady na religiozitu obyvateľstva. Dochádzalo k ničeniu celých dedín a to zahrňovalo aj množstvo cirkevných stavieb ako kostoly, kláštory, cintoríny a podobne (Jandourek, 2010). Po roku 1948, kedy bol v Česku nastolený komunistický režim, premeny pokračovali, čo sa prejavilo napríklad vo výraznom poklese účasti a záujmu o náboženské aktivity. Neprichádzali žiadne nové koncepty k vzťahu k náboženstvu, čo vyústilo do prehbujucej ľahostajnosti obyvateľstva voči náboženstvu (Václavík a kol., 2018). Komunisti na svojom VIII. zjazde na jednej strane požadovali po cirkvi, aby sa nemiešala do politického života a na strane druhej, aby verne stála po boku nového režimu a tým spoločne chránila republiku, ktorú komunisti označovali za Husovu zem, proti nepriateľskému Rímu a Vatikánu (Kaplan, 1993). V nasledujúcich rokoch, od roku 1948, sa spočiatku komunistický režim tváril, že bude plne rešpektovať slobodu svedomia a náboženského vyznania, tak to deklaroval na spomínanom zjazde, avšak táto pretváрка nemala dlhé trvanie. Predstaviteľom režimu začalo byť jasné, že katolícka cirkev môže predstavovať vážnu prekážku na ceste za

ovládnutím spoločnosti. Postupne v priebehu rokov začali byť, najmä voči katolíckej cirkvi, implementované rôzne opatrenia. Katolícku cirkev považoval režim za najväčšiu hrozbu a to najmä kvôli veľkému počtu katolíkov, ale taktiež kvôli jej veľmi dobrej organizácii a rozsiahlym zahraničným väzbám. Ich iniciatíva spočívala v intervenciách do štruktúr cirkvi, ktoré mali spôsobiť vnútorný rozkol. Taktiež boli režimom prijaté legislatívy, ktoré náboženské skupiny podriadili striktnému štátnemu dozoru – zriadenie „Státního úřadu pro věci církevní“. Funkciu tohto úradu môžeme priblížiť na vzniknutom zákone, ktorý označuje každý náboženský obrad, či už súkromný alebo verejný, ktorý sa uskutočnil bez súhlasu a vedomia tejto inštitúcie, za trestný čin. Definitívnu stratu autonómie náboženských spoločností predstavoval druhý zákon, ktorý im zabavoval všetok majetok (Václavík, 2010).

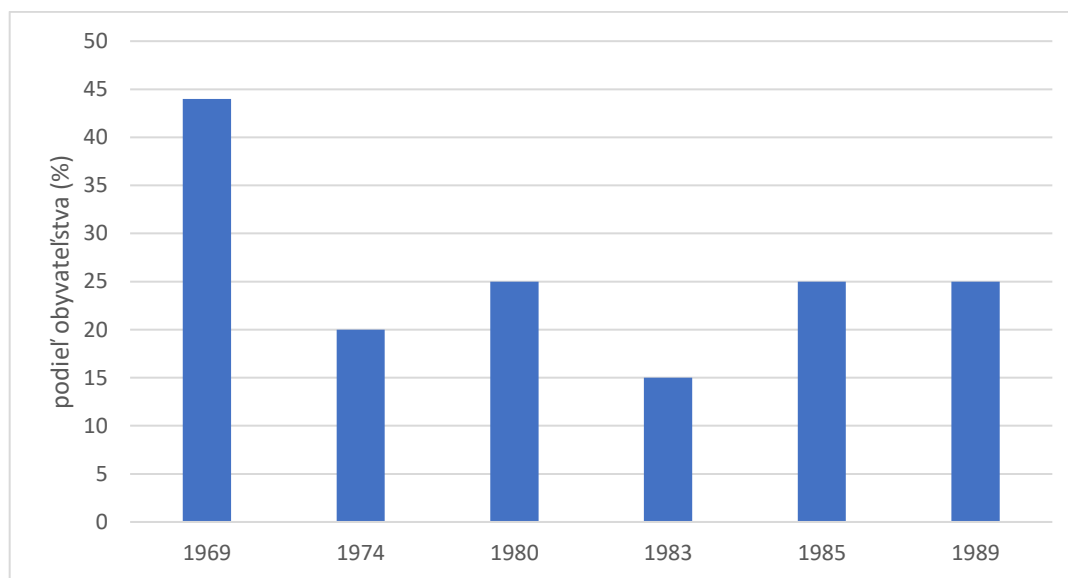
Vnucovaná averzia voči náboženstvu zo strany komunistického režimu však nemala len jednotvárný dôsledok v podobe prehlbovania nezáujmu o cirkev. Náboženstvo sa začalo, vďaka týmto radikálnym zásahom štátu, chápať ako niečo protirežimové, takže to v sebe obsahovalo príťažlivosť protestu a alternatívy a ani to nemuselo znamenať identifikáciu vyznávača s náboženstvom ako životným štýlom (Václavík a kol., 2018).

Pre lepšiu predstavivosť si môžeme situáciu vývoja religiozity u obyvateľstva Česka zobrazit' v číselnej podobe. V roku 1950 sa aj napriek prvotným opatreniam komunistického režimu hlásilo k náboženskej viere až 94% obyvateľstva s dominanciou katolíckej cirkvi v podiele 76,7% obyvateľstva. Pri porovnaní štatistík relatívnych čísel zo sčítania z roku 1930 neevidujeme výrazné zmeny výsledkov, pretože k náboženskému vyznaniu sa hlásilo 92% obyvateľstva a z toho 78,6% ku katolíckej cirkvi. Zmeny však vidíme pri absolútnych číslach, v ktorých sa prejavil už spomínaný úbytok členov katolíckej cirkvi. V roku 1930 mala katolícka cirkev takmer 8,4 milióna členov a v roku 1950 približne 6,8 milióna členov (czso.cz).

Číselný vývoj stavu religiozity obyvateľstva v nasledujúcich rokoch totalitného režimu si priblížime na základe dát získaných z rôznych sociologických výskumov, ktoré vo svojej knihe spracoval Václavík (2010). Nábožensky zmýšľajúcemu obyvateľstvu sa rozumie obyvateľstvo považujúce sa za veriace. Z obrázku 2 registrujeme, že príslušnosť

obyvateľstva k niektorej z cirkví rapídne klesla. Dôvodom sú predovšetkým štátne intervencie – cirkev sa nachádzala v postavení nepriateľa číslo jedna.

Obr. 2: Podiel nábožensky zmýšľajúceho obyvateľstva v rokoch 1969 - 1989

Zdroj: Zpráva k aktuálním otázkám působení církví (1989), spracované podľa: Václavík, 2010

2.5 Sakrálna krajina

V tejto kapitole si predstavíme druhý výskumný objekt našej práce. Na príklade sakrálnej krajiny sa v našej práci snažíme poukázať na zmeny vznikajúce v referenčnom období, čo tieto zmeny predstavovali, až po jej súčasný stav a význam. Pojem sakrálna krajina je zrozumiteľne vysvetlený Havlíčkom (2019), ktorý tento termín chápe ako interakciu prírodnej a kultúrnej zložky krajiny. Tvrdí, že táto interakcia nevykazuje len pasívnu rovinu v zmysle, že Boh ako stvoriteľ predal svoje stvorenie do správy ľudí, ale že náboženstvo a z neho vychádzajúca kultúra ovplyvňovali život, a tým aj krajinu daného územného celku. Vzťah náboženstva a priestoru je nutné vnímať ako obojstranný, čiže prírodné a často taktiež sociálne prostredie ovplyvňuje náboženstvo a naopak náboženstvo

ovplyvňuje správanie človeka a spoločnosti, čo sa následne odzrkadľuje v priestore samotnom.

Vhodnosť tejto definície pre náš výskum môžeme okamžite dokázať aplikovaním definície na nami sledované obdobie, pretože po druhej svetovej vojne dochádzalo k rozsiahlym interakciám najmä zo strany človeka smerom k náboženstvu a jeho symbolom.

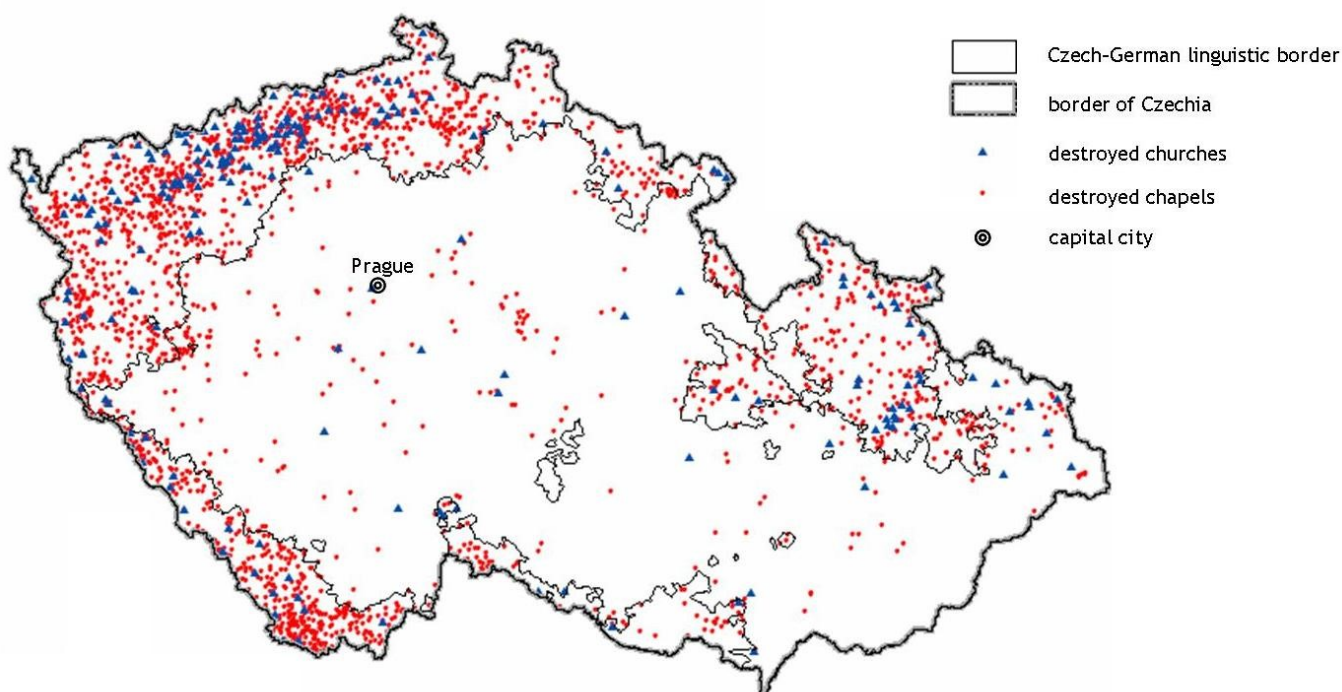
Samotné sakrálné objekty v inom článku označil Havlíček spoločne s Hupkovou (2011) ako prejav náboženstva. Je to prejav hmatateľný a viditeľný v sídlach a krajine. Sakrálné objekty dokumentujú nielen náboženský vývoj, ale taktiež kultúrny, vývoj osídlení, ciest a i. S meniacim sa typom a mierou religiozity, sa menia aj sakrálné objekty.

V Česku sa výrazná transformácia sakrálnej krajiny odohrávala v 18. a 19. storočí. V tomto období prebiehala masová výstavba sakrálnych objektov – tzv. baroková sakralizácia (získanie posvätného charakteru) kultúrnej krajiny vidieku, ktorá prebiehala vo všetkých katolíckych oblastiach Rakúsko-Uhorska. Na vidieku často tvoria tieto sakrálné objekty hlavné dominanty obcí, väčšinou lokalizované v centre sídiel, kde plnia funkciu náboženskú, kultúrnu ale aj spoločenskú. Pri cestách, križovatkách a administratívnych hraniciach vznikali početné, drobné sakrálné objekty (Havlíček, Hupková, 2011).

Ako sme už v predošlej kapitole naznačili, aj Klingorová (2019) vo svojom príspevku pripomenula, že po roku 1948 nebol komunistický režim, so svojou protináboženskou politikou, naklonený výstavbe nových kostolov a iných sakrálnych objektov. Našlo by sa množstvo sakrálnych stavieb, ktoré medzi rokmi 1948-1989 stratili svoju zžitú funkciu, začali sa likvidovať (obr. 3), chátrať alebo sa pretransformovali v objekty s úplne inou funkciou. Obrázok 3 nám poskytuje kartografickú vizualizáciu uvedených likvidačných procesov. Pri pohľade na zlikvidované sakrálné objekty v Česku za obdobie 1948 - 1989 vidíme, že ich rozloženie a ohniská výskytu kopírujú pridanú hranicu obyvateľstva nemeckej národnosti. Tento výsledok len potvrdzuje už uvedené poznatky o represívnom správaní štátneho režimu voči náboženstvu. Najvyššie počty zničených náboženských objektov z mapy evidujeme v severozápadnej časti štátu, čo je spôsobené najmä vyššou koncentráciou nemeckého obyvateľstva. Z obrázku 5, ktorý zobrazuje rozmiestnenie malých sakrálnych stavieb (križe, sochy, božie múky) z roku 2007,

môžeme sledovať podobné výsledky. Najvyššie počty týchto pamiatok registrujeme v tradičných katolíckych regiónoch, naopak najnižšia intenzita zahustenia mapy malých sakrálnych objektov je v dosídlených oblastiach po druhej svetovej vojne a v protestantských regiónoch (Havlíček, 2020). Pri sumárnom zhodnotení oboch mapových obrázkov je žiaduce povedať, že táto doslova radikálna protináboženská iniciatíva zo strany totalitného režimu, mala obrovský dopad nielen na obyvateľstvo, ale aj kultúrnu krajinu, ktorého dôsledky budú doznievať a byť viditeľnými ešte minimálne niekoľko desiatok rokov.

Obr. 3: Zničené kaplnky a kostoly počas komunistického režimu v období 1948 – 1989

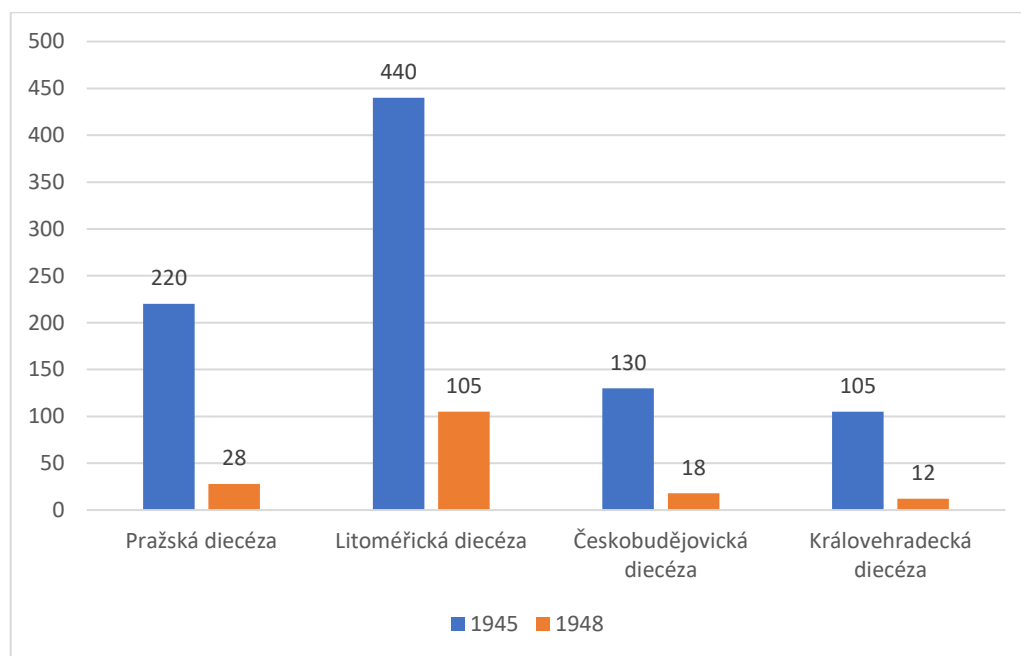

Zdroj: Havlíček, Hupková. 2008

Opäť nadviažeme na predchádzajúcu kapitolu, pretože chátranie, likvidácia alebo transformácie v objekty iného významu sakrálnych symbolov spočívala aj vo vysťahovaní nemeckých kňazov z územia (obr. 4). Najviac kňazov bolo vysídlených z Litoměřickej diecézy, ktorá bola tvorená z viac ako 70 % územím, ktoré bolo osídlené Nemcami a taktiež z Pražskej diecézy, ktorá v tejto dobe zahrňovala významnú časť územia

západných Čiech, vrátane nemeckých okresov Karlovy Vary, Cheb a ďalšie. V cirkvi z toho dôvodu absentoval dostatočný počet kňazov, ktorý by nahradil spôsobené straty a preto museli kňazi spravovať viacero farností, čo ústilo aj do zániku, schátrania nami sledovaných sakrálnych objektov.

Obr. 4: Počet vysídlených kňazov nemeckej národnosti v rokoch 1945-1947

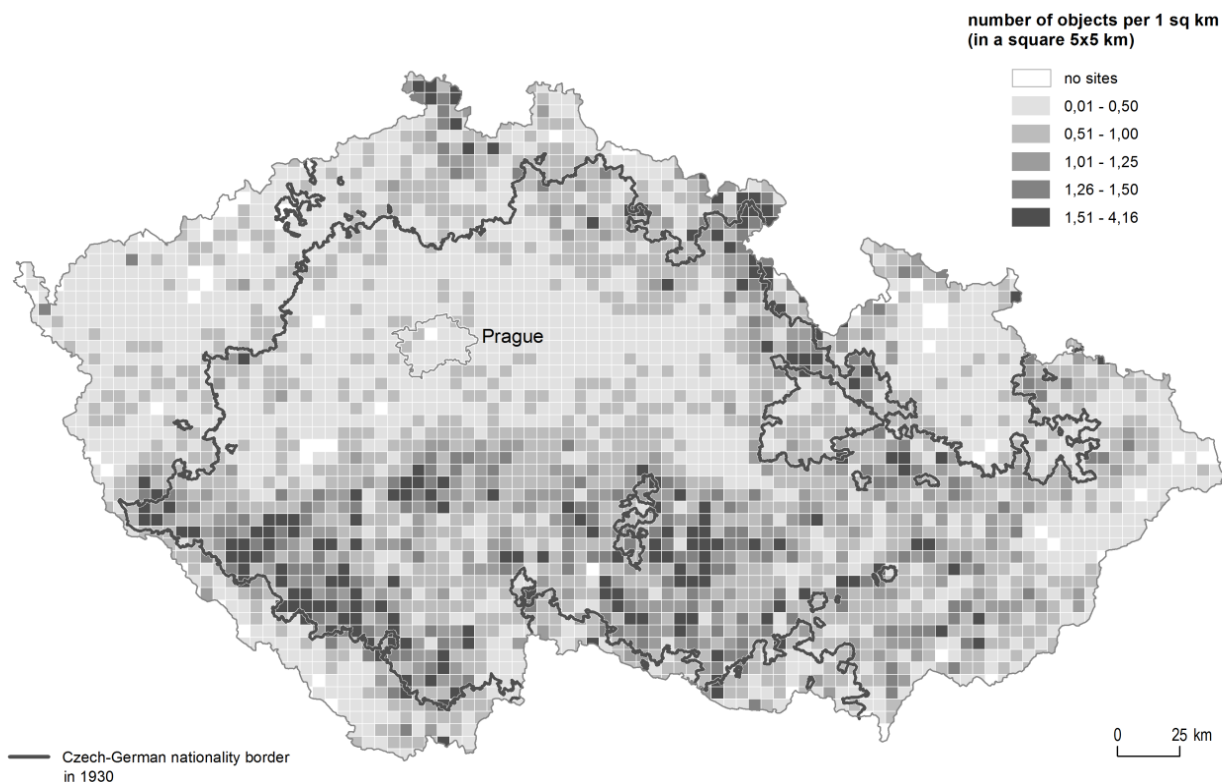

Zdroj: Boháč, 1999; vlastné spracovanie podľa: Václavík 2010

Počas zabavovania majetkov katolíckej cirkvi boli v roku 1950 štátnymi bezpečnostnými jednotkami nečakane obsadzované mužské a ženské kláštory. Pri týchto násilných akciách, najmä v prípade mužských kláštorov, bolo internovaných 2376 rehoľníkov a približne 12000 rehoľníc. Túto udalosť uvádzame v kontexte nášho výskumu najmä preto, lebo týmto aktom bolo zlikvidovaných približne 218 mužských kláštorov a 720 ženských. Objekty kláštorov boli využívané najmä na vojenské účely, čím sakrálna krajina utrpela rozsiahle straty. Počas akcií boli taktiež likvidované cirkevné a kultúrne pamiatky. V roku 1956 bolo dokonca odsúdených 433 cirkevných hodnostárov, kňazov a bohoslovcov, čo vytvorilo množstvo osirelých biskupských stolcov, ktoré už neboli obsadzované (totalita.cz, rozhlas.cz, 2020).

Ako zdôrazňujú Havlíček a Hupková (2011), v súčasnosti nedochádza vo väčšej miere k budovaniu nových objektov, ale skôr k ich čiastočnej obnove. Tomuto tvrdeniu by na prvý pohľad mohol oponovať aktuálny vývoj religiozity, o ktorú klesá záujem a narastá sekularizácia spoločnosti (potlačenie vplyvu náboženstva v spoločnosti). Obnova sakrálnych objektov však nie je väčšinou iniciovaná náboženskými motívami, ale napríklad hlavne kultúrnymi.

Obr. 5: Malé sakrálné objekty a ich priestorové rozmiestnenie (2007) s česko-nemeckou národnostnou hranicou z roku 1930

Zdroj: Havlíček, Lysák. 2017

Pri našom výskume je nutné charakterizovať motívy, ktoré vedú ľudí k tomu, aby investovali svoj čas a financie do opravy sakrálnych objektov. Samozrejme, popudy k takýmto opravám môžu byť rôznorodé, avšak Havlíček a Hupková (2011) ich vo svojom

článku detailne klasifikovali. Motívy obnovy sakrálnych pamiatok rozdelili na nábožensky alebo kultúrne orientované.

Náboženské impulzy obnovy sakrálnych objektov sa uplatňujú v silne aj slabo religióznych oblastiach. V silne religióznych oblastiach sú prevládajúce náboženské motívy, kultúrne a iné motívy sú tu ťažko rozpoznateľné. Obyvateľstvo má vieru hlboko zakorenenú, náboženstvo chápe ako bežnú súčasť života a to nielen veriacej časti obyvateľstva. Dôležitým aktérom je v tých oblastiach cirkev, ktorá sa vysokou mierou podieľa na lokálnom kultúrnom dianí komunity. Hovoríme o zakorenenej tradícii vychádzajúcej z náboženského kontextu, dnes je to však tradíciou komunity. Naopak v slabo religióznych územiach nie sú opravy sakrálnych pamiatok bežné, preto je ich motív jednoduchšie identifikovateľný. Rozdiely medzi sakrálnymi objektmi v týchto dvoch oblastiach spočívajú v troch bodoch. V silne religióznej oblasti sú sakrálny objekty vo veľmi dobrom fyzickom stave a to aj objekty, ktoré sa nachádzajú v periférnych oblastiach. Na rekonštrukciách sa manuálne aj finančne podieľa miestna komunita. Druhý rozdielom je, že v religióznych regiónoch sa objekty niekedy aj aktívne využívajú. Tretím rozdielom je percepcia týchto stavieb. Pre nábožensky zmýšľajúcich ľudí predstavujú sakrálny objekty oveľa väčší význam ako len označenie „stavba“ (Havlíček, Hupková. 2011).

Kultúrne motívy na druhú stranu zahrňujú celú škálu podnetov vedúcich k obnove sakrálnych objektov. Havlíček a Hupková (2011) ich ďalej delia na kultúrno-historické a kultúrno-ekonomické motívy. Prvý menovaný je veľmi špecifický a pre našu prácu významný, pretože sa týka najmä pohraničných oblastí, odkiaľ bolo po druhej svetovej vojne vysídlené obyvateľstvo nemeckej národnosti. Práve tam sa často využíva cezhraničná spolupráca rôznych spolkov, ktoré sa spoločne podieľajú prostredníctvom fondov, dotácií, na oprave sakrálnej podoby krajiny. Iniciatíva často vedie od pôvodných obyvateľov, ktorí boli zasiahnutí vysídlením a kontinuita generačnej linky bola prerušená. Ako príklad uvádzajú Jiříčka a Podlesák (2004), implementáciu projektu pre obdobie rokov 2000 - 2004, ktorého cieľom bola sakralizácia krajiny Česko-Bavorského pohraničia.

Predpokladáme však, že výskyt kultúrno-ekonomických vplyvov opráv pamiatok je pravdepodobnejší, resp. početnejší ako kultúrno-historický. Autori Havlíček a Hupková tento motív definovali na príklade kostola. Na českom vidieku je obecne kostol, lokalizovaný v centre obce alebo aspoň v zastavanom území, jednou z mála architektonicky

hodnotných stavieb a zároveň reprezentuje dominantu, ktorá vytvára estetickú stránku obce a jej siluetu. Dôvodom potenciálnych opráv kostolov je v tomto prípade hlavne udržať pozitívnu image obce tým, že kostol ako dominantu, bude v udržiavanej a reprezentatívnej fyzickej podobe. Pozitívna image a estetika sú v súčasnosti dôležitými faktormi, podľa ktorých je hodnotená kvalita bývania a životného prostredia v obci – tento motív je naopak iniciovaný obcami.

3 Charakteristika záujmovej oblasti

Dôvodom voľby tohto mikroregiónu pre účely nášho výskumu je polarizovanosť oblasti vzhľadom k rozdielnemu historickému vývoju a jeho vplyvu na chod vybraných obcí – na jednej strane obec Manětín ako historicky české mesto, na strane druhej, len 6 km vzdialenejšie Nečtiny, s historickou prevahou nemeckého obyvateľstva. Táto priestorová blízkosť v kombinácii s možnou vývojovou diferenciou evokuje vhodnú oblasť pre výskumami sledovaného fenoménu.

3.1 Manětín

Mesto Manětín sa nachádza v severnej časti okresu Plzeň-sever a od tohto mesta je vzdialené severozápadne 29 km. Manětín má dlhú históriu s prvou zmienkou v roku 1169. Je známy svojou barokovou podobou, ktorú začal nadobúdať po roku 1712, kedy požiar zničil polovicu obce, vrátane kostola, školy a ďalších významných objektov. Vďaka veľkému množstvu barokových pamiatok sa mesto označuje aj ako baroková perla západných Čiech. Pod mesto Manětín v súčasnosti administratívne spadá štrnásť ďalších sídelných jednotiek – najmä z dôvodu minimálneho počtu obyvateľov. Hovoríme o sídlach Brdo, Česká Doubravice Hrádek, Kotaneč, Lipí, Luková, Mezí, Rabštejn nad Střelou, Radějov, Stvolny, Újezd, Vladměřice, Vysočany a Zhořec.

Z histórie pre náš výskum podstatné obdobie začína po vzniku samostatnej ČSR v roku 1918. Obec Manětín bola jedným z posledných miest v oblasti, kde prevládalo české obyvateľstvo. Obec bola obklopená nemeckými sídlami, ako dnes historicky bohatý Rabštejn nad Střelou, Pšov a iné. Štatistiky uvádzajú, že podiel českého obyvateľstva v obci Manětín bol na čísle 80%, konkrétne 1019 Čechov a 245 Nemcov. Dôležitým faktom je, že po Mníchovskej dohode z 30. septembra 1938, udržal Manětín svoje postavenie a bol poslednou českou obcou v oblasti, ktorá nespadla do územia Nemeckej ríše. V obci po tomto roku fyzicky vzrástol počet obyvateľov o uprchlíckych Čechov z oblasti pohraničného regiónu alebo o občanov Manětína, ktorí mali zamestnanie práve v tomto regióne (Matušková, 2006; manetin.cz).

Na konci 2. sv. vojny mal Manětín 1206 obyvateľov, v roku 1948, dva roky po odsune príslušníkov nemeckej národnosti, klesol počet žijúcich osôb v Manětíne na 807. Od tohto obdobia údaj o počte obyvateľov obce osciluje s miernym poklesom okolo tejto hodnoty až do súčasnosti (tab. 2).

Po 2. sv. vojne boli územia Manětínu a Nečtin dosťahované prevažne českým obyvateľstvom (Klingorová, 2017).

Na území mesta pôsobí Rímskokatolícka farnosť Manětín, pod ktorej správu spadajú kostoly v 11 obciach, resp. častiach obce., medzi nimi figuruje aj obec Nečtiny. Pravidelné nedeľné bohoslužby sa konajú len v troch z nich a to v Manětíne, Křečove a Nečtinách (farnostmanetin.cz)

Bližší a úprimný pohľad na spoluprácu farnosti s obyvateľstvom a jej vplyvu na bežný život občanov uvádzajú stránky obce Nečtiny, kde sa uvádza, že „možnosť pôsobenia duchovného sveta na kvalitu osobnosti je prevažne pasívna, je obmedzená len nedeľné bohoslužby. Bohoslužieb sa každopádne zúčastňujú prevažne len staršia veková kategória občanov. Duchovný pastier, otec František Liška, má vo svojej správe farnosť Manětínsku, Nečtínsku a ešte niekoľko ďalších obcí. Nežije však v obci, a to bráni uplatňovaniu pastorálnej činnosti medzi ľuďmi. Riešením by bolo získanie múdreho a osvieteného kňaza, ktorý by trvalo býval v Nečtinách. Výkon jeho pastorálnej činnosti by sa mohol kumulovať s ďalšími funkciami (výuka jazykov, hudby, starostlivosti o cintorín a podobne).“ Z tohto popisu pre nezaujatého človeka vyplýva, že v čase písania tejto charakteristiky duchovného života, neboli občania, resp. autor, spokojní s funkciou duchovného otca (nectiny.cz). Otec František Liška pravdepodobne len vykonal pravidelnú bohoslužbu a odcestoval do ďalšej obce – kdežto autor/obyvatelia žiadajú interakciu farára s občanmi Nečtin a aj jeho stálu fyzickú prítomnosť. Tento názor však samozrejme podrobíme empirickému výskumu v ďalších kapitolách a zhodnotíme jeho relevantnosť.

Tab. 2: Vývoj počtu obyvateľov a domov na území Manětína medzi rokmi 1869 a 2011

Mesto Manětín														
	1869	1880	1890	1900	1910	1921	1930	1950	1961	1970	1980	1991	2001	2011
Obyvatelia	3 624	3 701	3 672	3 424	3 341	3 289	3 104	1 753	1 767	1 542	1 476	1 350	1 245	1 154
Domy	540	567	588	598	597	602	638	569	432	400	377	446	490	524
Sídlo Manětín														
Obyvatelia	1 289	1 392	1 343	1 276	1 285	1 264	1 171	785	808	747	798	820	770	717
Domy	182	192	194	200	210	212	231	234	251	188	190	240	246	253

Zdroj: Historický lexikon obcí České republiky (1869 – 2011)

3.2 Nečtiny

Obec Nečtiny sa rozprestiera v severnom cípe okresu Plzeň-sever, približne 37 km od mesta Plzeň. Prvá zmienka o obci pochádza rovnako ako v prípade Manětína z roku 1169. Obec má bohatú históriu, množstvo zachovaných pamiatok v podobe stavieb a rôznych sôch, krížov a podobne. Rovnako ako v prípade Manětína, tak aj pod správu Nečtín patrí desať sídel a to Březín, Čestětín, Doubravice, Jedvaniny, Kamenná Hora, Leopoldov, Lešovice, Nové Městečko, Plachtín, Račín.

Nečtiny boli v predvojnovom období osídlené prevažne nemeckým obyvateľstvom. Tento fakt znamenal, že obec sa stala po Mníchovskej dohode súčasťou protektorátu Nemeckej Ríše. Po 2. sv. vojne boli na základe Benešových dekrétov pôvodní obyvatelia vysídlení a územie je postupne zaľudňované prevažne českým obyvateľstvom.

Dnešný stav trvalého obyvateľstva s hustotou približne 12 obyvateľov/km² robí z Nečtínska, ako sme už vyššie naznačili, predovšetkým rekreačné územie, čo vyjadruje aj množstvo chát a chalúp, ktoré v letných mesiacoch obýva takmer 500 sezónnych obyvateľov (Nečtínske noviny; nectiny.cz).

Na území Nečtín sa nachádza taktiež „Spolek Němců v Čechách, z.s.“, s ktorým sme aj ďalších kapitolách uskutočnili rozhovor. Spolok ma podľa webových stránok za úlohu hlavné tri body:

- zachovanie nemeckého jazyka a „kultúrneho dedičstva Egerländer“

- ochranu záujmov nemeckej menšiny
- medzinárodné porozumenie, najmä medzi Nemcami a Čechmi

(deutschboehmen.com, 2020)

Podobných spolkov je na území Česka viac, napr. v Plzeňskom kraji sa nachádza aj druhý s názvom „Verein der Deutschen in Böhmen-Region Pilsen“, v preklade Združenie Nemcov v Plzeňskom kraji. V posledných rokoch je zaujímavé sledovať činnosť týchto spolkov, ktoré prostredníctvom rôznych projektov zbierajú financie, aby ich následne mohli investovať do opráv schátraných sakrálnych stavieb (zdevastované kostoly) a objektov. Sú to ľudia, ktorí vyrastali na území Česka a záleží im na tomto území vďaka pretrvávajúcim vzťahom k rodnej zemi.

Tab. 3: Vývoj počtu obyvateľov a domov na území Nečtín medzi rokmi 1869 a 2011

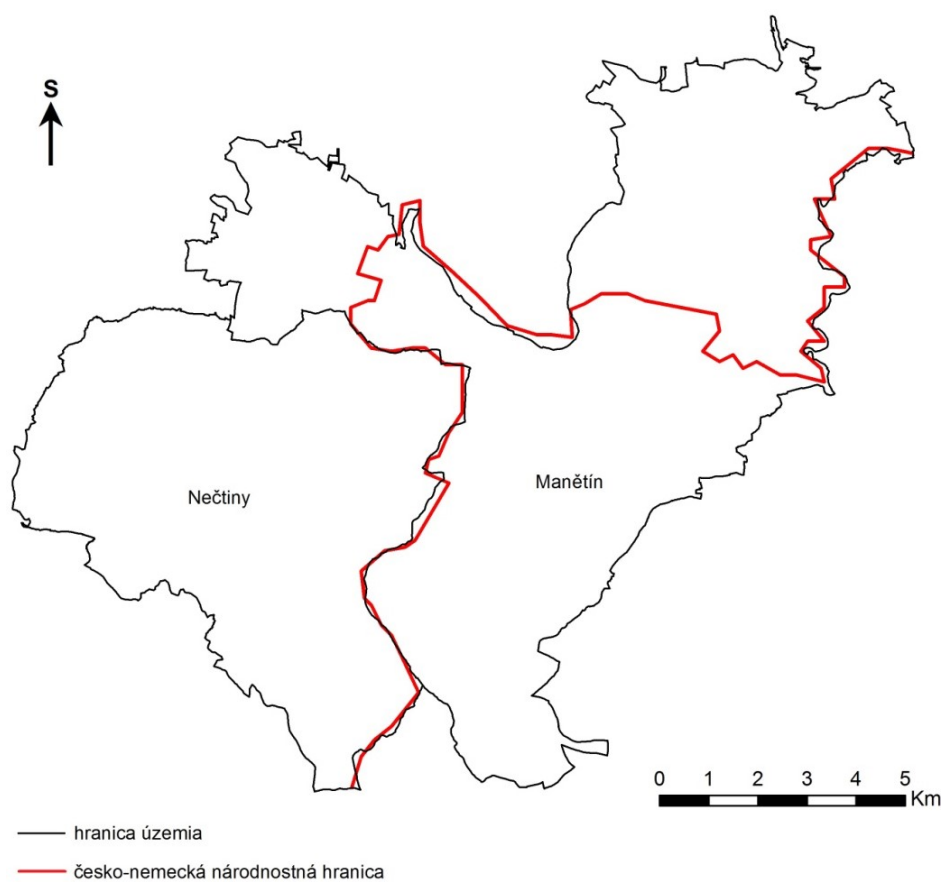
Obec Nečtín														
	1869	1880	1890	1900	1910	1921	1930	1950	1961	1970	1980	1991	2001	2011
Obyvatelia	3 147	3 249	3 158	2 844	2 803	2 596	2 414	1 012	930	826	725	634	612	620
Domy	469	500	502	506	499	495	512	335	229	213	201	301	324	341
Sídlo Nečtín														
Obyvatelia	1 045	1 026	1 008	934	947	811	785	322	343	357	385	362	357	337
Domy	171	175	183	183	182	181	184	89	229	81	89	112	123	126

Zdroj: Historický lexikon obcí České republiky (1869 – 2011)

Pri vzájomnej komparácii tab. 2 a tab. 3 vidíme, že naše teoretické východisko o rozdielnom historickom vývoji obce Manětín a obce Nečtín sa premietlo aj do štatistickej podoby. Ako príklad je vhodnejšie vybrať ukazovatele za hlavné sídla, nie celého sídelného zoskupenia, pretože sídelné zoskupenie Manětínu zahrňuje aj jednotky s prevahou nemeckého obyvateľstva. Úbytok počtu obyvateľov Nečtín je okrem odsunu Nemcov taktiež výsledkom straty početnej židovskej komunity. Počet domov v sídle Manětín sa medzi rokmi 1930 a 1950 prakticky nezmenil, dokonca, za toto 20 ročné referenčné obdobie, vzrástol o tri nové domy. Opačná situácia sa odohrala v sídle Nečtín, ktoré boli aj z pohľadu na čísla výrazne poznamenané povojnovou situáciou. Za rovnaké obdobie štatistiky evidujú úbytok o vyše polovicu domov, konkrétne 95.

Pomocou obrázka 6 máme možnosť sledovať, ako prebieha nami skúmaná reliktná hranica v tomto území. Použitá česko-nemecká hranica v mapovom výstupe obrázka 5, ktorú je možné aplikovať pre celé územie Česka, je výtvorom Kučeru (2007). Vidíme, že táto národnostná hranica kopíruje väčšinu spoločnej hranice medzi územím Manětína a Nečtiny. Zaujímavé však je, že hranica rozdeľuje aj územie Manětína na severnú a južnú časť, takže pod správou obecného úradu pôvodom českého mesta Manětín figurujú aj pôvodom nemecké sídelné jednotky.

Obr. 6: Pribeh historickej česko-nemeckej národnostnej hranice

Zdroj: vlastné spracovanie, 2020

4 Metodika

Ako je možné vyrozumiť z úvodu diplomovej práce, cieľom práce je analyzovať rozdiely v religiozite a sakrálnej krajiny v sledovaných územiach a na ich báze zhodnotiť kontinuitu existencie reliktnnej hranice v skúmanom území. To znamená, že v práci ide o mikroregionálnu analýzu jednotlivých spoločenstiev so zreteľom na osobnú skúsenosť. Mikroregionálna analýza v tomto prípade znamená, že sa nesleduje len súčasný stav, ale je potrebné, aby výskumníci hľadali podstaty vzniknutých rozdielov v širšom kontexte. Je potrebné pochopiť prečo je výsledná situácia v takej podobe, v akej je a poukázať na prípadné kauzality, ktoré túto podobu formulovali. V práci je taktiež dôležité pomocou tejto hĺbkovej analýzy pochopiť vzťahy v záujmovom území, hlavne v prípade, keď je oblasť výskumu pre autora neznáma. Týmto charakteristikami označujeme kvalitatívnu formu výskumnej stratégie. Disman (1998) definoval kvalitatívny výskum ako nenumerné šetrenie a interpretáciu sociálnej reality. Jej cieľom je odkryť význam, ktorý sa nachádza v pozadí bezprostredne získaných informácií.

V teoretickej časti práce boli pomocou rešerše československej a aj zahraničnej literatúry charakterizované pre prácu základné termíny, ktoré majú súvis s témou výskumu. V analytickej časti je následne vybraná teória aplikovaná na získané poznatky s cieľom podporiť alebo vyvrátiť vznikajúce úvahy. Pri zbere dát v kvalitatívnom výskume boli pre prácu najdôležitejšie poznatky získané za použitia pološtrukturovaných rozhovorov. Ich aplikovanie je pre výskum ideálne, pretože eliminuje nevýhody plne štruktúrovaného a neštruktúrovaného rozhovoru. Reichel (2008) považuje túto metódu za veľmi účinnú a tvrdí, že tvorca pološtruktúrovaného rozhovoru má mať vopred pripravený návod, nemusí sa podľa neho ale presne riadiť. Táto metóda je často využívaná, pretože umožňuje výskumníkovi meniť poradie otázok a podľa situácie flexibilne reagovať a pridávať ďalšie. Podkladom pre priebeh rozhovorov bol scenár s konkrétnymi otázkami. Pre všetkých respondentov bol použitý rovnaký scenár, avšak rozdiel bol vo výbere otázok a hlavne v ich dopĺňovaní podľa situácií, ktoré mohli prispieť ku kvalite získaným informáciám. Nevýhodou takéhoto výskumu môže byť opomenutie určitej témy, pretože štruktúra nie je pevne stanovená a otázky nejdú vždy presne za sebou. Problémom môžu byť taktiež rôzne

uhly pohľadov respondentov s rozdielnym vnímaním, ktoré je následne náročné porovnať (Mikkelsen, 2005). Riešením je v tejto práci oslovenie čo najširšieho spektra respondentov z každej skúmanej sféry pre získanie čo najobjektívnejšieho pohľadu na skúmané súvislosti. Terénne šetrenie v podobe pološtrukturovaných rozhovorov bolo v práci doplnené o deskriptívnu analýzu získaných štatistických údajov, terénnym zberom dát a taktiež o metódu pozorovania rozmiestnenia a stavu sakrálnych objektov, čím sa získavajú aj relatívne tvrdé dáta (Ouředníček, 2009).

Kvalitatívnemu výskumu však predchádzala základná analýza zdrojov v podobe webových stránok sídel, rešeršou historických prameňov a oboznámením sa so sakrálnymi objektami, ktorou sa vytvoril obraz o referenčnom území, aby bolo možné pohotovo prispôbovať podobu jednotlivých otázok, zvýšiť komunikačnú flexibilitu počas vedenia rozhovorov a zefektívniť pohyb v teréne.

Bolo vytvorených šesť rozhovorov dohromady s deviatimi ľuďmi. Dva zo šiestich rozhovorov boli v počte respondentov dva a tri, a to z dôvodu, že sa v skupinách nachádzala osoba staršia ako 70 rokov, pre ktorú by bol samostatný rozhovor z dôvodu kombinácie viacerých faktorov nie práve komfortný. Ďalším dôvodom bolo časové hľadisko. Rozhovory boli uskutočnené v dvoch etapách, avšak na výsledky nemá tento fakt vplyv, pretože je skúmaný vývoj počítaný v desiatkach rokov. Všetci respondenti súhlasili s nahrávaním rozhovoru na audio záznamník. Následne bola uskutočnená doslovná transkripcia rozhovorov do elektronickej podoby, za ktorým boli vykonávané opakované čítania prepísaných rozhovorov pre maximálnu orientáciu sa v materiáloch. Po oboznámení sa so získanými údajmi bola vytvorená kategorizácia textu na základe spoločných javov a znakov – napríklad vzťahy; židovská téma; príbehy o Nemcoch a pod. Na základe toho bola následne práca štruktúrovaná do výslednej podoby.

4.1 Výber a charakteristika respondentov

Vzhľadom na objekt výskumu bol výber respondentov pomerne špecifický. Dôležitým kritériom pre výber respondentov bolo, aby naša práca obsahovala názory

z viacerých strán, aby sa vo výskumníkovi nevytvárala zaujatosť, ktorá by mohla výrazne ovplyvniť výsledné zistenia a závery. Z toho dôvodu bolo cieľom, aby sa v práci nachádzali vyjadrenia nositeľov viery, ale aj predstaviteľov svetského života, resp. verejnej správy. Bolo oslovených 11 ľudí, z ktorých bolo pre výskum využitých 9. Medzi nevyužitými aktérmi figurovali osoby, ktoré v čase výskumu trpeli zdravotnými problémami a nechceli riskovať prenos infekcie. Treba pripomenúť, že sa rozhovory uskutočňovali v kritických mesiacoch pandemickej situácie, čo nepríjemne zvyšovalo na náročnosti zorganizovať nevyhnutné osobné stretnutia s jednotlivými respondentmi.

Aj napriek možno na prvý pohľad nižšiemu počtu respondentov je pri bližšom pohľade na výberovú vzorku nutné poznamenať, že bol náš cieľ pokryť čo najširšie spektrum respondentov splnený. Prví dvaja respondenti sú spolu s predkami charakteristickí generačnou kontinuitou v správe manětínskej farnosti. Mladší z respondentov je pre chod farnosti v súčasnosti nepochybne najdôležitejším aktérom v meste. Stará sa o kostol a faru po materiálnej, aj po prevádzkovej stránke. Podľa slov duchovného otca je to človek, ktorý umožňuje bohoslužobný život v obci. Zároveň plní aj funkciu akolytu (poverenie od cirkvi navštevovať chorých). Druhým respondentom je bývalý manětínsky farník a súčasne pamätník historických udalostí. Ďalšou skupinou sú traja respondenti reprezentujúci obec, resp. farnosť Nečtiny. Opäť sa jedná o nesmierné významných respondentov pre potrebnú relevanciu dát k diplomovej práci, pretože sú pôvodnou nemeckou rodinou, sú rovnako generačne viazaní so správou farnosti v Nečtinách, ale sú zároveň aj jediní, ktorí sa o túto farnosť starajú. Aj v tomto výbere máme respondenta pamätníka a taktiež osobu, ktorá je zároveň predsedom česko-nemeckého združenia Spolek Němců v Čechách, z.s., určeného pre nemeckú menšinu žijúcu v západných Čechách. Posledným, šiestym respondentom je katolícky kňaz patriaci k farnosti Manětín a Plasy, ktorý sa v spolupráci so svojimi dvoma kolegami stará o duchovný život obyvateľov Manětínsko-nečtínskej oblasti a v okolí obce Plasy. Kňaz patrí do misijného rehoľného spoločenstva oblátov, ktorí často zastrešujú lokality, kde je oslabená intenzita viery. Predstaviteľmi verejnej správy sú priamo starostovia oboch územných celkov. Starosta Nečtín je vo funkcii od roku 1990 a preto má pre výskum vzhľadom na skúsenosti určite čo povedať. Starosta Manětína je na druhú stranu vo funkcii

„len“ od roku 2010, avšak je bývalým kňazom a to je vzhľadom na tému práce zaujímavým zistením. Posledným respondentom je obyvateľ Nečtín, člen zastupiteľstva obce a pre prácu najmä historik, ktorý sa práve históriou zaoberá v rámci voľného času. Okrem spomínaných funkcií je taktiež členom spolku Ajeto, ktoré sa stará o rekonštrukcie malých sakrálnych objektov v území.

V práci budú často uvádzané prepisy vyjadrení jednotlivých respondentov, preto je každý z nich priradený do citačnej formy (tab. 4). Vo vyjadreniach nerozlišujeme jednotlivých respondentov (pokiaľ ich je viac), často boli v tomto prípade tvrdenia vzájomne dopĺňované a prepis je výsledkom našej úpravy, aby to dávalo zmysel. Uvádzanie citácií jednotlivých viet v doslovných prepisoch by ústilo do neprehľadnej podoby textu. Väčšina prepisov je však následne podľa potreby hodnotená s bližšou špecifikáciou respondenta. V práci sa taktiež vyskytuje obecné pomenovanie „členovia farnosti“, pod ktorou chápeme farníkov a kňaza, ktorí sa podieľajú na šírení duchovna v území.

Tab. 4: Citačná podoba respondentov a ich bližšia charakteristika

označenie respondenta	pohlavie	funkcia	miesto	dĺžka rozhovoru	dátum rozhovoru
rozhovor 1	muž	hlavný farník, akolyta	Manětín	47 min.	19.6.2020
	muž	pamätník			
rozhovor 2	muž	farník, predseda nemeckého spolku, člen zastupiteľstva	Nečtiny	1 hod. 53 min.	19.6.2020
	žena	farníčka			
	žena	pamätníčka, varhanistka, farníčka			
rozhovor 3	muž	kňaz, misionár oblátov	Manětín	41 min.	19.6.2020
rozhovor 4	muž	obyvateľ, člen spolku Ajeto, historik	Nečtiny	54 min.	1.12.2020
rozhovor 5	muž	starosta - Nečtiny	Nečtiny	1 hod. 16 min.	1.12.2020
rozhovor 6	muž	starosta - Manětín	Manětín	44 min.	1.12.2020

Zdroj: vlastné spracovanie, 2020

5 Vývoj obyvateľstva po 2. svetovej vojne v modelovom území

Na úvod empirickej kapitoly našej práce je žiaduce venovať prvotný záujem faktu, ktorý vyvodil dôsledky v nasledujúcom vývoji krajiny do takej miery, že ich výskum má zmysel aj po viac ako sedemdesiatich rokoch. Týmto faktom je vysídlenie približne 2,6 milióna nemeckého obyvateľstva z Česko-Slovenska, ktorému sme už venovali pozornosť v spojitosti s dopadom na religiozitu v predchádzajúcich kapitolách našej práce. Do tohto momentu sme opisovali tieto procesy z makroregionálneho hľadiska, avšak v tejto časti práce bude našim cieľom opísať situáciu v mikroregionálnej mierke, konkrétne na nami sledovanom území Nečtín a Manětín. Táto charakteristika bude založená na čerpaní informácií zo získaných dát z nášho výskumu s respondentmi, ktorí majú informácie o udalostiach vyššie spomenutých od svojich predkov, a taktiež od priamych pamätníkov, ktorí túto masovú deportáciu zažili takzvané na vlastnej koži. Vývoj taktiež doplníme rozhovorom s respondentom z Nečtín, ktorý sa v osobnom živote zaoberá historickými udalosťami v území. V neposlednom rade budú výsledky doplnené štatistickými údajmi získanými z dostupných sčítaní obyvateľstva.

Otázku na deportačné procesy nemeckého obyvateľstva sme mali samozrejme pre respondentov z oboch obcí, avšak už na začiatku je pre náš výskum zaujímavé sledovať, aké rozdielne spontánne reakcie to v odpovediach ľudí vyvolalo. Ak máme byť konkrétni, tak respondentov z Manětína sa táto otázka spočiatku nijako navonok nedotkla, ba naopak, bolo z našej strany potrebné zájsť s otázkami do trochu špecifickejšej roviny, ktorá by v nich prebudila pre nás potrebné reakcie.

U respondentov z Nečtín sme mali možnosť pozorovať učebnicový opak. Tento frazeologizmus sme využili zámerne, pretože nepoznáme vhodnejší opis toho, čo sa pri tejto téme, pri rozhovore s ľuďmi zo spomínanej obce odohralo. Po formálnych záležitostiach, v ktorých sme si vysvetlili, že rozhovory budú nahrávané, sme mali v pláne pustiť sa do prvej otázky, ktorá sa však netýkala tejto témy. Dôvody boli jasné, s respondentmi bolo potrebné vzhľadom na ich nemeckú generačnú linku pracovať citlivo. Z tohto dôvodu sme mali v pláne k takýmto intímnejším témam prejsť postupne... Vráťme

sa však späť. Po formálnom úvode a letným, zrozumiteľne podaným predstavením nášho výskumu, sme chceli prvou otázkou vyskúšať to, s akou skupinou ľudí budeme následne pracovať. Preto sme ich vyzvali či majú nejaké otázky a ak nie, môžeme začať s charakteristikou religiozity v území s eventuálnym porovnaním s mestom Manětín. Avšak bez toho, aby došlo k ďalším, konkrétnejším otázkam, sa hneď po predstavení témy v okamihu jeden zo zúčastnených respondentov chopil slova a vysvetlil nám, ktorý fakt z jeho uhla pohľadu považuje za nutné ako prvé spomenúť. Ako je už asi zrejmé, začal sa viesť rozhovor práve témou dosídľovania obyvateľstva po vysídlení Nemcov. Pre náš výskum bolo v každom prípade vítané, že naša výskumná téma vzbudila u dotyčných tak pozitívne ladený záujem, a tak sme nechali rozhovor plynúť bez akýchkoľvek prvotných zásahov. Preto začneme úryvkom z názoru na proces dosídlenia s respondentom reprezentujúcim v našej práci situáciu, ktorá sa odohrala v Nečtinách.

„Neviem, do akej miery si zoznámený so sociálnym zložením nových osídlencov – to je podľa môjho názoru zásadná vec a tým by som asi začal. Ak by som to mal rýchle zhrnúť, pretože to je na niekoľko dizertačných prác, Nemci, ktorí tu po vysídlení zostali, sa rozdeľovali do 4 skupín: prvá skupina, tam patrí naša rodina, sú antifašisti, buď priamo antifašisti aktívni alebo sociálni demokrati, ktorí boli taktiež považovaní za antifašistov, pretože boli opozíciou k Hitlerovi a tiež to odskákali tým, keď Hitler zabral pohraničie, tak ako prví šli do koncentračných táborov, pokiaľ samozrejme nestihli utiecť do Čiech (aj keď odtiaľ ich Česi väčšinou vrátili naspäť Nemcom). Druhá skupina boli zmiešané manželstvá. Tretia skupina boli odborníci, bez ktorých by sa celé hospodárstvo zastavilo, to znamená odborníci pre textilný, chemický priemysel alebo vo výrobe porcelánu. To boli odborníci, ktorí museli zostať, lebo nikto iný to nevedel obsluhovať. Štvrtou skupinou boli otroci na prácu.“ (rozhovor 2)

Z tohto úryvku sme získali obraz o tom, ktorým skupinám nemeckého obyvateľstva, žijúceho na území po generácie bola od štátu udelená výnimka v podobe možnosti zotrvať na území Česko-Slovenska. Taktiež je dôležité zopakovať, že respondenti spadali do prvej kategórie, konkrétne aktívnych antifašistov, preto kontinuita generačnej linky ich rodu mohla naďalej bez pretrhnutia pokračovať na rovnakom mieste. Do rozhovoru boli súčasne zapojení pravidelne všetci traja respondenti a tak nám bol zároveň ponúknutý aj jasný obraz

situácie od pamätníčky, ktorá toho bola svedkom, aby sme si to dokázali predstaviť – „prišiel pán s aktovkou k niektorému z domov a odišiel s troma nákladiakmi za mesiac, zobrali to, čo šlo a tiahli zase ďalej.“ (rozhovor 2). Pri pokračovaní v konštruovaní príbehu sa dozvedáme, že sa tieto procesy týkali taktiež politicky lojálneho nemeckého obyvateľstva, ktoré „dostalo zelenú“ k zotrvaniu a teda aj našich respondentov. Prevažne sa jednalo o skonfiškované hodnotných majetkov. Otec našej pamätníčky, resp. aj jeho rodina, boli vyhnaní zo svojich troch domov, ktoré im boli následne zabavené. Neskôr po vysídlení, zostalo na území podľa štátu stále veľa Nemcov, preto sa uskutočňoval takzvaný vnútorný odsun. Vnútorný odsun bol akciou ministerstva, aby sa Nemci naďalej nezdužovali, pretože to je podľa slov respondentov pre nich typickou črtou. To znamenalo, že ich rozptyľovali smerom do vnútra republiky – napr. známi našich účastníkov rozhovoru boli vyhnaní z Nečtín do neďalekých Stvolen, ale plány presunu boli aj vo väčšej mierke, napríklad až na Moravu alebo stredné Čechy. Presuny v mikroregionálnej mierke fungovali najmä pri požíciavani pracovnej sily – JZD si požíciavalo robotníkov podľa ich zručnosti. Načrtnutý úryvok zo začiatku rozhovoru však pokračuje ďalej a vzhľadom na jeho význam si uvedieme aj jeho druhú časť.

„...keď potom prišli dosídlenci, sedliaci..., ja to možno poviem zjednodušene, ale ktorý sedliak, ktorý má svoju pôdu v rodnej zemi, o ktorú sa generačne stará niekoľko rokov, opustí rodnú hrudu a ide po cudzom človeku bývať do pohraničia? Takže sem prišli bezzemkovia a tiež rôzni, ktorí nevedeli hospodáriť. Teraz som čítal diskusiu, že niekto sa ospravedlňoval, že Komunistická strana vyhrala voľby vďaka tejto udalosti, kde rozdelili majetok po Nemcoch zadarmo, ona si to dala za zásluhu na svoju stranu, že vyhnala Nemcov. To bol jeden z dôvodov, že sa pasovala do role osloboditeľov spoločne s Rusmi politicky šikovne, ale vlastne že taktiež rozdala skonfiškované majetky 2,5 milióna ľudí zadarmo.“ (rozhovor 2).

Na tento názor v súvislosti s prvými dosídlencami nadviažeme definíciou od Čapka, Slezáka a Vaculíka (2005), ktorí uvádzajú, že títo ľudia boli označovaní ako tzv. zlatokopi či fluktuanti. Boli tým myslení ľudia, ktorých jediným úmyslom pri príchode bolo sa obohatiť. „Zlatokopectvo“ je najčastejšie spájané s pohraničnými mestami, ku krádežiam

dochádzalo ale aj na vidieku. Na odcudzovaní majetku sa podľa autorov a aj našich spomenutých slov podieľali taktiež národné výbory a iné správne orgány.

Takáto radikálna výmena obyvateľstva sa samozrejme v krajine prejaví hneď v priebehu nasledujúcich rokov. Pri predstave, že pôdu obhospodaruje človek, rodák, ktorý je s daným územím vžitý, má k nemu hlboký vzťah a v neposlednom rade je poľnohospodársky zručný, je vyhnaný a nahradí ho skupina ľudí, ktorí buď prišli kvôli majetkom alebo kvôli pohodlnejšiemu životu, tak to ani pozitívne dopadnúť nemôže. Samozrejme, nedá sa však generalizovať všetkých dosídlencov do tejto skupiny, určite sa medzi nimi nachádzali aj ľudia s pozitívnymi úmyslami smerom k územiu. Nás však zaujíma, čo spôsobovalo zmeny a taktiež reagujeme na vyššie uvedený názor. Hlavným problémom dosídlencov okrem spomínaného zlatokopectva bol fakt, že to boli prevažne ľudia, ktorí nikdy takéto majetky nevlastnili, nevedeli hospodáriť a navyše nemali žiaden vzťah k novému územiu, preto ich pohnútky k tomu, aby krajinu okolo seba zveľaďovali, boli často nulové. Na totožné procesy poukazoval vo svojej práci Houžvička (1996) pri charakteristike pohraničia, ktorú sme využili v kapitole 1.3 a teraz mali aj možnosť uplatniť. Houžvička teda vraví, že pohraničie môže mimo iného charakterizovať diskontinuita spôsobená zmenou obyvateľstva, ktorá bola spôsobená dôsledkom vysťahovania nemecky hovoriaceho obyvateľstva pohraničia po 2. svetovej vojne. Rozsiahle presuny obyvateľstva spojené so znovuosídľovaním pohraničných oblastí viedli k deformácii migračných procesov, čo malo negatívny dopad na štruktúru a hustotu zaľudnenia týchto území a taktiež to vytvorilo menej priaznivé sociálne a vzdelanostné zloženie obyvateľstva

Okrem informácií o vývoji obyvateľstva sídla Nečtiny, ktoré sme získali prostredníctvom rozhovoru s farníkmi, sa nám podarilo získať taktiež reálnu skúsenosť týkajúcu sa výmeny obyvateľstva zo života obyvateľa Nečtín, spomínaného historika, ktorý si dokonca zažil na vlastnej koži konfrontáciu s nemeckým rodákom, ktorého bývalý domov aktuálne obýval. Pre nezaujatého človeka môže tento príbeh priblížiť historické udalosti pochopiteľnejšie, ako ktorákoľvek štatistika.

„To si neviete predstaviť ako to tu vyzeralo v 80. rokoch, obité domy, vymlátené okná. Môj otec kúpil dom v Nečtinách práve v týchto neveselých rokoch v hroznom stave ako víkendovú záležitosť (respondent nie je rodákom z Nečtín). Počas víkendových návštev s otcom v tomto dome raz pristavilo auto pri bráne domu a vystúpil človek, ktorý sa ma pýtal, či to je Váš dom. Prikyvoval som, že áno, on namietol, že to nie je Váš dom, je to nemecký dom a keď sa vráti, tak budeme visieť. Tak ja som ako mladý chlapec vôbec nechápal kontext, pretože išla politika mimo mňa. Táto skúsenosť ma nakopla a odvtedy som sa začal týmito vecami zaoberať, bol to Nemec, ktorý bol z toho domu vyhodený. S ním som sa už nikdy nestretol, avšak stretol som sa už v súčasnosti s mužom, ktorý bol z toho domu vysťahovaný ako 14 ročný chlapec. Prišiel sem so svojou rodinou, my sme ho pozvali dnu, celá rodina šla okrem neho. Jemu to trvalo pol hodinu, potreboval sa pripraviť. Potom šiel priamo do našej kuchyne, kde sa nachádzala kedysi ich komora, v ktorej zomrel jeho otec, s ktorým sa nestihol rozlúčiť a začal sa následne modliť. Potom mi poďakoval, že vďaka mne môže v pokoji umrieť. O niekoľko mesiacov som dostal od neho list, že celú dobu, čo bol v Nemecku, ho pri živote držala predstava, čo spraví s tým Čechom, ktorý mu obsadil dom. Až po zoznámení sa so mnou si uvedomil, že ja nemám s tým človekom, ktorý mu obsadil dom nič spoločné, že sa hrozne ospravedľuje. Ukončoval to s myšlienkou že sú dvaja Nečtiňáci na jeden dom. On totižto žil po vysťahovaní s mamou v chlieve u nejakého nemeckého sedliaka, ktorý sa k jeho mame nesprával práve najľudskejšie.“

Až pri týchto príbehoch z bezprostrednej skúsenosti si človek v skutočnosti uvedomí, aké neľudské procesy sa v histórii odohrávali a to aj viedlo nášho respondenta k tomu, že sa vo voľnom čase začal venovať histórii a aj rekonštrukcii sakrálnych objektov. Respondenti v Manětíne na túto tému nereagovali v tak impulzívnej miere, vzhľadom na fakt, že sa ich vysídľovanie v takej miere netýkalo, ale skôr naopak. Bolo z reakcií možné vyčítať, že nejaké udalosti sa ich aj okrajovo týkali, ale žili si prevažne svojim životom mimo tejto interakcie štátu s Nemcami. Tento stav rozhovoru sa ale zmenil po našich špecifickejších otázkach, či majú s týmto procesom nejaké osobné skúsenosti, pretože aj v tejto skupine sa nachádzal pamätník, od ktorého by sme sa radi niečo zaujímavé dozvedeli. Dozvedeli sme sa, že otec pamätníka pochádzal zo Stvolna, ktoré patrilo do nemeckej časti územia. Pochádzal zo siedmych detí a jeho rodina naokolo (strýkovia,

bratraci) mali zmiešané manželstvá. Dozvedeli sme sa taktiež príhody o výchove detí zmiešanými manželstvami v tejto rodine, kde nemecká časť rodiny musela odísť, preto boli dve dcéry vychovávané po nemecky matkou a dvaja synovia po česky otcom. Následne sme nadobudli pocit, že sa respondent rozcitlivel, preto sme túto často citlivú tému pre obyvateľov pohraničnej oblasti opustili a postúpili ďalej.

Neskôr sme však získali pre našu komparačne myslenú prácu skvelý názor ďalšieho respondenta, ktorý považuje porovnanie Nečtiny – Manětín ako „úplne iné obrázky spoločnosti“.

„Manětín (sídlo), aj napriek tomu, že mal nemeckú menšinu, bol vždy označovaný ako český. Tam bolo dostatok hrdých sedliakov, ktorí si tu vieru udržali, pretože nikam neodišli. Do Manětína sa jazdilo aj spádovo, rodili sa tam osobnosti – nachádzal sa tam zámok, knieža, šľachta... Inak historicky medzi Manětínom a Nečtinami boli spory, pretože tá hranica bola veľmi blízko. Obe sídla vznikli v rovnaký dátum, prvá písomná zmienka je rovnaká... Manětín bol však český, s českou šľachtou a Nečtiny boli s rakúsko-francúzskou šľachtou.“ (rozhovor 1).

Tento poznatok pre našu prácu opäť musíme označiť za veľmi významný, jasne sa v ňom premieta rozdielny historický vývoj sídel, čo nie je v tak malej mierke (sídla sú od seba vzdialené len približne 6 km) úplne bežne sa vyskytujúcim javom. Zaujímavé sú však aj korene, z ktorých sa vyvodzovali uvedené rozdiely. Územia s prvou písomnou zmienkou v rovnakom roku (1169), avšak s dlhoročne úplne odlišnou skladbou obyvateľstva a pôvodom šľachtických rodov. Pre overenie a doplnenie tohto tvrdenia sme využili dostupné materiály, ktoré hovoria o dlhoročnom pôsobení českého rodu Lažanští z Bukové v Manětíne až do obdobia konca druhej svetovej vojny a na strane druhej Nečtiny v roku 1839 kúpil francúzsko-rakúsky rod Mendorfov.

Pre postupné ukončenie tejto kapitoly sa vrátíme ešte k obsahu rozhovoru zo začiatku, ktorý plynule začína načrtávať už inú kapitolu nášho výskumu s obsahovo zaujímavou, avšak značne kriticky vyjadrenou myšlienkou na záver. Po spomínanom zlatokopectve respondent zhodnotil národnostnú štruktúru, ktorá sa okrem českej našťahovala do tejto oblasti. Prišli taktiež Rómovia (najčastejšie zo Slovenska) a ľudia

z Rumunska, z ktorých niektorí boli aj veriaci, ale to predstavovalo minoritnú skupinu. To všetko vytvorilo rozdielnú demografickú situáciu obyvateľstva, akú vykazovala obec v predošlom období.

„Väčšina, vrátane Čechov, boli bezzemkovia, nevzdelaní, režimu lojálni a často sociálne neprispôsobiví ľudia, ktorí tu vieru v sebe nemali. Po kolektivizácii nestíhali obhospodarovat' pozemky, tak holdovali alkoholu – bolo to žitie v takom komunistickom chl'aste, sociálna spodná vrstva, ktorá vieru nikdy nemala a ani ju nepotrebovala“ (rozhovor 2).

Skôr než teda prestúpime do ďalšej kapitoly, tak by bolo vhodné uviesť si pomocou štatistík zo sčítaní obyvateľstva informácie o národnostnej štruktúre obcí Nečtiny a Manětína a tým priblížiť dopad procesov týkajúcich sa vysídľovania nemeckej časti obyvateľstva z územia (tab. 5). Vo výsledných štatistikách sú však zahrnuté všetky sídelne jednotky (uvedené v kapitolách 2.2 s 2.3), ktoré spadajú pod ich správu. Týmto sídelným jednotkám sa však v kapitolách týkajúcich sa religiozity venujeme len minimálne, pretože ich počty sú evidované len v desiatkach obyvateľov, do výskumu sú zahrnuté najmä v kapitole analyzujúcej sakrálnu krajinu. Na druhú stranu uvádzame tieto štatistiky hlavne pre predstavu čitateľa, pretože sa nenachádzajú v postavení kľúčových ukazovateľov nami získaného výskumu, ale skôr ako doplnok. Z nami vytvorenej tabuľky evidujeme rozhovormi potvrdené výsledky, ktoré hovoria o postupnom úbytku počtu nemeckého obyvateľstva z územia. Nemecké obyvateľstvo, ktoré malo umožnené zotrvať na území Česko-Slovenska postupne vymiera a ich nové prírastky v podobe návratu do tejto oblasti neexistujú. Relevantnosť štatistík nezanedbateľnou mierou narušuje sčítanie z roku 2011, v ktorom sa neprihlásilo k žiadnej z národnosti viac ako 20% obyvateľstva. Uvedenie národnosti v sčítaní je od roku 2001 slobodnou voľbou každého obyvateľa a v sčítaní z roku 2011 sa rozhodnutie neuvádzať svoju národnosť stalo jedným z najvýraznejších rysov pri zisťovaní tohto ukazovateľa na úrovni celého Česka.

Tab. 5: Vývoj národnostnej štruktúry zo sčítaní obyvateľstva za obdobie 1980 – 2011

obec	celkom	česká	moravská	slezská	slovenská	poľská	nemecká	rómska	neuvedená
	1980								
Manětín	1476	1413	-	-	39	4	13	-	-
Nečtiny	725	651	-	-	30	3	35	-	-
1991									
Manětín	1 350	1286	9	-	35	2	12	1	-
Nečtiny	634	578	1	-	23	-	22	9	-
2001									
Manětín	1 245	1 201	1	-	21	2	3	-	13
Nečtiny	612	560	-	-	12	-	24	1	10
2011									
Manětín	1154	886	-	-	9	2	1	-	246
Nečtiny	620	446	-	-	5	-	10	-	151

Zdroj: SLDB 1991-2011; vlastné spracovanie

Pri tejto kapitole týkajúcej sa vývoja obyvateľstva a celkovo území oboch referenčných celkov si ako zaujímavosť uvedieme aj získanú historickú mapu vládneho obvodu Cheb z roku 1900 (obr.7), kde v centrálno-východnej časti môžeme nájsť aj nami skúmané sídla Nečtiny (Netschetin) a to vo vnútornej časti hranice obvodu a Manětín, ktorý v tej dobe nebol súčasťou chebského obvodu a je zobrazený z vonkajšej strany tejto hranice.

Obr. 7: Historický pohľad na vládny obvod Cheb (Manětín a Nečtiny súčasťou)

6 Religiozita a sakrálna krajina v modelovom území

6.1 Religiozita a vývoj obyvateľstva

V tejto kapitole súvisle nadviažeme na vývoj obyvateľstva so zameraním na kľúčový ukazovateľ našej práce a tým je religiozita. Opäť sme sa pri vedení rozhovorov snažili z respondentov získať tak špecifické informácie, na základe ktorých by sme boli schopní nielen stručne určiť napríklad absolútne počty aktívnych kresťanov v obciach, ale aj postaviť do porovnania súvislosť vývoja obce s vývojom religiozity, podľa ktorých dosiahneme možnosti určiť špecifické príčiny súčasného stavu, tak aj možnosť pokusu o predpoveď vývoja religiozity do budúcnosti.

Rozhovory s respondentmi Nečtín a Manětína mali pri tejto téme jeden spoločný názorový rys. Tento spoločný názor bol navyše oboma stranami často prízvukovaný, takže jeho validita bude nespochybniteľná. Oba tábory pri otázkach vývoja religiozity a predpovede do budúcnosti vidia v sledovaní religiozity nie príliš pozitívne trendy. Avšak aj v tomto spoločnom ryse evidujeme drobné rozdiely. Na príklade Nečtín evidujú farníci stagnáciu vývoja, čo by samozrejme nemuselo znamenať negatívny fakt, avšak stagnácia je postavená na minimálnom počte veriacich. V Manětíne naopak religiozita dlhodobo pomaly klesá, čo podporíme uvedením názoru manětínského pamätníka, ktorý situáciu vidí nasledovne:

„Záujem je hlavne u vekovo starých obyvateľov, ktorí však nemajú po smrti náhradu, ktorá by sedela na ich mieste v kostole. Je výnimkou, že keď niekto zomrie, žeby tam z danej rodiny naďalej niekto dochádzal.“ (rozhovor 1).

Nás však zaujímali aj historické aspekty, ktoré predchádzali súčasnej situácii, tie sa opäť budú v našich príkladoch líšiť. V kapitole 1.4.1. už bolo naznačené, že nemecké obyvateľstvo, ktoré bývalo v Nečtínach pred rokom 1948, malo v konečnom dôsledku rovnaké katolícke vierovyznanie ako obyvatelia v Manětíne. Pri detailnejších analýzach religiozít medzi nemeckou a českou formou katolicizmu by sme našli niektoré rozdiely,

avšak to pre náš výskum podstatné nie je, navyše to takto uvádzali aj samotní respondenti z Nečtín. Na otázku, čím je špecifický vývoj religiozity v Nečtínach, sme dostali viacero odpovedí, ale menovateľ týchto odpovedí bol rovnaký.

„Religiozita, ako si spomínal, je určite rovnaká, veríme v jedného Boha. Zásadný rozdiel je však v tom, že religiozita spojená s predkami a taktiež s kostolom sv. Jakuba v Nečtínach je viazaná výhradne na nemecké obyvateľstvo.“ (rozhovor 2).

Inými slovami povedané, vybudovaná religiozita v tejto oblasti okolo Nečtín, je zásluhou najmä nemeckého obyvateľstva. Dominantné postavenie nemeckého obyvateľstva platí pri cirkevných obradoch v Nečtínach dodnes. Tí, ktorí tu chodia do kostola, sú len Nemci, čo zostali na území a aj ho vlastne celý život navštevovali. Čo spôsobuje, že je u nemeckého obyvateľstva viera tak výrazná? Odpovede sa opäť viažu na historické udalosti. Ako sme už spomínali, vyše 90% nemeckého obyvateľstva bolo kresťanský zmýšľajúcich, bolo tomu tak aj v predvojnovom období. Respondenti však kládli veľký dôraz na udalosti spojené s premiestňovaním Nemcov v krajine. Nemeckému obyvateľstvu, ktoré bolo bez majetku vysťahované, nezostávalo často okrem viery nič. Viera reprezentovala v týchto náročných antinemeckých časoch nádej na lepší život a hlavne duševné posilnenie. Kostol symbolizoval miesto, v ktorom sa mohlo nemecké obyvateľstvo stretávať a patril k ich sociálnemu aspektu života. Môžeme si to predstaviť na už uvedených procesoch v podobe premiestňovania nemeckej pracovnej sily po jednotlivých roľníckych družstvách. Aj keď sa títo ľudia nachádzali 5-6 km od kostola, tak každé nedeľne ráno pešo kráčali spomenutú vzdialenosť do kostola na svätú omšu – to bola tá sila viery, ktorá je v nich zakorenená do dnešného dňa.

V tejto kapitole sme zatiaľ načrtli dva rozdiely, ktoré naznačujú, že reliktná hranica medzi územiami stále v určitej forme existuje. Pokúsime sa však z týchto čiastkových poznatkov vytvoriť syntézu, aby z vyššie spomenutých dát vznikla ucelená reakcia dôležitá pre túto časť nášho výskum. Rozdiel medzi výpoveďami katolíkov z Manětína a katolíkmi Nečtín je podľa nášho názoru hlavne ten, čo pre týchto obyvateľov viera predstavuje. V Manětíne podľa slov respondentov navštevuje kostol takmer len vekovo staršie obyvateľstvo, generačná linka často nepokračuje. To znamená, že po smrti veriaceho jeho

potomkovia vo viere nepokračujú, aspoň nie aktívne. Je to akési doznievanie toho, čo bolo kedysi bežné – kapitola 1.4.1. a štatistiky ukazujúce vyše 90% obyvateľstva s náboženskou vierou. Na strane druhej pre respondentov z Nečtín je viera zakorenená so svojou nepretrhnutou generačnou kontinuitou, avšak len vo veľmi úzkej skupine, ktorá je výrazne segregovaná od zvyšku obyvateľstva. Z vyjadrení je poznať, že cítia vzťah a zodpovednosť k udržaniu tejto linky a taktiež zodpovednosť voči kostolu – to všetko bolo vybudované Nemcami. Uvedené charakteristiky môžu preto aj napriek omnoho nižším počtom aktívnych kresťanov ako v Manětíne pri možno tréfalejších predpovediach vývoja ústiť do pravdepodobne dlhodobejšieho pokračujúceho udržiavania cirkevnej tradície ako v Manětíne. Keď sme už pri predikovaní budúcnosti, tak jednu nám poskytol aj nečtínsky farník, z ktorého sme získali pocit, že žiť v ich tradičnom nemeckom spôsobe života a vykonávať aktivity, ktorými sa títo farníci prezentujú, nie je v tomto území pravdepodobne jednoduchou záležitosťou:

„Ja som to raz povedal aj pre jedno interview na otázku, ako to bude do budúcnosti vyzerat' s nemeckou menšinou v Česku – a to sú rovnaké paralely k tej cirkvi. Základ je rodina, vzájomná pomoc medzi ňou. S hlbokou vierou, lebo inak by to neprežila a s dúfaním, že väčší hráči budú jednat' podľa zákonov, pretože sme odkázaní na pomoc toho silnejšieho a to platí pre svetský aj cirkevný život.“ (rozhovor 2).

Farníci z Nečtín však vo svojich príbehoch taktiež kladú veľký význam udržania cirkevného povedomia v obci kňazovi, ktorý v Nečtínach pôsobil odhadom od 60. rokov 20. storočia a o ktorom ešte bude reč v ďalších kapitolách. Jeho úlohu a význam opísali na konkrétnych prípadoch:

„...mali sme obrovské šťastie, že sme tu dostali kňaza, ktorého väznili tak za Nemcov ako aj za komunistov a toho sem do Nečtín preložili ako za trest. Vedeli dobre, že sem do kostola takmer nikto nechodí. To bol ale farár, ktorý mal skvelý vzťah s deťmi. My, keď sme chodili do školy, tak sme boli na náboženstve vďaka nemu plná trieda, to boli také svetlejšie momenty. On to bol jezuita, vyštudovaný a vysvätený v Španielsku, Hitler ho zavrel do Terezína, komunisti potom znovu, následne išiel robiť pomocného pracovníka do

papiernictva. A nakoniec ho poslali do Nečtín. Tento kňaz nás defacto vychoval, udelil nám sviatosť manželstva a pokrstil naše deti.“ (rozhovor 2).

Tento doslovný príklad si uvádzame hlavne preto, aby sme ukázali, akú významnú rolu aktéra ako budovateľa cirkevného povedomia môže nadobudnúť kňaz v danej oblasti, avšak k nemu sa ešte dostaneme pri názoroch nečtínskeho starostu v kapitole 6.4. Spomenuté presuny a vysídľovanie nepohodlných kňazov počas socialistického režimu nám potvrdzujú uvedené fakty z kapitoly 2.5.

Na záver tejto kapitoly si za pomoci údajov zo štatistického úradu a následného uvedenia aktuálnych počtov aktívnych kresťanov z rozhovoru so súčasným kňazom uvedieme vývoj počtu veriaceho obyvateľstva v oboch obciach od sčítania z roku 1991.

Tab. 6: Vývoj religióznej štruktúry zo sčítaní obyvateľstva za obdobie 1991 – 2011

obec	celkom	veriaci - nehlásiaci sa k cirkvi	veriaci - hlásiaci sa k cirkvi	rímskokatolícká	českoslov. husitská	českobratská evanjelická	bez náboženskej viery	náboženská viera neuvedená
1991								
Manětín	1 350	-	657	625	13	-	418	-
Nečtiny	634	-	219	196	7	-	342	-
2001								
Manětín	1 245	-	403	360	5	9	684	158
Nečtiny	612	-	177	147	4	5	408	27
2011								
Manětín	1 154	86	122	96	1	1	430	516
Nečtiny	620	34	63	51	-	1	254	269

Zdroj: SLDB 1991-2011; vlastné spracovanie

„Tí, čo chodia na omše pravidelne a počítame len miestnych, tak v Nečtinách je to 7-8 ľudí, pridávajú sa tam potom aj ľudia, ktorí dochádzajú, pretože je tam omša napríklad neskôr ako v Manětíne alebo turisti, príbuzní, ale to už nie sú úplne miestni. V Manětíne ich býva tak približne 30 pravidelných miestnych obyvateľov.“ (rozhovor 3).

Nie je úplne jednoduché vytvoriť jednoznačné závery zo štatistík sčítania obyvateľstva, či už je to kvôli tomu, že katolíkom na papieri nemusí byť aj katolíkom v živote, taktiež preto, že štatistiky sú už deväť rokov staré, a taktiež kvôli spomínanému fenoménu

posledných sčítaní, kedy sa výrazný podiel obyvateľstva rozhodol bližšie nešpecifikovať svoje osobné informácie. Nám však opäť aj v tomto prípade figurujú tieto štatistiky v postavení doplnku ku aktuálnym informáciám získaným z rozhovorov, ktoré opisujú aktuálny stav v území. Musíme sa však podľa tab. 5. zamerať na rapídne klesajúci počet obyvateľov, ktorí sa priznávajú ku rímskokatolíckej viere. Tento signál môže znamenať klesajúcu potrebu obyvateľa byť členom cirkvi, aj napriek tomu, že v existenciu Boha verí. Dôvody môžu byť rôzne, napr. strata dôvery v cirkev ako takú, náboženské aktivity môžu byť nevýrazné a nezaujímavé a mnoho ďalších. V hodnotách počtu obyvateľov rímskokatolíckeho vierovyznania v Manětíne môžeme predpokladať práve spojitosť s tým, čo sme už napísali. V roku 1991 sa hlásilo k tejto cirkvi 625 ľudí. V roku 2001 už len 360, avšak 158 ľudí neuviedlo svoju pozíciu k jednej z uvedených možností, čo s vysokou pravdepodobnosťou môžu byť ľudia, ktorí boli v predošlom sčítaní evidovaní ako rímskokatolíci. Rápidny obrat evidujeme v roku 2011, kedy rímskokatolícku vieru vyznáva len 96 ľudí, čo je pokles o viac ako 500 ľudí za 20 rokov – na druhú stranu 516 ľudí svoje náboženské preferencie neuviedlo a tento počet v súčte s počtom 96 mohol tvoriť podobný počet ako v roku 1991, avšak sú to len špekulačné domnienky. Úbytok počtu vyznáčov rímskokatolíckej viery môžeme taktiež skúsiť nájsť v zistených faktoch a z rozhovorov. Starostom mesta Manětín je bývalý kňaz, dnes praktikujúci kresťan. To sa samozrejme musí prejavovať aj v jeho správe územia – rekonštrukcie v meste venované často hlavne sakrálnym dominantám alebo organizovanie udalostí s náboženským podtónom. Kňazi sú pravidelne zvaní k účasti na spoločenských akciách, aby napríklad požehnali hasičským autám, niečo povedali pri rozsvietení vianočného stromu a podobne. Vo všeobecnosti dokáže vyvolávať takéto presadzovanie dôležitosti duchovného života u pasívneho katolíka alebo ateistu často kontraproduktívne emócie. V Nečtinách je ten prípad odlišný. Jedna farnícka rodina sa už generácie stará o správu a taktiež o väčšinovú účasť na bohoslužbách – počty katolíkov zo štatistík nekorešpondujú s reálnym stavom v území.

6.2 Členovia farnosti a obyvateľstvo

Teraz nadviažeme na dôležitosť pôsobenia aj iných aktérov, ktorí sa priamo alebo nepriamo podieľajú na pomeroch náboženského povedomia v území. Pod pojmom obyvateľstvo v tejto kapitole chápeme všetkých ľudí, ktorí v akejkol'vek forme participujú na chodu obce, čiže od starostu, zastupiteľstva, až po obyvateľov územia. Pri konštruovaní otázok pre naše výskumné rozhovory sme mali pocit, že by sme sa mali taktiež zamerať na vzťahy v území, pretože akékoľvek druhy vzťahov môžu pri koexistencii viacerých inštitúcií – v našom prípade farnosť, cirkev a obec – vyvolávať rôzne situácie, pre náš výskum možno významné.

Pred rozhovormi sme pri rešerši zdrojov týkajúcich sa oboch území narazili na webových stránkach obce Nečtiny na zaujímavý názor, ktorý vidí dôvod úpadku viery v území v permanentnej fyzickej absencii kňaza v obci, ktorý by na dennej báze fungoval s obyvateľstvom (kapitola 3.1). Predpokladali sme, že sa vďaka bližšiemu pohľadu na túto kritiku absencie stálej prítomnosti kňaza v obci ako jej obyvateľa dozvieme, či sú tieto predpoklady podložené na reálnych základoch alebo predstavujú len vlastné ospravedlnenie, prečo záujem o religiozitu v území klesá. Manětínski farníci na túto mienku reagovali nasledovným vyjadrením:

„...predtým vždy v Manětíne kňaz bol, preto sa asi očakáva, že ten kňaz tu bude neustále, avšak dnes existuje množstvo metód na zlučovanie farnosti, takže oni tu už nakoniec nie sú.“ (rozhovor 1).

„...ja si myslím, že vždy je vítané, keď farár žije v danej oblasti a môže pôsobiť s ľuďmi, chodiť s nimi na rôzne akcie. Ale je pravda, že toto vždy prekvapí hrozne veľa ľudí a veľa ľudí to zistí až teraz, ale v Manětíne kňaz nežije na fare už asi 10 rokov. Ono to prekvapuje hlavne ľudí, ktorí tu vieru nepraktizujú. Nedávno za mnou došiel kamarát z detských čias a pýtal sa ma, či je niekto na fare, že by potreboval uskutočniť krst a prekvapený, že vlastne na fare nikto nie je.“ (rozhovor 1).

Názor sa síce týkal stránok Nečtín, ale na území Manětína je rovnaká situácia absencie permanentne žijúceho kňaza. Ako uviedli farníci, tak tento fakt zaskočí neraz aj obyvateľov žijúcich na území. Vďaka nášmu terénnemu výskumu môžeme odhadnúť príčinu tohto dojmu u obyvateľov - areál okolo kostola sv. Jana Křtitele je veľký, zrekonštruovaný, je evidentné, že je oňho postarané a v neposednej rade je tam prítomnosť veľkej fary. Tento dojem sme prvotne nadobudli aj my, ktorý vznikol v kombinácii s faktom, že existujú webové stránky farnosti Manětín, kde nájdeme rôzne informácie o kňazoch a okolitých bohoslužbách, ktoré spadajú práve pod túto farnosť. Preto bolo pre nás prekvapujúcim zistením, že kňazi uvedení pri farnosti Manětín, patria taktiež pod farnosť Plasy, kde aj sídlia a o ktorej bude ešte reč. Odpovede dvoch farníkov na našu otázku sa na prvý pohľad tohto doslovného prepisu líšili, avšak z rozhovoru bolo zrejmé, že druhý názor bol myslený nie v štýle oponovať prvému, ale v štýle uznať, že tento možno ideálny stav, by mohol mať pozitívne dopady na obyvateľstvo, ale je si vedomý, že je to v súčasnosti vzhľadom k počtu kňazov nerealizovateľné. Prvý názor zaujal pamätník, ktorý vychádzal z histórie, pretože si už zažil viaceré varianty prítomnosti kňaza v území. Na záver doplnil, že to vo veľkej miere záleží na osobnosti kňaza, na tom, ako by sa prezentoval a ako by chodil medzi ľuďmi. Pred desiatimi rokmi bol v obci podľa jeho slov kňaz, avšak ničomu to nepomohlo. Následne zdieľa podobnú spomienku, akú sme uviedli pri nečtínskych farníkoch, že pred 40-50 rokmi to fungovalo tak, že ak sa v pohraničí nachádzal kňaz, ktorý dokázal tú mládež podchytiť, tak bol režimom preložený, pretože to bolo nežiaduce (viz. Václavík, 2010, kapitola 1.4.1).

Nečtínski farníci sa v odpovedi na našu otázku zhodovali. Táto odpoveď koreluje s názormi týkajúcimi sa zmeny demografickej štruktúry z predošlej kapitoly:

„Nefungovalo by to. Takto, určite by to bol prínos, ale už sme to riešili v ekonomickej rade niekoľkokrát, s duchovným otcom tiež. My robíme raz za mesiac omše v múzeu, a pribúda tam raz za čas pár ľudí. Viem o prípadoch, kde ten farár v obci žije a nič sa nezlepšuje, maximálne pribudli vekovo starí veriaci. Tento názor je v podstate ospravedlnenie toho, že o to nie je vôbec žiaden záujem. My robíme akcie v podobe cestopisných prednášok, na to ľudia prídu, ale pokiaľ to len sčasti zaváňa náboženstvom, tak tam nikto nepríde. Je tu stále hrozná blokácia. Je to len výhovorka.“ (rozhovor 2).

Z odpovedi je viditeľné, že farníci kladú dôraz na anticirkevne mysliace obyvateľstvo obce, ktorých aktivity s náboženským kontextom nezaujímajú.

Kňaz v rozhovore svojim stanoviskom zhrnul už uvedené myšlienky obidvoch farníckych skupín a zároveň ich potvrdil aj na konkrétnom príklade z vlastných skúseností:

„Tak v prvom rade ho (názor) chápem – ale myslím si, že ten názor patrí do nejakého modelu života spoločnosti a cirkvi, ktorý sme tu mali pred 50 rokmi, proste taký model, kde kňaz je v tej obci prítomný tak, ako starosta a keď tam nie je, tak to nemôže fungovať – tak to samozrejme už dnes nemôže fungovať, už len samozrejme čo sa nášho počtu týka. Na jednej strane teda chápem, že keď je v obci prítomný farár, že to môže mať inú dynamiku v niektorých aspektoch, na druhú stranu nemám pocit, že by to zásadnou mierou vplývalo na miestnych obyvateľov, skôr to pôsobí ako nejaký druh centra – keď je niekde kňaz, tak tam ľudia majú tendenciu dochádzať, ale nemyslím, že by to nejak priamo súviselo s oslovením ľudí z danej obce. Napríklad v Plasoch, kde súčasne pôsobíme, tak tam tých ľudí takmer neoslovujeme, oni vedia, že tam sme, že tam pôsobíme, ale v podstate nemajú záujem, avšak majú záujem ľudí, čo tam dochádzajú, fungujeme ako spomínané centrum. Myslím si, že by to bolo minimálne podobné, keby bol teda kňaz fyzicky v Manětíne/Nečtinách.“ (rozhovor 3).

Pri zosumarizovaní uvedených názorov môžeme konštatovať, že ani jedna z kľúčových strán, ktorá sa zaslúhuje o udržanie viery v území, si nemyslí, že by zmena v podobe stálej prítomnosti duchovného otca v území viedla k radikálnym zmenám a opätovnému naštartovaniu duchovného života. Z rozhovoru s kňazom usudzujeme, že tento prístup považuje za prežitok, ktorý v súčasnom svete nemá veľa šancí na úspech. Alternatívu k uvedenému prístupu predstavil na príklade fungovania farnosti v Plasoch, ktorej sa budeme detailnejšie venovať v ďalších kapitolách. Na otázku či v tejto náboženskej osvete eviduje podporu od vedenia obcí odpovedal takto:

„Hrozne závisí od starostov – máme celkom dobré vzťahy s Manětínom aj Nečtinami, v podstate sa nám aj podarilo osloviť cez vieru aj ďalšiu aktívnu osobu zo zastupiteľstva v Nečtinách, takže sa to tam trochu mení. So starostom zväčša priamo nespolupracujeme, pretože to nie je práve osoba, ktorá by predstavovala „boříč ledu“

v cirkevnom živote. V Manětíne je to presný opak, tam máme plnú podporu prakticky vo všetkom.“ (rozhovor 3).

Pre náš výskum je opäť vítané, že aj napriek tomu, že sa v tejto kapitole venovanej členom farnosti pýtame na rovnaké otázky troch odlišných skupín respondentov, tak dosahujeme výsledky, ktoré sa v uvedených odpovediach navzájom podporujú a stozožňujú, ako aj v tomto prípade charakteristiky starostu a jeho spolupráce s cirkvou. Spoločné charakteristiky uvedených javov a problémov nám pridávajú na relevantnosti získaných dát, čo je určite pre kvalitný výskum pozitívnou okolnosťou.

V tejto kapitole sa ešte vrátíme k nečtinským farníkom. Prakticky v celej doterajšej výskumnej časti našej práce a prebiehajúceho rozhovoru sme uvádzali a registrovali vyjadrenia, ktoré sa týkali nezáujmu obce a jej obyvateľov o duchovný život organizovaný cirkvou alebo farníkmi. Pri pokračujúcej debate s farníkmi na tému farnosť a obyvateľstvo sme však boli svedkami aj príbehov, ktoré sa nepočúvali jednoducho. Mimo nezáujmu o náboženstvo sa stávajú naši pôvodom nemeckí respondenti terčami útokov zo strany niektorých obyvateľov na ich nemecký pôvod. Ako sme už uviedli, jeden z našich farníkov je zároveň aj predsedom združenia nemeckej menšiny v západných Čechách. Činnosti tohto spolku si v skratke uvedieme v nasledujúcej podkapitole, avšak podstatné je, že organizujú množstvo aktivít, ktorými si udržiujú svoj nemecký pôvod. S aktivitami spolku súvisí aj prezentovanie svojho pôvodu navonok, čo znamená, že používajú im vlastné nemecké kroje s typickými vysokými bielymi ponožkami a ďalšie tradičné symboly. Nebude asi prekvapením, že vzhľadom na rozširujúce sa nacionalistické trendy, ktoré možno evidovať ako v Česku tak aj napríklad na Slovensku, je podobná prezentácia nemeckého pôvodu a hrdosti nepríjemná niektorému z obyvateľov obce. Nečakali sme však, že nesúhlas s prezentovaním nemeckého pôvodu môže prerásť do takých dimenzií, ako si teraz zo získaných rozhovorov uvedieme:

„To je tak zvláštne, my si tu žijeme, môžem povedať, že dobre, nikoho neotravujeme a tí ľudia nás proste neustále napadajú. Ako napríklad situácia pred rokom – tu (pred bránou) zastavil človek s autom, vybral kameru a stojan zameranú na náš dom. Následne vyšli štyri filmy na youtube, že som nácek, ktorý vyháňa poctivých Čechov z Nečtin

a podobné výmysly. Už je to odtiaľ síce zmazané, ale je to určite niekde na nejakej inej platforme. Taktiež vznikli nejaké fotomontáže, na ktorých je vyobrazené, že propagujem nacistické symboly.“ (rozhovor 2).

„Ja som samozrejme dostala hrozný strach, pretože máme štyri vnúčatá, máme malé deti alebo máme v spolku detí, za ktoré zodpovedáme a keď nosia kroje, tak to ľudí hrozne dráždi, hlavne tie biele ponožky. Ešte keď vidíte niektoré komentáre pod týmito príspevkami, že títo ľudia by sa mali strieľať... Už sme podali trestné oznámenie. Vieme, kto to bol, ale polícia s tým nerobí v podstate nič.“ (rozhovor 2).

Ako výskumníci musíme stále udržiavať objektivitu počas výskumného procesu, preto si v 6.4. predstavíme aj druhú stranu pohľadu a náš názor, avšak ako nezaújaté osoby musíme zdôrazniť, že je neprípustné, aby sa niečo podobné odohrávalo v súčasnom svete na základe akéhokoľvek opodstatnenia. Hlbšou analýzou týchto socio-patologických javov by sme však otvárali inú, vážnu tému, ktorá nie je predmetom nášho výskumu. V každom prípade sme považovali za potrebné upozorniť na spomínaný problém a ohradiť sa voči takejto forme správania.

6.2.1 Členovia farnosti a cirkevné aktivity

V tejto podkapitole si predstavíme konajúce sa aktivity, ktoré sa pod taktovkou farníkov, mesta a kňazov uskutočňujú v regióne. K nečtínskym aktivitám zahrnieme aj aktivity z dielne nemeckého spolku, nakoľko majú prevažne cirkevný charakter a pôsobia nimi aj na komunitný život v obci.

V Manětíne farníci uvádzali napríklad púť sv. Jana Křtitele, ktorá sa posledné roky už neodohrávala v kostole, ale klasicky v parku, kde zároveň prebiehali slávnosti mesta a to všetko pod jedným veľkým stanom. Táto iniciatíva spojenia dvoch odlišných udalostí mohla mať podľa nášho názoru motív v podobe pokusov o priblíženie cirkvi komunitnému životu a obyvateľom. Ďalej sa tu uskutočňuje Lievancová púť, z ktorej výťažok putuje na zbierku opravy varhán v druhom kostole v Manětíne sv. Barbory, ktoré sa podľa

facebookových stránok farnosti po deviatich rokoch zbierok podarilo dať v júli tohto roku opäť do prevádzky. Podstata a tradícia tejto púte nám bola následne aj vysvetlená:

„Príbeh kostola a púte je spojený s dvoma manželmi, ktorí ani nie sú z tejto oblasti. Oni stratili dieťa pri tragickej nehode. Sú to umelci a narazili na kostol sv. Barbory a začali ho renovovať (najmä v zmysle opráv varhán) a začali okolo toho robiť aj umelecké akcie – jedna z tých akcií je tiež Lievancová púť. Sú na ňu pozvaní umelci a je to spojené s robením lievancov, spoločného trávenia času, je to taká skôr spoločenská akcia.“ (rozhovor 1).

Ďalej sa v kostole sv. Jana Křtitele spolkom Přátelé hudby organizujú rôzne koncerty s nielen cirkevným zameraním. Aktivity sa však podľa slov farníkov každoročne opakujú, málokedy vzniká niečo nové. V meste sa okrem iného pod záštitou farnosti raz za rok organizuje workshop, ktorého náplň a ciele v rozhovore priblížil duchovný otec nasledovne:

„Raz za rok organizujeme workshop, čo je dobrovoľnícka brigáda, na ktorej sa stretnú ľudia z celého Česka, mladí ľudia v počte zhruba 80, ktorí pomáhajú najmä tu v Manětínsku a Nečtínsku. Zázemie majú v kulturnom dome v Manětíne a robia teda práce u ľudí v domoch zdarma bez náboženského kontextu. Obyvatelia sa následne pozývajú na večerný kultúrny program, ktorý tiež nie je náboženský (okrem jednej omše s biskupom). Býva to veľká akcia, ktorá je v tom meste vidieť. To je napríklad ďalší zo spôsobov, prostredníctvom ktorého sa snažíme k ľuďom dostať inak, ako cez tradičné cirkevné obrady.“ (rozhovor 3).

Nečtínski farníci nám taktiež predstavili množstvo aktivít, avšak väčšina z nich bola iniciovaná ich združením a nie v spolupráci mesta. Problém kooperácie mesta s farníkmi ohľadom organizovania a propagovania cirkevných akcií opísali na príklade snahy o uskutočnenie Trojkráľovej zbierky:

“Taktiež organizujeme Trojkráľovú zbierku (smiech), veľa rokov sme o to prosili obec, pretože má na to ľudí, časopis atď., čo by pomohlo v propagácii, ale vyflákli sa na

to... Tak sme sa rozhodli, že to tento rok spravíme sami, prišiel som za starostom, poprosil ho, nech to vyhlási a my urobíme zbierku, avšak vzájomne sme si nevyhoveli. “

„...ale príjemné spomienky boli na tú zbierku, keď prechádzali okolo autá, ktoré zastavovali a trochu prispeli, taktiež úsmevné bolo, keď sa ľudia pri nás zastavili, videli tie deti spievať, ale nevedeli, ako to funguje a čo majú robiť, tak sme raz dostali dve fľašky vína (smiech).”

V rámci spolku na druhú stranu organizujú viacero udalostí, najmä pre nemeckú komunitu. Organizujú česko-nemecké májové pobožnosti každý rok, na ktoré však nikto cudzí nechodí, chodí tam ich rodina, pár Nemcov a to je všetko. Taktiež 27 rokov organizujú na starom kláštorom cintoríne v Teplé spoločne s vysídlenými Nemcami celodennú akciu, ktorá sa odohráva počas sviatku Nanebevstoupení Páně. Akcia spočíva v starostlivosti o celý cintorín – kosenie trávy, narovnávanie hrobových kameňov. Spolupracujú aj s tamojším mestom. Nečtínska pamätníčka chodí hrávať na omše do Manětína (varhanistka) a taktiež sú kľúčovými aktérmi pri organizovaní omši so zbierkami na opravu kostola v pútnickom mieste Skoky u Žlutic.

Na záver tejto časti si môžeme zosumarizovať získané informácie z uvedenej dvojkapitoly. Prvý a najpodstatnejší rozdiel medzi referenčnými územiaми je v spolupráci mesta a cirkvi/farnosti na stav duchovného života v obci. V Manětíne pozorujeme rozličné pokusy o prepojenie cirkvi s komunitným životom, ktorým by sa zvýšilo u obyvateľstva cirkevné povedomie. To, ako je to uskutočňované necháme na kompetentných, pre ktorých to bude s určitosťou veľkou výzvou. Na strane druhej, z poznatkov od cirkevného predstaviteľa a aj nečtínskych farníkov túto paralelu zatiaľ neregistrujeme. Ďalším rozdielom je evidentná vnútorná disharmónia medzi nemeckým obyvateľstvom a niektorými českými obyvateľmi. Tento vnútorný nepokoj na naše prekvapenie eskaluje do veľmi nepríjemných sfér, čo by bolo s určitosťou potrebné riešiť. V obci registrujeme úplný nezáujem o cirkevné udalosti organizované nemeckým obyvateľstvom. Organizované cestopisné prednášky nesmú obsahovať náboženský kontext, pretože sa o ne stráca záujem a tak ďalej. Ak na tento problém máme opäť nazerať z objektívneho hľadiska, tak sa môžeme pokúsiť o náš stručný posudok pre túto kapitolu. K tejto problematike sa však ešte

vrátíme po uvedení názorov od starostov v kapitole 6.4. V prvom rade však nemá zmysel tvrdiť, že v území tento národnostný problém neexistuje a že si to farníci vymysleli, to je snáď jasné. Nemecké obyvateľstvo bolo od povojnového obdobia kontinuálne po generácie vychovávané v presvedčení, že nacizmus a kroky spojené so zásahmi Nemeckého štátu do Československa (napr. Mníchovská dohoda) boli obrovskou chybou. Na strane druhej, české obyvateľstvo často násilné procesy v podobe vysídlenia Nemcov z Československa nepovažuje za nesprávne. Toto vnímanie historických faktov už samo o sebe spôsobuje veľkú bariéru pre bezproblémové spolunažívanie oboch národností na jednom území. Druhý uhol nášho pohľadu je ten, že z rozhovorov nechtínskych farníkov je cítiť, že sa pokračovaním svojich aktivít viac a viac segregujú od zvyšku českého obyvateľstva. Pôsobí tam kombinácia viacerých faktorov, ktoré možno čiastkovo nie sú takým problémom, ako keď vytvoria jeden celok. V neposlednom rade môžeme týchto farníkov označiť za vzdelaných a úspešných ľudí, čo môže reprezentovať ďalší komponent do pomyselnéj problémovej skladačky. Posledným bodom nášho názoru je to, že nie všetko je v realite tak čierne-biele, ako to bolo miestami podané v zápale vášni našimi respondentami. Starosta podľa slov farníkov napríklad prvým rokom začal prispievať na chod združenia nášho respondenta, v rozhovore taktiež zaznela viackrát jeho pochvala, že sa o tu obec vážne stará, avšak vyznieva to takto miestami negatívne, pretože v práci riešime práve česko-nemeckú situáciu a pohľad na duchovný svet. Nie je určite jednoduché v tejto oblasti vyhovieť obom problematiky zúčastneným stranám. Obec v roku 2002 dokonca vyhrala cenu obec roka, najmä vďaka funkčným spolkovým životom – hasiči, včelári, futbalisti a taktiež vďaka rozsiahlym rekonštrukciám.

6.3 Religiozita a pohraničie

Do tejto chvíle sme informácie získané z rozhovoru s duchovným otcom farnosti pôsobiacej v tejto oblasti využívali najmä ako nadstavbu pre podporenie alebo doplnenie niektorých tvrdení, predsa len o špecifických historických udalostiach a o vzťahoch v obci majú viac čo povedať farníci, ktorí tam fungujú na dennodennej báze po generácie. Rehoľné spoločenstvo kňazov, takzvaných oblátov, ktorého členom je aj náš kňaz, totižto funguje na báze misijných činností najmä v cirkevne vyprahnutých oblastiach a svoju činnosť v tomto regióne tu začali vykonávať len nedávno. V tejto kapitole sa však budeme venovať práve poznatkom od predstaviteľa cirkvi, čím sa na religiozitu pozrieme z trochu inej perspektívy. Pri príprave otázok k rozhovoru s našim kňazom sme brali na zreteľ fakt, že farnosť zastrešuje svojimi aktivitami takmer celú Manětínsko-nečtínsku oblasť a taktiež oblasť mesta Plasy, kde je aj ich sídlo (o tejto informácii sme však vopred nevedeli). S ohľadom na ich široký záber historicky pohraničného územia sme sa preto snažili aj o pokusy v podobe vytvorenia komparácií pohraničia a zvyšku Česka. Pred rozhovorom s duchovným otcom sme predpokladali, že najzaujímavejšie zistenia z rozhovoru budú reprezentovať číselné štatistiky cirkevných obradov, svadieb, pohrebov, krstov a omší oboch obcí, na príklade ktorých dokážeme jasne vymedziť hlavné rozdiely a pomocou nich potvrdiť alebo vyvrátiť prítomnosť reliktnej hranice. Tento možno naivný predpoklad však v praxi nefungoval ani v jednom z rozhovorov, pozadie výskumných faktorov bolo potrebné skúmať hlbkovejšie. Rozhovor s duchovným otcom navyše prebiehal až po rozhovoroch s farníkmi, takže sme boli v téme dostatočne zorientovaní a vedeli sme, čo nás zaujíma. To v praxi znamenalo, že bolo žiadané, aby sme po základných otázkach nášho výskumu improvizovali a naše otázky prispôbovali zaujímavým témam, ktoré sú možno nad rámec nášho výskumu, avšak na tejto mikroregionálnej úrovni danej oblasti ešte nikým neskúmané.

Na úvod si uvedieme to, že pri otázkach na frekvenciu jednotlivých v odstavci vyššie spomenutých cirkevných obradov sme sa nedopracovali k nejakým číselným štatistikám, pretože slovná analýza súčasného stavu mala pre nás oveľa vyššiu validitu. Ešte pred doslovnými vyjadreniami duchovného otca spomenieme, že pravidelné cirkevné

omše sa v oboch sídelných útvaroch konajú raz týždenne, to sme však už z predošlých rozhovor vedeli, preto nasledovali otázky na porovnanie území so zameraním na početnosť pohrebov, svadieb a krstov.

„To je tu všade rovnaké, ale tým, že je Manětín turistická oblasť, tak sa vyskytujú prípady, kedy ľudia z okolia chcú svadbu/krst práve v Manětíne. Rozhodne to ale nie je rastúci záujem obyvateľov v oblasti o tieto obrady. Klesá aj záujem o pohreby. Dnes už ľudia majú sotva záujem o nejaké oficiálne rozlúčenie, nechcú mať vlastne nič spoločné s týmto pripomenutím okamžiku smrti a ďalej sa ním v akejkolvek forme zaoberať.“
(rozhovor 3).

Z vyjadrenia je pravdepodobne každému jasné, prečo nemá zmysel kvantifikovať počty cirkevných udalostí – nedali by sa z nich kvôli minimálnym počtom vytvoriť relevantné závery. V pokračujúcom rozhovore sme duchovnému otcovi navrhli komparáciu vývoja religiozít referenčných území. V nasledujúcich fázach rozhovoru bolo porovnávanie jednotlivých prístupov dopĺňované príkladom farnosti Plasy, ktorého alternatívny prístup sme už načrtli v kapitole 4.2.

„Každá časť farnosti má svoj charakter, niekde je to ešte tradičný vidiecky, ako napríklad Manětín, kde tá obec drží stále pri sebe a niekde je to tak, že sa do obce schádzajú ľudia kategoricky, tak napríklad fungujú Plasy. Nemôžem ale hovoriť o jednej farnosti ako oddelenej, pretože to všetko patrí pod jednu správu, navyše to spravujeme z Plasov. Dá sa ale povedať, že takéto klasické vidiecke oblasti, kde je to kresťanstvo zakorenené aspoň v spoločenskom povedomí, tak tam to kresťanstvo upadá. Pokiaľ ide o miesta ako Plasy, kde sa snažíme ľudí zväzovať, je tam v podstate ponuka – napríklad tam robíme detské omše pre rodiny – tak tam môžeme evidovať prírastok kresťanov, ale nie sú to ľudia z Plasov, ale ľudia z okolia, ktorí nenachádzajú to, čo potrebujú v klasických farných štruktúrach, tak idú k nám. Ale žeby sa niekto z daného lokálneho miesta rozhodol, že začne chodiť do kostola, tak to nie, to skôr naopak.“

Po tomto názore sa náš záujem úprimne ešte zvýšil, pretože je viditeľné, že si je duchovný otec vedomý aktuálnej nie práve najpriaznivejšej situácie v regióne, a že sa toto rehoľné spoločenstvo snaží hľadať a následne aplikovať aj alternatívny spôsob oslovenia

ľudí. Po niekoľkých odpovediach bolo však zjavné, že duchovný otec pozerá na situáciu v širšej mierke ako náš mikroregionálny pohľad, preto sme náš rozhovor prispôbili a skúsili sa ho opýtať na porovnanie tohto historicky pohraničného regiónu s religiozitou zvyšku štátu. Dôvody tejto otázky boli okrem spomínanej príčiny iniciované aj z faktov, že duchovný otec pôsobil aj v iných českých regiónoch, nie tak špecifických a aj preto, že sme v tomto momente rozhovoru mali už rozsiahly súbor informácií o záujmovej oblasti. V nasledujúcej časti uvedieme detailný názor duchovného otca na našu kvázi otázku, ktorý považujeme za veľmi uvedomelý s triezvym pohľadom na duchovný svet a pre našu prácu značne obohacujúci.

„Tak jedna zásadná rozdielová charakteristika je, že človek, ktorý je v tomto území kresťan, tak vie, čo je s tým spojené, vie, čo od toho má očakávať. Viera je tu často spojená aj s nejakým vysmievaním. Tu je to kresťanstvo u veriacich ľudí dosť skúšané a v tom je zásadný rozdiel s napríklad Moravou. Osobne si myslím, že tu sme napred. Keby sme to mali porovnať na príklade nejakej časomiere, tak sme v tejto oblasti približne o 10 rokov napred. Často sa o našej arcidiecéze hovorí, že sme takzvané laboratórium. Pretože v nadnesenom slova zmysle môžeme robiť čo chceme, ale nie je už moc čo skáziť. Tých ľudí je tu tak málo, že ich nepočítame v číslach ale po mene (smiech) a potom človek si môže dovoliť experimentovať, pretože dopad nie je tak dramatický.“ (rozhovor 3).

„V tejto oblasti je taktiež rozhodne viac konvertitov. Mali sme pred dvoma rokmi krst dvanástich dospelých ľudí. Oveľa menej krstov detí, rozhodne to tu už nefunguje ako v iných oblastiach. Nie sú to také typy krstov, kde má dotyčný dojem, že by mal to dieťa pokrstiť, pretože tak sa to robí a taký je zvyk bez hlbšej nadväznosti na vieru. A keď už sú nejaké krsty, tak je to často napríklad u nezosobášených párov alebo sme mali dokonca prípady, že ani jeden v páre nebol kresťan, ale dávali dieťa pokrstiť. Je to tu dosť experimentálne. Človek si pri tomto uvedomí, čo je vo viere zásadné – hľadať to jadro, že to nie je o tom, aby človek plnil nejaké normy, že pokiaľ nepasuje do nejakých škatuliek, tak má smolu. Tu je to iné. Tu človek dôjde k podstate, pretože inak by sa tí ľudia s vierou nemohli vôbec stretnúť, keby sme ich odmietali kvôli nesplneniu nejakého ideálu, normy. Preto si myslím, že v tomto území je väčšia autenticita, v tom jak sa cirkev stretáva s ľuďmi

a tým aj nepriamo súvisia aj tie konverzie – na to, že to je vidiecka oblasť, tak tých obrátení v dospelosti je fakt veľa. “ (rozhovor 3).

Uvedené konštatovania doplníme aj poslednou detailnou odpoveďou na našu otázku - ako a či vôbec je možné u obyvateľstva opätovne prebudiť záujem o vieru.

„Určite dalo, ale nevidím to prostredníctvom klasického prístupu pravidelných svätých omší, ktorý tu je už roky. Tým chcem povedať, že to je často náročné pre kresťana, uvedomiť si zmysel sv. omší a nie to ešte pre človeka, ktorý s náboženstvom nemá nič spoločné. Takže tam by človek, podľa môjho názoru, mal začať úplne niekde inde ako pri týchto obradoch. Myslím si, že nejaká šanca je, keď nás ľudia budú považovať za normálnych ľudí, s ktorými sa dá bez problémov porozprávať a a ktorí sa od nich ani na vonok príliš nelišia. Hrozne veľa robí kňaz ako osoba, pretože som sa veľakrát stretol, že tu boli ľudia hrozne prekvapení tým, ako pôsobíme, že nie sme nejakí mimozemšťania (smiech) - takže ten prvý kontakt a potom ak má kňaz záujem o rozhovor aj mimo náboženskej tematiky, čisto z ľudského hľadiska, tak tam to všetko začína, všetko začína cez vzťahy. Akýkoľvek potenciálny rast záujmu o náboženstvo u obyvateľstva prebehne jednoznačne cez vzťahy, nesmie sa to odohrávať na prvom mieste cez náboženstvo (prvý kontakt). Problém je v tom, že na jednu stranu toto všetci chápú (kňazi, ktorí tu pôsobia), avšak na druhú stranu máme zabehnuté štruktúry, ktoré je potrebné udržiavať z nejakej spravodlivosti voči tým, o ktorých sme povinní sa postarať – po sviatostnej stránke, my musíme aj konzervovať. Preto skúšame rozbiehať aj iné aktivity, napr. kurzy viery, rôzne stretávacie akcie pri ktorých nejde primárne o náboženskú náplň. Organizovali sme napríklad výsadbu stromov.“ (rozhovor 3).

Z nášho výskumného hľadiska súhlasíme s uvedenými charakteristikami a zvolenými alternatívnymi postupmi. Z tohto, ale aj z predošlých rozhovor je evidentné, že respondenti poukazujú na neexistenciu predávania viery z rodičov na deti. Osobne si myslím, že tento proces nedostatočného predávania viery má základy v predošlej generácii, ktorá je zapríčinená aj prítomnosťou totalitného režimu. Súčasní rodičia preto možno ešte majú zakorenené náboženské zmýšľania, avšak nie v takej miere, aby o tom dokázali presvedčiť aj svoje deti. Veľkou výzvou bude pre cirkev oslovovať ľudí, ktorí sú síce

veriaci, majú nejakú predstavu o Bohu, ale nepatria pod cirkevnú inštitúciu. Týchto ľudí bude potrebné nechať zakúsiť potrebu byť súčasťou štruktúry, aby mohli svoju vieru prežívať naplno. Rola aktéra však bude veľmi dôležitá, pokiaľ duchovný otec nebude mať predpoklady na to, aby prostredníctvom vzťahov dokázal svojou sociálnou interakciou osloviť ľudí, tak môžu byť štruktúry nastavené hocijako, efektívne to fungovať pravdepodobne nebude. To, že kňaz dokáže priamo formovať religiozitu územia predstavíme v ďalšej kapitole vo výpovedi predstaviteľa verejnej správy. Na záver tejto témy si dovoľíme predpovedať, že spádový princíp fungovania jednotlivých farností môže byť postupne čoraz častejším riešením aj v iných oblastiach republiky – tak ako je na počet veriacych príliš veľa kostolov, tak je to rovnako aj s farnosťami. Slabý záujem o duchovno a nedostatok kňazov spôsobuje aj stav, že v oboch územiach na pravidelnej báze okrem bohoslužieb neprebíha žiadna iná katechézia, pravidelne je tomu tak len v centrálnych Plasoch.

6.4 Starostovia a religiozita

Pre kvalitu a objektivitu výskumnej práce je žiaduce, aby obsahovala aj názory od respondentov, ktorí stoja na druhej strane skúmaného fenoménu. Druhú stranu tejto práce predstavujú starostovia oboch obcí, ktorí k danej téme majú určite čo povedať. Starostovia navyše denne prichádzajú do styku so širším spektrom obyvateľstva ako nositelia viery, vďaka čomu môžeme priblížiť pozadie vznikajúcich úspechov a problémov. Pre ucelený obraz a hľadania súvislosti je však potrebné začať od historického vývoja, ktorým bez zbytočného opakovania už uvedených poznatkov v nasledujúcich riadkoch odhalíme skryté spojitosti. Ako to teda je? Aké činitele formovali, resp. formujú súčasnú podobu duchovného stavu v obciach? Ako prvý nám na tieto otázky odpovie starosta Nečtín.

„My sme sa presťahovali do Nečtín v roku 1980, obyvateľstvo bolo vtedy zmiešané z dôvodu dosídľovania, to bol prvý problém. Pretože dosídlenci nemali vzťah k územiu, tak z toho plynul aj rozvrátený vzťah k pôde. Po dosídlení získali určité hektáre pôdy, na ktorých mohli aspoň sčasti pokračovať v zabehnutom dlhoročnom poľnohospodárskom

trende, avšak prišla kolektivizácia a to bol ďalší faktor, ktorý spôsobil ďalšie problémy. Nezriedkavý boli taktiež príchody zlatokopov bez záujmu o územie, ale so záujmom o či už domy alebo pozemky. Bez úcty a rešpektu sa správali k získaným majetkom, vyrabovali jeden dom a prešli k druhému. Taktiež kvalita ľudí nebola ideálna, boli to viac-menej dobrodruhovia.“

Spomenuté problémy nám len potvrdzujú slova nechtínskych farníkov a taktiež slová autorov z predošlých teoretických kapitol práce. Týmto procesom sa veľmi detailne venoval aj autor Quido Kastner (1999), ktorý analyzoval osídľovanie pohraničia od roku 1945. V jeho výskumoch sa často stretával s podobnými názormi obyvateľov, ktorí poukazovali aj na zlé vzťahy medzi obmeneným obyvateľstvom a absenciu súdržnosti, ľudia spolu často necítili. Samozrejme nebolo to vždy pravidlom, ale existencie podobných výskumov len potvrdzuje validitu zistených informácií.

Ako sme už spomínali, rola aktéra vo formovaní spoločnosti dokáže byť často tým hlavným spúšťačom vzniku zmien, a tak nás v rozhovoroch zaujímali osobnosti, ktoré svojim pôsobením zanechali na území v duchovnom živote svoju stopu. Prvou osobnosťou je cirkevný dekan František Wonka, o ktorom nám bližšie informácie poskytol manětínsky starosta.

„Manětín je špecifický tým, že tu fungoval rod Lažaňských, ktorí si vyberali kňazov, takže ta kontinuita sa tu udržiavala. A ako posledného si vybrali pátera Františka Wonku, ktorý bol všetkými milovaný, má dokonca na hrobe „mal som Vás všetkých rád“, a to je pre mňa také motto do života či už za čias ako kňaz alebo ako starosta. Naňho obyvateľstvo pravidelne spomína aj po 50 rokov od jeho smrti, vždy mu na hrobe horí nejaká sviečka a podobne. Takže ten vzťah obyvateľstva v Manětíne k cirkvi bol významne ovplyvnený touto osobou.“

Možno sa na prvý pohľad zdá, že informácia o obľúbenom a uznávanom kňazovi nie je pre vidiecke oblasti ničím neobvyklá, ale opak je pravdou. Vzťah obyvateľstva a duchovného otca bol natoľko významný, že v čase kedy sa terajší starosta (rok 2010) uchádzal o túto funkciu, tak o ňom obyvatelia vedeli len to, že bol kňaz a s kým je ženatý (nie je totižto rodákom z Manětína, ale sa sem len pomerne nedávno prisťahoval), a aj

napriek tomu vo svojej kandidatúre uspel. Pripisuje to preto najmä spojitosti ideálu kňaza ako správneho človeka, ktorý tu vytvoril spomínaný kňaz Wonka. Na tomto príklade je jasne viditeľné, ako sa cirkevný a svetský život prepája, a to aj napriek faktu, že hovoríme o regióne s takmer najnižším podielom veriaceho obyvateľstva v Česku.

Aj v Nečtinách vplýval v historickom kontexte na vývoj religiozity významnou mierou duchovný otec Pešek, ktorého životnú púť sme už rozpísali z výpovedi nečtínskych farníkov v kapitole 6.1. Nebudeme preto jeho náročnú životnú cestu opakovať, ale uvedieme si opäť nový a podstatný poznatok, tentoraz od nečtínskeho starostu.

„V čase môjho príchodu pôsobil na fare v Nečtinách páter Pešek. Páter bol veľmi striktný v osobnom aj cirkevnom živote a to ústilo do stavu, že prijímal len ľudí, ktorí tu vieru praktizovali aktívne. Ľudí, ktorí napríklad sväté omše nenavštevovali neprijímal a svojim spôsobom ich v kostole nechcel.“

Tu vidíme značný protiklad medzi vykonávaním pastoračnej činnosti u pátera Peška v porovnaní so súčasnými názormi spoločenstva oblátov, ktorí by si teraz podobné nastavenie smerovania ani vlastne dovoliť nemohli. Týmto nechceme činnosti pátera Peška kritizovať, hľadáme však súvislosti poklesu záujmu o vieru a tento striktný postup s dôrazom na aktivitu veriacich pravdepodobne segregoval veriacich od zvyšku obyvateľstva ešte vo väčšej miere. Páter Pešek však na druhú stranu bol svojim spôsobom najdôležitejším cirkevným aktérom v obci, podchycoval mládež v školách (kapitola 6.1.), staral sa o farnosť a kostol a hlavne zabezpečoval fungovanie pastoračnej činnosti, bez neho by podľa slov respondentov duchovný svet v obci neprežil. Pre ľudí, pre ktorých bola viera súčasťou života, to bola určite výrazná osobnosť, ktorá zanechala stopy napríklad aj na životoch našich nečtínskych farníkov.

Ak sa posunieme v čase do súčasnosti, tak si uvedieme ešte jeden príklad, ktorý podľa slov nečtínskeho starostu môže súvisieť s nezaujmom podieľať sa na aktívnom duchovnom živote v obci.

„Ďalším faktorom, ktorý často neprospieval k šíreniu cirkevného života medzi obyvateľstvom sú aktivity nemeckého spolku, ktorý často šíril v očiach obyvateľov jednostranný pohľad na podporu nemeckej menšiny – vyvolávalo to neprijemné vzťahy.“

Jedným z týchto prejavov bolo čítanie evanjelia aj v nemčine, čo v ľuďoch vyvolávalo spomienky na Nemecko, na vojnu, ktoré pre nich neboli príjemné. “

Tu sa dostávame k vytúženému druhému uhlu pohľadu problematiky kritiky nečtínskych farníkov ohľadom nezáujmu obyvateľstva o náboženstvo. Sme tu však na tenkom ľade, pretože sa asi dá chápať pohľad obyvateľov, najmä vekovo starších, ktorých spomienky na nemeckú reč a historické udalosti vo všeobecnosti nemusia byť to, čo v kostole hľadajú. Čítanie evanjelia v nemeckom jazyku preto môže zapadať do pomyselnéj skladačky príčin, prečo je nemecká komunita a zároveň zloženie aktívnych kresťanov v Nečtinách tak marginalizované. Na druhú stranu sa dajú chápať dôvody, prečo si nemecká komunita udržiava svoje tradície, sú na území doma po niekoľko generácií a podľa slov nečtínskych farníkov je celá história okolo kostola a viery zásluhou nemeckého obyvateľstva, čím sa pravdepodobne snažia túto linku nepretrhnúť a svoje tradície si ctiť bez ohľadu na to, či to niekomu prekáža.

V neposlednom rade je potrebné uviesť, že aj starostovia dokážu figurovať v šírení viery ako dôležití aktéri. Ich vplyv je pochopiteľne zreteľnejší a viditeľnejší pri pohľade na opravu sakrálnych objektov, ktorý si rozoberieme v nasledujúcej kapitole, avšak z rozhovorov je poznať, že majú snahu, aby obyvateľstvo malo sklon k viere. Preto si vyberieme k tejto téme dve krátke vyjadrenia.

„Po revolúcii a mojom nástupe do funkcie sme chceli cez program obnovy venkova nielen obnoviť a opraviť fyzické objekty, ale aj skúsiť ľuďom priblížiť cirkevné hodnoty, uvoľniť to zatemnené myslenie spôsobené centrálnym tlakom, vložiť im taktiež zodpovednosť za územie – tá snaha vlastne funguje dodnes. Taktiež sme spolupracovali s rádom trapistov. My sme sa s nimi stretávali a chceli sme od nich, aby nám posílili vieru a ľuďom ponúkli cirkevný svet, tak sme pre nich hľadali miesto pre kláštor, mal to byť Račín, čo je zaniknutá obec, ale nakoniec žiaľ nespĺňala požiadavky, pretože tam neboli vhodné podmienky z dôvodu lokalizácie rušnej cesty. Svoje sídlo našli nakoniec v neďalekej lokalite, opátstvo sa nazýva Nový Dvůr. “

Z rozhovoru a aj tohto výseku je poznať, že má nečtínsky starosta úprimný záujem, aby sa obyvateľstvo priblížilo k viere. Starosta zdôrazňoval dôležitosť cirkevných hodnôt,

ktoré majú premostenie aj do bežného života. Vytrácanie základných cirkevných hodnôt a ich neznalosť, ako napríklad kresťanské desatoro, považuje za krok späť v rozvoji spoločnosti. Chápeme to tak, že jeho úmyslom nie je „výstavba vzdušných zámkov“ v podobe radikálnej zmeny návštev bohoslužieb väčšinovým obyvateľstvom, ale vštípenie základných etických hodnôt, na základe ktorých človek formuje svoj charakter. Od toho sa pravdepodobne odvíjala aj snaha získať na trvalo vo svojej územnej správe cirkevný rád trapistov (prechodne pôsobili na fare v Nečtinách), ktorí by tento odkaz mohli šíriť.

Kapitolu uzavrieme sľúbenou myšlienkou aj manětínskeho starostu, ktorého sme sa pýtali či vidí medzi religiozitou Nečtín a Manětína rozdiely.

„Rozdiel tam podľa mňa je. Je dôležité, aký je ten pohľad na cirkevné rozdiely či zvnútra cirkvi alebo zvonku. Ak človek nie je súčasťou farnosti, nie je veriaci, nemá to kresťanskú formáciu, on má podstatu tej viery v niečom inom, keď si budeme všetci v niečo veriť a všetci budeme doma a nebudeme vytvárať žiadne cirkevné spoločenstvo, tak by sa nevytvorilo nič. Ak som však veriaci, patrím do nejakej farnosti a spoločnosti, podporujem slabších v rámci charity a podporujem rôzne aktivity ako kultúrne akcie a vzdelávacie kurzy pre deti. My sa tu snažíme vytvárať spoločenstvo.“

Len vysvetlím kontext našej otázky. Túto otázku sme sa predtým spýtali aj nečtínskeho starostu, ktorý ten rozdiel vo všeobecnosti nevidí, preto sme chceli počuť aj názor predstaviteľa Manětína. V tejto komparácii vidíme odlišné pohľady oboch starostov na túto otázku a to práve trefne vystihuje manětínsky starosta. Starosta z Nečtín podľa nášho názoru tieto rozdiely v takej miere nevidí, pretože na tú cirkev pozerá zvonku, ľudí považuje za veriacych, aj napriek tomu, že to neprenášajú do potreby byť členom cirkvi a farnosti, je dôležité, že v niečo veria. Naopak bývalý kňaz a aktuálne starosta Manětína na to samozrejme pozerá zvnútra, podobne ako náš respondent, duchovný otec. Dôležitosť viery vidí vo vytváraní pridaných hodnôt, ktoré sú výsledkom fungovania cirkevnej spoločnosti.

6.5 Sakrálna krajina

Plynule prechádzame do ďalšej fázy nášho výskumu, ktorou je analýza stavu sakrálnej krajiny a procesov v nej prebiehajúcich. Podobne ako v predošlých kapitolách budeme dbať aj na historický vývoj sakrálnych krajín oboch území, ktorý sa v čase formoval do aktuálnej podoby. Do tohto momentu sme sa venovali sídelným jednotkám nami sledovaných obcí len okrajovo, v tejto kapitole ich do nášho výskumu zahrnieme a to najmä preto, že sa v nich aj napriek minimálnym počtom obyvateľov nachádzajú významné historické sakrálné stavby. Pojem sakrálna krajina je pomerne všeobecným označením pre nami skúmané súvislosti, preto si kapitolu rozdelíme do dvoch podkapitol, v ktorých si predstavíme sakrálné objekty v referenčnom území a aj kartograficky znázorníme. Následne sa pozrieme na aktivity a procesy spojené s cirkevnými objektmi, doplníme ich o historické zaujímavosti a poznatky. Informácie uvedené v nasledujúcich kapitolách sme získali najmä z údajov pochádzajúcich z pološtrukturovaných rozhovor a dodatočnou komunikáciou s respondentmi v kombinácii s kartografickými dielami, získanými materiálmi a v neposlednom rade osobnou skúsenosťou prostredníctvom pozorovania stavu a rozmiestnenia objektov.

6.5.1 Prehľad sakrálnych objektov

Pred začiatkom detailnejšieho rozboru sakrálnej krajiny územia považujeme za vhodné v skratke priblížiť, o akých objektoch bude neskôr reč a v akom stave a využití sa v súčasnosti nachádzajú. Ku konkrétnym objektom sa teraz pokúsime priradiť rôzne aktuálne špecifikácie ako lokalitu stav a využitie, ktoré sme postupne získavali počas terénneho šetrenia.

Kostol sv. Jana Křtitele (Manětín) – farný kostol a jediný, v ktorom sa konajú každú nedeľu bohoslužby, je opravený a v dobrom stave. V jeho tesnej blízkosti sa taktiež nachádza opravená fara a pekný, udržiavaný areál.

Kostol sv. Barbory (Manětín) – veľký pútny kostol, ktorý sa postupne opravuje. Využíva sa na špecifické púte viazané na tento kostol - Lievancová púť umelcov alebo Púť k sv.

Barbore. Zároveň je to pohrebný kostol, takže sa tu konali pohrebné obrady (žehnanie hrobom, pohreby atď.).

Kaple sv. Josefa (Manětín) – pohrebná kaplnka u pútného kostola sv. Barbory. Nie je využívaná.

Kostol sv. Jiří (Luková) – prednedávnom takmer ruina, ale momentálne prebieha jeho oprava. Kostol je známy pevne nainštalovanou umeleckou výstavou v podobe odliatkov sadry, ktoré reprezentujú pôvodných obyvateľov tohto miesta. Raz ročne tu prebieha pútna omša, inak len príležitostne. Kostol je turistickou atrakciou.

Kostol Narození Panny Marie (Stvolny) – kostol je starý, ale udržiavaný. Odohrávajú sa tu predovšetkým akcie pri zvláštnych príležitostiach - Betlémské svetlo, pútna omša, dušičková omša.

Kostol sv. Petra a Pavla (Víska) – ruina, ktorá už má len čiastočné obvodové steny. Koná sa tu raz za rok žehnanie hrobov, ktoré ležia hneď pri kostole. Žiadne omše sa tu nevykonávajú.

Kláster servitů (Rabštejn nad Střelou) – kláštor už dlhé roky nie je servitov, je v súkromnom vlastníctve a pre verejnosť nedostupný.

Kostel Panny Marie Sedmibolestné (Rabštejn nad Střelou) – zachovalý stav, aktuálne v ňom pribudla nová vysvätená brána, využíva sa mimo hlavných cirkevných sviatkov veľmi vzácne, účasti sú veľmi nízke. Niekedy sa tu taktiež uskutočňujú svadby.

Vyššie uvedené objekty patria do územia Manětína, nižšie nájdeme nečtínske sakrálne pamiatky:

Kostol sv. Jakuba Většího (Nečtiny) - pomerne dobre zachovalý kostol, kde sa konajú bohoslužby každú sobotu, predtým sa konali každú nedeľu.

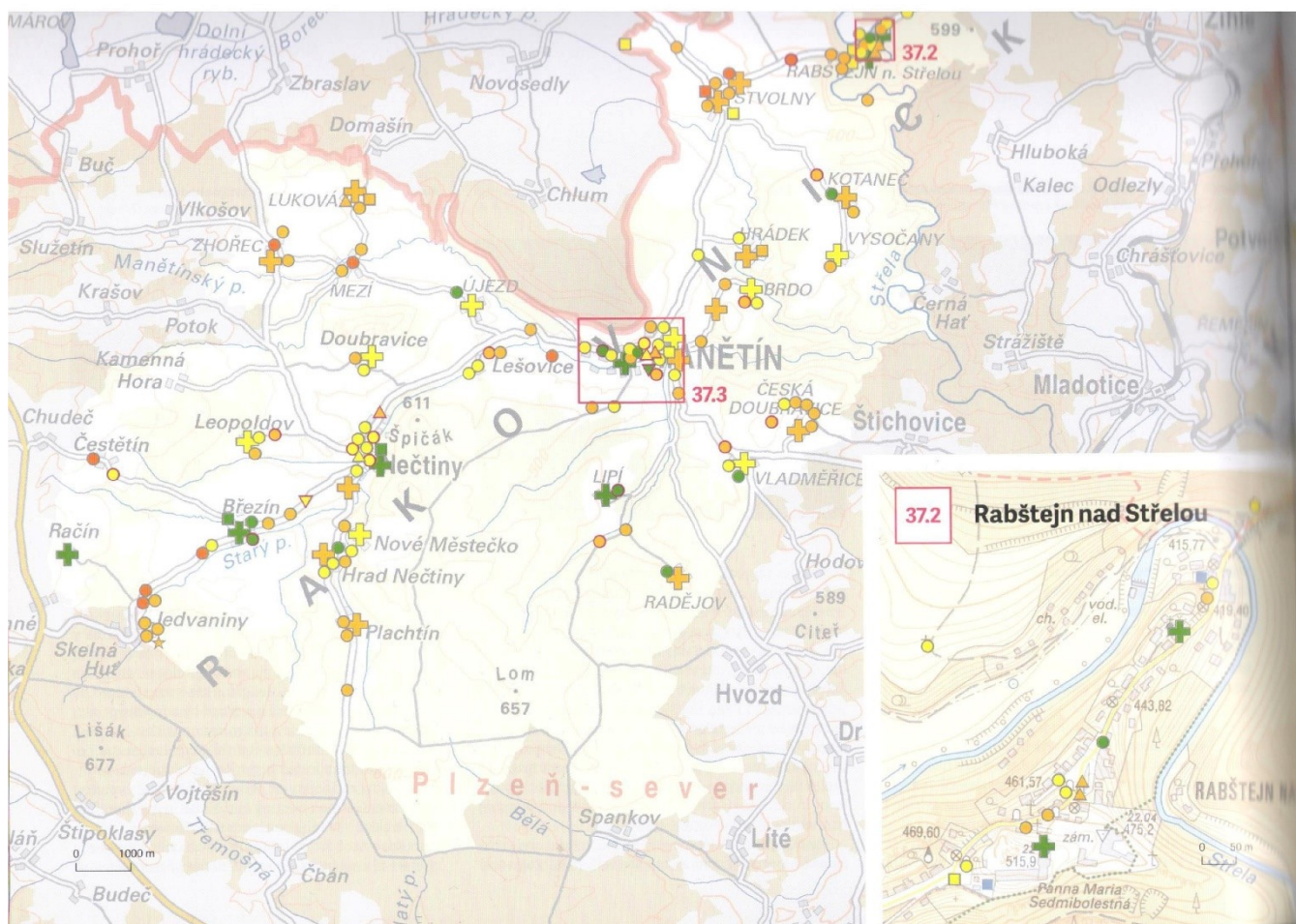
Kostol sv. Anny (Nečtiny) - odsvätený kostol, ktorý je využívaný pre rôzne kultúrne akcie. Bohoslužby sa tu nekonajú.

Kostol sv. Bartoloměje (Březín) - Březín sa nachádza neďaleko Nečtin a v tomto opravenom kostole sa konajú niektoré vianočné a veľkonočné bohoslužby a tiež každoročná púť.

Pohrebna kaplnka sv. Terezie (Hrad Nečtiny) – Hrad Nečtiny je obec, kde sa nachádza zámok. Je opravená, v dobrom stave. Súčasťou areálu zámku je pohrebna kaplnka sv. Terezie. Je známa výbornou akustikou. Uskutočňujú sa tu májové pobožnosti.

Uvedený zoznam cirkevných dominánt si ešte pre lepšiu predstavivosť znázorníme na kartografickom výstupe, ktoré je doplnené o zvyšné náboženské objekty.

Obr. 8: Sakrálne objekty v Manětínsko-nečtínskom okolí

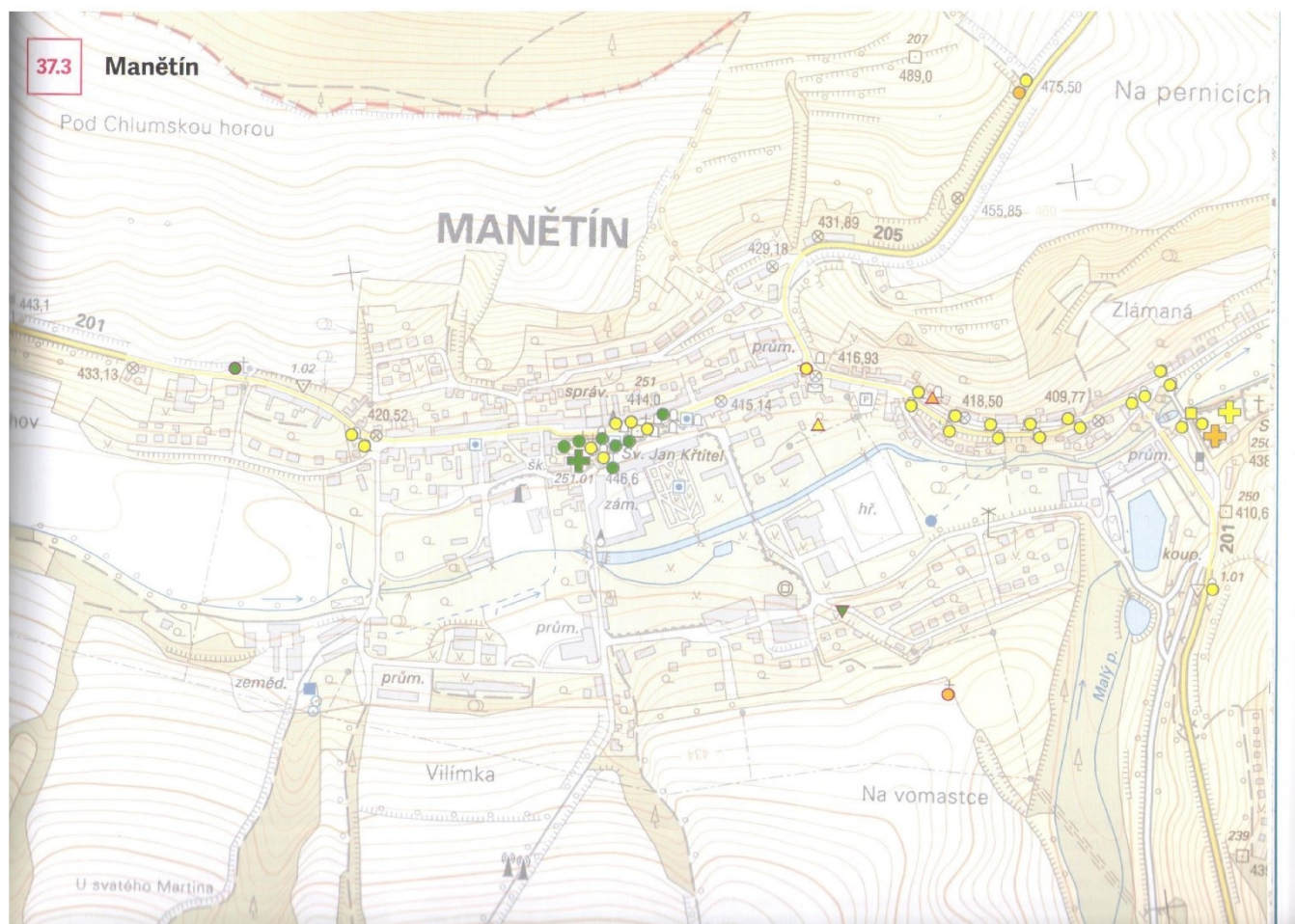

+ - kostol/kaplnka/kláštor, ■ - cintorín, ◆ - vzdelávací a charitatívny náboženský objekt, ● - drobný sakrálny objekt, ▲ - pietne miesto, ▼ - pomník obetiam dopravných nehôd, ★ - objekt alternatívnej religiozity; zelená – výborný stav, žltá - udržiavaný stav, oranžová - zanedbaný stav, červená - torzo

Zdroj: Havlíček, Lysák. 2017; vlastná aktualizácia

Obr. 9: Detailný pohľad na sakrálné objekty v Manětíne

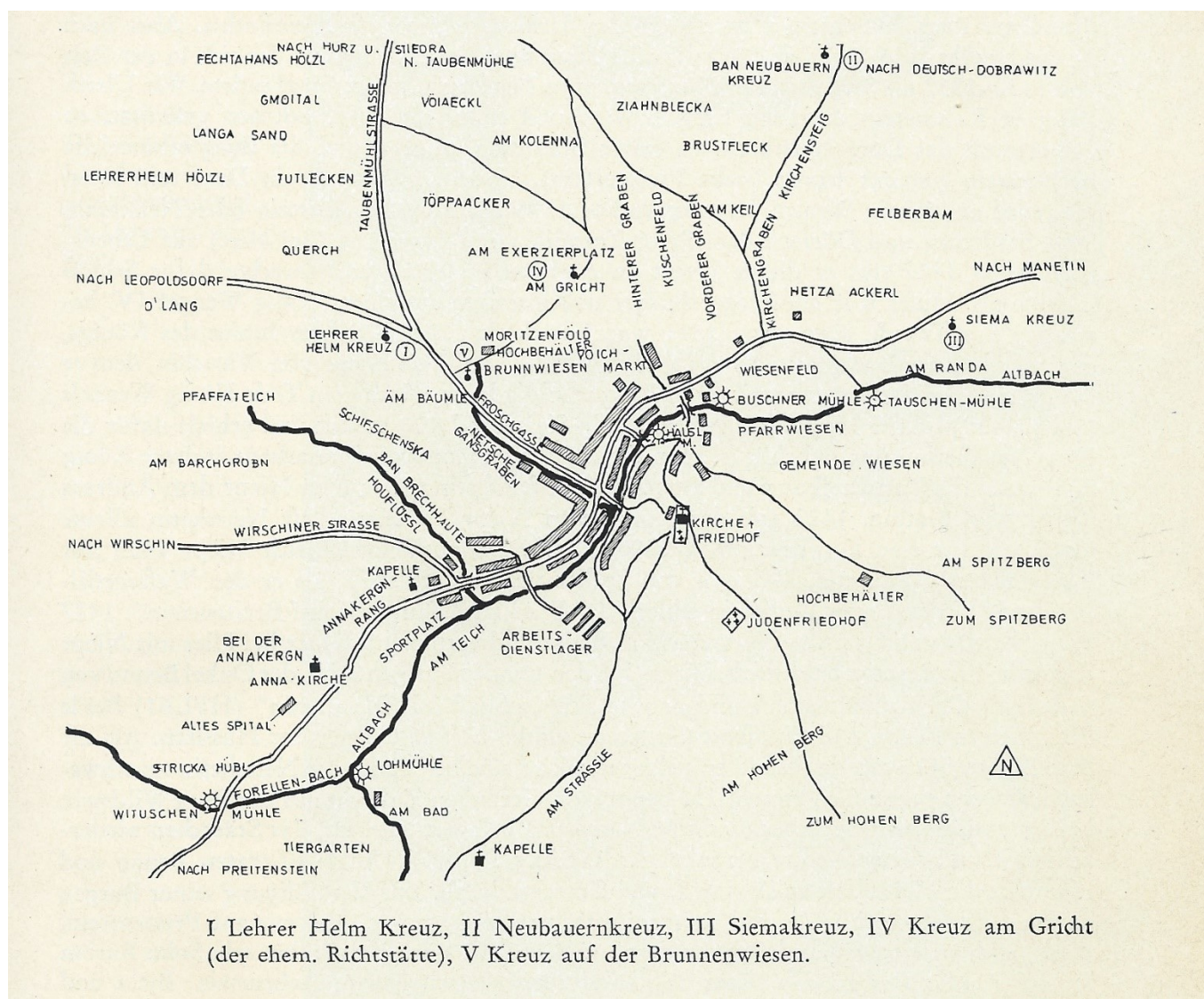

+ - kostol/kaplnka/kláštor, ■ - cintorín, ◆ - vzdelávací a charitatívny náboženský objekt, ● -
 drobný sakrálny objekt, ▲ - pietne miesto, ▼ - pomník obetiam dopravných nehôd, ★ - objekt
 alternatívnej religiozity; zelená – výborný stav, žltá - udržiavaný stav, oranžová - zanedbaný stav,
 červená - torzo

Zdroj: Havlíček, Lysák. 2017; vlastná aktualizácia

V závere tejto podkapitoly si ešte predstavíme druhú historickú mapu z roku 1900 (obr. 10), ktorá tentoraz zobrazuje pohľad na sídlo Nečtiny. Z mapy vidíme, že sa v území kedysi nachádzalo viacero sakrálnych objektov, ktoré už v súčasnosti nenájde (napr. rôzne kríže a aj kaplnky) a taktiež množstvo dnes už neexistujúcich mlynov a ďalších historických objektov. Na mape taktiež evidujeme súčasné objekty ako oba kostoly, obecný a aj židovský cintorín alebo dnes už od základov obnovenú kaplnku pri kostole sv. Anny.

Obr. 10: Historický pohľad na sídlo Nečtiny z roku 1900

Zdroj: Kapr, 2020

6.5.2 Formovanie sakrálnej krajiny

Sakrálna krajina, rovnako ako všetko okolo nás, podlieha vplyvom rôznych faktorov ako napr. zmeny politických štruktúr, vojny alebo iniciatívou obyvateľstva, a tak jej vývoj sa v čase nezastavuje. Ako sme už v úvode kapitoly uviedli, v tejto časti práce sa detailnejšie pozrieme najmä na aktivity spoločnosti, ktoré tieto zmeny spôsobujú. Pri vstupe do poznávania nás zaujímalo, čomu vďačí najmä Manětín za lokalizáciu nezvyčajného množstva barokových sôch, ktoré sú najmä v tomto sídle umiestnené. K tejto otázke sa viaže historický príbeh, ktorý nám priblížili Manětínski farníci.

„Pôvod sôch je zo zámku. Pozostatky od grófsky, ktorá tu žila. Manětín vyhorel približne v roku 1712, takže sa celý modernizoval, opravoval... (rozhovor 1).

„Táto grófska rodina bola vlastne donátorom opráv, vďaka nim bol kostol za päť rokov znova vysvätený. Všetky kostoly v okolitých sídlach majú ten grófsky erb. Grófska rodina podporovala aj rôznych umelcov, nosila si ich sem do tohto územia aj z Prahy. Išlo o napríklad takých, ktorí boli v problémoch – Petr Brandl umelec z Prahy, mal problémy s alkoholom, ženami a hraním. Grófska (vdova Marie Gabriela Lažaňská) ho sem vzala, dala mu zákazku, on spravil asi 7 obrazov (známe Brandlove obrazy) a vytiahla ho z problémov... tie sochy sprevádza podobný priebeh – vychovala si miestneho sochára a on tie sochy vytvoril (po roku 1700).“ (rozhovor 1).

Pre doplnenie informácií týkajúcej sa spomínaných sôch, tak barokové sochy neboli vždy na rovnakom mieste, ako v súčasnosti. Sochy boli rozmiestnené po celom okolí Manětína a do terajšej pozície boli premiestnené z obáv pred vandalmi. Z rozhovoru s historikom z Nečtín sa dozvedáme, že napr. socha, ktorá je aktuálne pri cintoríne mala predošlý pôvod v sídle Doubov, ktoré je však dnes už zničené. V spojitosti s Brandlovými obrazmi sa spája ešte jeden zaujímavý, pre obyvateľov Manětína známy príbeh, ktorý si pre spestrenie práce uvedieme v nasledujúcich riadkoch.

„V kostole sv. Jana Křtitele sú naďalej Brandlove obrazy, ktoré tam zostali a je tam aj Manětínsky paládium – obrázok Panny Márie Loretánskej, ktorý si priniesol páter s grófskou na ceste z Loretu. K obrazu sa viažu rôzne povery, kedy napríklad fara pri požiari

nevyhorela, ako jedna z mála stavieb v obci. Tento moment sa začal pripisovať tomuto obrazu, ktorý počas požiaru nešiel zložiť, aby ho bolo možné ukryť. Taktiež deti Márie Gabriely, keď mali čierny kašeľ a už to s nimi vyzeralo veľmi zle, tak sa vybrali na faru pomodliť sa k Paládiu a všetky sa následne uzdravili. Aj v čase pred vysídlením, kedy hrozilo, že Manětín spadne pod protektorát, sa manětínski obyvatelia modlili k obrazu, aby Manětín pripadol do vnútrozemia, čo sa aj v tomto prípade splnilo.“ (rozhovor 1).

V predošlej podkapitole sme si uviedli, že priamo v Manětíne sú dva kostoly. Kostol sv. Jána Křiteľa symbolizuje dominantu obce, je centrálné orientovaný priamo pri obecnom úrade a je spolu s farou a areálom v reprezentatívnom stave. Kostol sv. Barbory sme mali aj napriek bežnej verejnej nedostupnosti možnosť navštíviť. Kostol na nás veľmi zapôsobil, nachádzajú sa v ňom rozličné unikátne sochy svätcov a taktiež novo opravené varhany, ktoré v roku 2021 oslavia 300 rokov. V kostole prebiehala tento rok druhá etapa opráv interiéru, bolo cítiť intenzívny záujem o rekonštrukciu tohto objektu. Na kostole je však ešte množstvo práce, najmä po vonkajšej stránke sa kostol potýka s množstvom problémov. Evidujú sa problémy so statickou a nanešťastie pár dni pred našou návštevou spadla časť historického múra, ktorá oddeľuje kostol od bezprostredne lokalizovaného obecného cintorína. Podľa našich informácií majú obyvatelia k tejto stavbe veľmi dobrý vzťahy, aj keď tam väčšina nikdy nebola. Úmyslom starostu je, aby sa tu v budúcnosti odohrávali cirkevné pohreby, pretože sa väčšina vykonáva v Plasoch. Podobne ako náš kňaz aj starosta však uvádza, že už o tento cirkevný obrad takmer nie je záujem, ľudia za to radšej zaplatia, stráca sa úcta k starým. S klesajúcim záujmom o vieru však v Manětíne k jej šíreniu nerezignovali, čo plyní aj zo starostovho vyjadrenia na tému vštepovania ľuďom vzťah k ich sakrálnemu dedičstvu, ktorý je vzhľadom na jeho slová behom na dlhé trate.

„Môj bývalý cirkevný dekan mi raz tvrdil, že Manětín je bolševické mesto, že tu vlastne nič cirkevné fungovať nebude, avšak nám sa to za tých 10 rokov môjho fungovania začína dariť, my im otvárame oči, že množstvo pamiatok a zákazy s nimi spojené pre ich ochranu neslúžia ako obmedzenia pre obyvateľstvo, ale pre ich úžitok, mali by sme byť pyšní, že tu máme toľko pamiatok, kde inde len tak nemajú. Je len pár ľudí, čo to chápe, ale pomaly sa to zlepšuje. Sú tu ľudia, ktorí si začínajú uvedomovať, že ten Manětín je krásny –

ak si prejdete Google streetview, tak vidíte obrázky kde sú kostol, fara v strašnom stave, škola v strašnom stave... takže my sme za tých 10 rokov opravili kostol s farou do krásnej podoby, škola je totálne opravená, ZUŠ a materská škola taktiež a podobne. Aktuálne je vytvorená projektová dokumentácia na opravu kostola sv. Barbory.“

Okrem projektovej dokumentácie pre kostol sv. Barbory vznikol taktiež projekt pre kostol sv. Jiří v Lukovej, ktorý je dnes prezývaný verejnosťou ako kostol duchov. Pre vysvetlenie kostol v Lukov, patriaci pod farnosť Manětín, sa stal senzáciou vďaka študentovi z Plzeňskej univerzity. Nainštaloval 32 sôch do interiéru kostola, ktoré buď sedia alebo stoja, sú zahalené bielymi plachtami, takže symbolizujú bývalých obyvateľov sídla Lukové. Niektorým týmto sochám pripisuje tematiku vojnových udalostí, niektorí nie, to však necháme na každého osobnom názore. Z výpovedí starostu Manětína je však zjavné, že z linky duchovia a kostol nie je práve nadšený a uvádza, že žiadna „duchařina“ sa v tomto kostole neprevádzkuje. Na druhú stranu sa však vďaka tomuto nápadu začal kostol rekonštruovať, bez neho by sa podľa jeho slov pamiatka, ktorú výrazne ovplyvnili vojnové dopady, do piatich rokov zrútila. Kostol je opravovaný najmä z projektových financií, avšak opravy, ktoré nepodliehajú priamo kostolu (napr. elektrina) sú financované zo zbierok, ktoré sa nepohybujú v nízkych číslach. Financie zo zbierok sú však striktné určené výhradne na opravy tohto kostola. Kostol má opravenú statiku, vežu a jej fasádu, ciferníky, okná, krb a ďalší rok sa plánuje v opravách pokračovať. Pri financovaní opráv sa ešte na chvíľu zastavíme a načrtneme si vyjadrenie nášho kňaza, ako sa podieľa na opravách farnosť, čo nám svojím spôsobom potvrdí vyššie uvedené vety.

„Prvé čo mi financovaní z iniciatívy farnosti napadá, je IROP – ale ten beží v Plasoch – je to projekt Európskej únie, v ktorom má naša farnosť spolupodiel. Keď však ide o opravy, tak tam musí byť spolupodiel farnosti, takže organizujeme rôzne zbierky alebo žiadame ľudí, aby prispeli. To sa práve aktuálne deje konkrétne pre manětínsku farnosť v Lukov, ako sa tam opravuje kostol, tak sa pre to organizuje séria koncertov a „Procházky uměním“ je názov festivalu. Výťažok ide na spolupodiel farnosti. Keď sa potrebuje urobiť nejaká menšia oprava/úprava, tak sa robia tiež zbierky, pretože farnosť je sama o sebe hrozne chudobná.“

Podobný nemilý osud dopadu povojnovej situácie v krajine postihol aj kostol Narození Panny Marie vo Stvolnech. Vysídlenie tamojších Nemcov spôsobil, že kostol začať pomaly chátrať. Na kostole však v posledných rokoch došlo k rekonštrukciám. Najprv bola zrekonštruovaná strešná konštrukcia a v roku 2018 bola dokončená kompletná obnova fasády - obnova vonkajších omietok a oprava vitrážových okien (propamatky.info, 2020). Za mienku stojí samozrejme aj historické sídlo Rabštejn nad Střelou, v ktorom je orientovaných množstvo historických objektov, a ktorý si prešiel podobnými historickými obmenami v povojnovom období ako prechádzajúce dve sídla s dominantným nemeckým národnostným zložením obyvateľstva. Povojnové zmeny sa však v tomto prípade odrazili vo väčšej miere na obyvateľstve (strata 1/5 obyvateľstva) ako sakrálnych objektoch, sídlo už nikdy nebolo dodatočne dosídlené a postupne sa vyludňuje (rabstejnnadstrelou.cz, 2020). Klášter servitů, ktorý stratil svoju cirkevnú funkciu už v roku 1787, bol na začiatku 20. storočia odkúpený spoločnosťou Sazka a. s., ktorá zahájila opravné práce. Zaujímavosťou je, že pri úprave priestranstva došlo k narušeniu podzemného priestoru, kde bola objavená hrobka nemeckej grófky zo 17. storočia (Čechura, 2009). Pre našu prácu dôležitejším objektom je ale susedný kostol Panny Marie Sedmibolestné, ktorého sa povojnové procesy vo väčšej miere nedotkli a preto má dnes tak dobrý stav. Rabštejn nad Střelou okrem straty nemeckého obyvateľstva v povojnovom období stratil v roku 1938 aj poslednú židovskú rodinu, čím sa pretrhla približne 300 ročná kontinuita židovskej komunity, zdevastovaný bol taktiež židovský cintorín, ktorý bol však v roku 1990 opravený (holocaust.cz, 2020).

Neprerušovane nadviažeme na židovskú tému, konkrétne na židovský cintorín, ale tentoraz v sídle Nečtiny. V Nečtinách bola formovaná značná židovská komunita, ktorá tu vznikala podobne ako v Rabštejně nad Střelou už od polovice 17. storočia. Najvyššie zastúpenie židov v Nečtinách bolo zaznamenaných v roku 1869, konkrétne 72 osôb. Neskôr sa počty z politických dôvodov znižovali, až v roku 1930 sa k židovskému vyznaniu prihlásilo len 14 ľudí. Židovská náboženská obec bola na území zrušená v roku 1921 (Rozkošná, Jakubec, 2004). Židovský cintorín bol zdevastovaný nacistami a bez úcty bol takmer do súčasnosti v troskách. Náhrobky boli rozhádzané popri lesnej ceste, niektoré kamene sa podľa slov starostu Nečtin v minulosti použili dokonca na stavbu vodnej nádrže

a v 80. rokoch bol cintorín používaný obyvateľmi ako lom na kameň, ak niečo stavali, tak materiál čerpali z tohto pohrebiska. Uvedené smutné udalosti v súčasnosti samozrejme neprebiehajú a na rekonštrukcii cintorína sa podieľa židovská komunita v spolupráci s istým profesorom. Nečtínsky starosta bol taktiež poprosený, aby kamene, ktoré boli použité na stavbu nádrže boli vybrané a nahradené na to určeným materiálom. Židovský cintorín však nebol jedinou stavbou, ktorá neprežila historický vývoj udalostí. Ďalšou z nich je židovská synagóga, ktorá ale mala iný osud ako cintorín. Synagóga odolala nacistickým aktivitám, ale v čase socializmu bol v roku 1984 na ňu vystavený demolačný príkaz, ktorý ju v dnešnom vnímaní úplne nepochopiteľne zrovnal so zemou. Podľa slov nečtínskeho starostu je v projektoch, aby na mieste zničenej synagógy boli vytvorené pamätné dosky.

Medzi aktuálne najkrajšie sakrálne objekty patrí v Nečtinách pohrebná kaplnka sv. Terezie z rodu Mendsdorf-Pouilly, ktorá postupne chátrala v povojnovom období, ale v roku 1992 bola zrekonštruovaná. K tejto kaplnke nám bližší historický priebeh vývoja podali nečtínski farníci v nasledujúcich riadkoch.

„Kaplnku sv. Terezie vlastnil francúzsko-rakúsky rod, ktorý pred príchodom Hitlera, aby o to neprišiel, tak to prepísal na nejakých nemeckých príbuzných a z toho dôvodu bola kaplnka skonfiškovaná Benešovými dekrétmi po roku 1945, pretože to bol oficiálne nemecký majetok. Príbuzní dostali hrobku späť, pretože hrobky sa vracali a člen tohto rodu žijúci v Rakúsku to následne aj s pozostatkami chcel všetko predať, bez žiadnej morálky. Následne bola poznačená udalosťou (60-70 roky), keď sa muži z poľnohospodárskeho učilišťa opili a vliezli cez okná do kaplnky a prevrátili ju hore nohami. Vznikla hrozná hanba, riaditeľ učilišťa musel vycestovať do Rakúska vysvetľovať, dokonca prišli aj oni sem (členovia rodu, vlastníci), lebký všade rozhádzané a podobne a následne sa to trochu, aspoň na oko opravilo. Dnes to už má obec a je v kaplnke najlepšia akustika akú poznám, tam robíme májové pobožnosti. Je tam taktiež vzácny kríž jedného pražského sochára.“ (rozhovor 2).

Celkovo bola podľa slov nečtínskych respondentov po roku 1945 v Nečtíne horšia situácia ako v Manětíne. Väčšina objektov začala chátrať, niečo sa medzičasom zrútilo,

niečo sa opravilo. Nečtínsky kostol sv. Jakuba Většího zachraňoval najmä nám už známy páter Pešek. V 90. rokoch 20. storočia však začali jeho dôkladné opravy, ku ktorým nám mal čo povedať nečtínsky starosta, vzhľadom na to, že prebiehali pod jeho správou.

„Vzhľadom na opravy kostola sv. Jakuba Většího sme na začiatku v spolupráci s okresným úradom opravili strechu kostola, neskôr spravili drobné úpravy ako odvodnenie a nakoniec sme vytvorili veľkú úpravu ako symbolickú filozofiu uzmierenia Čechov a Nemcov, snažili sme sa to vykonávať sami, vlastnými silami obyvateľov, aby sme pritiahli záujem ľudí o túto pamiatku – keď už na tom pracujem, tak si rozmyslím (alebo moje dieťa), či do toho kostola hodím kameň a zničím svoju prácu.“

Uvedený postup rekonštrukcie kostola považujeme za skvelú variantu, ako zbližiť rôzne, možno nie práve ideálne vychádzajúce skupiny ľudí. Spoločným dosiahnutím rekonštrukcie sa v ideálnom stave zvýši súdržnosť, súdržnosť a hlavne vzťah k historickým objektom, ktorý mohol predtým absentovať. Opravy podľa slov starostu financovala obec, česko-nemecký fond budúcnosti, nemecký spolok nášho nečtínskeho farníka a taktiež rod Mendsdorf-Pouilly. Pod iniciatívou starostu Nečtín sa vykonala aj oprava kostola sv. Bartolomeje v Březíne, ku ktorému majú podľa slov starostu obyvatelia veľmi kladný vzťah.

V práci sa dostávame k druhému z kostolov v sídle Nečtiny, ktorým je kostol sv. Anny. Tento kedysi sakrálny objekt bol podľa slov respondentov počas režimu poľnohospodárskym múzeom. Na tento proces transformácie sakrálnych budov na objekty s odlišnou funkciou pod taktovkou totalitného režimu sme upozorňovali v kapitole 1.4.2. z článku od Klingorovej (2019). Po roku 1989 bol kostol odsvätený a našim starostom ponúknutý k vykonávaniu divadelnej činnosti. Vznikol úspešný divadelný projekt, počas ktorého dochádzalo k rôznym rekonštrukciám. Podľa slov starostu to bola významný objekt neverbálneho divadla (pantomíma). To však po 15 rokoch skončilo a v súčasnosti sa využíva k rozličným kultúrnym akciám ako divadelné predstavenia, výstavy obrazov, sochárske sympózia alebo koncerty.

V našich rozhovoroch sme sa farníkov a taktiež kňaza pýtali aj na ich názor, aký je motív opráv najmä najvýznamnejších sakrálnych objektov v území

„Často sme evidovali názor, ktorý hovoril o tom, že kostol by sa mal postaviť preto, lebo je to dominanta obce.“ (rozhovor 2).

Podľa tohto názoru sme už viac nepotrebovali, odpoveď sme si utvorili sami a to, že je to najmä z kultúrnych dôvodov - dominanta vytvára image obce a je potrebné, aby bola reprezentatívna, aspoň navonok. Teraz si však uvedieme príklady opráv v Manětíne a ich motívy. Farníci uvádzajú taktiež spolok Ajeto a ich pôsobenie v oblasti, pravdepodobne majú za sebou viac úspešných projektov, taktiež spomínajú bežných ľudí, ktorým často mesto poskytne materiál a sami si opravia napríklad kríž alebo kapličku. Pamätník nám aj predstavil svoj zážitok k tejto téme:

„Ja som sám pred dvadsiatimi rokmi na kopci nad vsou vztýčil kríž, ktorý už bol zničený, ale pamätal som si ho z detstva, že ho tam vztýčoval môj dedko.“ (rozhovor 1).

Pýtame sa teda, aké sú motívy ľudí? Má nekatolícka časť obyvateľstva záujem o sakrálné objekty?

„Ľudia proste chcú, aby to v tej obci nejak vyzeralo, takže určite prevažujú tie kultúrne.“ (rozhovor 1).

„...ale áno, majú. Záujem majú, vždycky túto skupinu ľudí pohoršilo, keď sa z Manětína niečo odviezlo. Pred rokom sme boli v kostole. sv. Barbory a ľudia boli rozhorčení, keď zistili, že sa odtiaľ nejaké obrazy odviezli. Taktiež sa presúval do Teplej depozitár, lebo to tam nemohlo zostať, tak zase ľudia zostali pohoršení, že to malo zostať v Manětíne a chceli počuť dôvody... Pritom ich to absolútne predtým nezaujímalo, len že to tam musí byť.“ (rozhovor 1).

Môžeme vopred povedať, že sa naplnili uvedené teoretické východiská z kapitoly 1.4.2, v ktorých Havlíček a Hupková (2011) hovoria o tom, že pri potenciálnych opravách (napríklad kostolov) ide hlavne o udržanie pozitívnej image obce, čo však z nášho hľadiska nemôžeme označiť za niečo nesprávne. Podobný názor uviedol aj duchovný otec:

„Starosta má toho v rukách možno až priveľa, organizuje úpravy fasád, aktuálne sa venuje oprave rozpadnutého kostola sv. Barbory, pretože primárny kostol sv. Jana Křiteľa

sa už leskne, ale je to hlavne preto aby Manětín dobre vyzeral. Keď sa starosta zaslúži o novú základnú umeleckú školu, novú hasičárnu, tak chce, aby aj kostol bol pekný. Je hrozne známy medzi starostami tým, že intenzívne tlačí ten Manětín, ale už má aj dosť odporcov, povedzme, že napríklad kvôli svojim aktivitám pre cirkev.“ (rozhovor 3).

Za náš výskum však musíme poznamenať, že nepovažujeme za negatívne, keď prevláda kultúrny motív nad motívom náboženským. Zvlášť nie, ak je o dané objekty pravidelne postarané. To, že je konkrétny cirkevný objekt zároveň aj dominantou obce, ktorá vytvára jej image, je proste fakt, ktorý sa nezmení, pozitívny image je v každom prípade dôležitý ukazovateľ kvality života. Dodáme len, že ak prevláda kultúrny motív, tak to neznamená, že náboženský motív tam nie je, zvlášť ak sa bavíme o prípade Manětína, ktorého starosta je bývalý kňaz. Akákoľvek oprava sakrálnych stavieb je lepšia ako správa v územiach, kde sa opravám nevenuje nikto. Negatívne to však môže vyznieť v prípade, ak sa opravujú len objekty, ktoré sú takzvané „na očiach“ a významné sakrálné objekty, ktoré sa však nachádzajú na periférii obce idú stranou a chátrajú. Z nášho výskumu môžeme určiť aj ďalší pozitívny kultúrny dopad a to je príklad opravy kostola sv. Jakuba Většího v Nečtinách, ktorý prebiehal na báze spolupráce obyvateľstva, čím sa u ľudí zvyšuje sociálne a kultúrne povedomie.

K opravám, síce menším, ale taktiež významným objektom nám mal čo povedať aj respondent z Nečtín, vystupujúci pre náš výskum v roli historika a člena združenia Ajeto, ktoré sa týmito opravami venuje. Tu sa nám na záver opakujú miestami averzné postoje k Nemecku pripomínajúcim objektom, s ktorými sa aj napriek tomu, že je Čech, stretával počas jeho iniciatív opráv sakrálnych objektov. Podľa jeho slov a aj podľa mapy z roku 1900 (obr. 10) boli práve tieto drobné sakrálné objekty nemeckého pôvodu najčastejšími obeťami ničenia sakrálnej krajiny a odkazu poukazujúcich na vtedajšiu prítomnosť Nemcov.

“Na začiatok si môžeme uviesť príklad pomníkov. Pomníky pozostalým sa nestavali na navsi, ale v kostole ako pobočné oltáre. Napríklad v Krašove je nadherný zachovalý pomník (dosky), v Nečtinách je však bohužiaľ zničený – pravdepodobne to príliš pripomínalo nemeckú minulosť. V Lukovej sa takýto pamätník nachádza tiež. Prežil

socializmus až na zrazení rakúsku orlicu, ktorá sa nachádzala na vrchole pomníka. Na krajoch pomníka boli fotky padlých, ktoré však boli po roku 1990 ukradnuté zlodějmi artefaktov. V spolupráci Manětínského starostu a mňa sa nám však podarilo v marci tohto roku túto orlicu vrátiť, čo považujem za ohromný úspech, pretože je k tomu často evidentný odpor ľudí, ktorí nerozlišujú rakúsku od nemeckej orlici, pre nich je to nemecká. Je tu poznať ten vplyv vysídlenia obyvateľstva, presadenie tohto vrátenia orlice chce odvahu. Veľakrát sú ničené nemecké nápisy z pamiatok, ktoré tam opätovne dávame.”

Z rozhovoru je poznať úprimný záujem o zachovanie týchto dôležitých historických dedičstiev, považujeme za obdivuhodné, koľko úsilia dokážu ľudia v rámci voľného času venovať takýmto opravám, ktoré sa po rôznych stránkach určite nevykonávajú jednoducho. Náš responde stál však aj pri ďalších opravách a to už pod záštitou spolku Ajeto.

„Opravili sme kaplnku Panny Márie na Tiergarten v rámci spolku Ajeto, druhá kaplnka, ktorá bola opravená pod našim spolkom je kaple Piety. V 90. rokoch sme opravovali aj rôzne kríže, ktoré boli počas socializmu zrazené, pretože zavadzali v poli. My sme v prípade nájdenia takého podstavca konali a umiestňovali ich na kraje ciest. S postupom času sme odlievali na tieto podstavce kríže.“

7 Zhrnutie

Empirická časť práce aplikovala metódu pološtrukturovaných rozhovorov, zúčastneného pozorovania, metódu pozorovania stavu a rozmiestnenia sakrálnych objektov s doplnením deskriptívnej analýzy štatistických dát a terénnym zberom materiálov. Výskum prebehol na mikroregionálnej úrovni v územných celkoch Manětín a Nečtiny. Pološtrukturovaný rozhovor bol uskutočnený s deviatimi respondentmi zo štyroch odlišných prostredí.

V prvej kapitole empirickej časti práce, týkajúcej sa vývoja obyvateľstva v modelovom území bolo možné sledovať odlišné prístupy k odpovediam na otázky spojené s históriou územia. Manětínski farníci, až na jeden okamih, kedy respondent rozcitlivel pri spomienkach z rodinných udalostí spojených s vysídľovaním Nemcov z územia, nevykazovali známky, že ich životy uvedené historické udalosti bezprostredne formovali. Na druhú stranu nečtínski farníci predstavili celú históriu týkajúcu sa vysídľovacích a osídľovacích procesov v území s príkladmi na vlastných rodinách. Dôraz bol z ich strany predovšetkým kladený na osídľovacie procesy, ktorými sa od základov zmenila demografická, sociálna a aj religiózna štruktúra obce a nemeckého pohraničia. Vysídľovacie a dosídľovacie procesy na území Nečtiny majú minimálne čiastkový podiel na príčine výskytu následne uvedených rozdielov evidovaných v súčasnej krajine. Už v začiatkoch rozhovorov bolo jasné, že výskum týchto území nebude zbytočný, a že zistené skutočnosti môžu odhaľovať rôzne súvislosti, o ktorých sa v začiatkoch tvorby práce ani nepredpokladalo. Získané poznatky z rozhovorov boli na konci kapitoly podporené štatistikami národnostnej štruktúry, ktoré by však v samostatnom postavení nemali vysokú výpovednú hodnotu.

V nasledujúcej časti práce vstupuje do výskumu jeden z dvoch hlavných výskumných objektov diplomovej práce a tou je religiozita. Pri charakterizovaní vývoja religiozít z pohľadu nositeľov viery oboch území bolo zistené, že so stavom duchovného života v územiach sa viažu prevažne stagnujúce vývojové trendy. V Manětíne počet aktívnych katolíkov pomaly ubúda (aktuálne približne 40), sú nimi v drvivej väčšine starí

Ľudia, v rodinách navyše nemajú katolícky orientovaných nasledovníkov, ktorí by vieru v meste udržiavali. Na druhej strane Nečtiny, kde už niekoľko rokov stagnuje počet katolíkov a osciluje na rovnako nízkom počte (7-8), zloženého najmä z rodiny nečtínskych farníkov, teda respondentov výskumu. Dôležité však boli zistenia ohľadom pôvodu tejto silnej viery nemeckého obyvateľstva, ktorá sa viaže k historickým udalostiam v tomto území, kedy bola viera často to jediné, čo im v živote ostávalo. Podstatná je však aj myšlienka dôležitosti roli aktéra v osobe kňaza schopného podchytiť mládež, ktorá bola v práci následne často pripomínaná.

V tretej kapitole je výskum zameraný na religiozitu v pozícii nositeľov viery vo vzťahu s obyvateľstvom obce. Všetci respondenti boli konfrontovaní s názorom istého nečtínskeho obyvateľa, ktorý sa nachádza na oficiálnych stránkach obce. Ide o názor, ktorý v nevýraznom duchovnom živote v obci vidí príčinu v podobe absencie fyzickej prítomnosti kňaza s trvalým pobytom v Nečtinách. Z odpovedí respondentov je viditeľný spoločný rys, ktorý hovorí o nereálnosti tejto žiadosti. Kňaz sa odvoláva na nedostatok duchovných otcov – manětínski farníci túto skúsenosť už zažili, avšak bez výraznejších dopadov a nečtínski v tom vidia len sebaospravedlňovanie autora, prečo nepraktizuje vieru. V druhej fáze rozhovorov na tému religiozita a obyvateľstvo bola pozornosť kladená na spoluprácu a vzťahy farnosti/cirkvi so starostom/obyvateľstvom. V Manětíne má cirkev plnú podporu od starostu, pretože má ako bývalý kňaz k cirkvi samozrejme blízko. V Nečtinách spolupráca cirkvi a starostu nie je tak výrazná. V závere tejto kapitoly sú nečtínskymi farníkmi priblížené vzťahy medzi nimi a určitou skupinou obyvateľov, u ktorých verejná nemecká prezentácia svojho pôvodu v kombinácii s výrazným cirkevným čítaním farníkov nie je často vítaná.

K tretej kapitole taktiež patrí podkapitola venujúca sa aktivitám v oboch obciach. V oboch územiach je snaha o vytváranie určitých aktivít s tým hlavným rozdielom, že aktivity v Manětíne sú podporované cirkvou ako aj mestom, na druhú stranu si farníci v Nečtinách organizovávajú prípadné cirkevné aktivity väčšinou na vlastnú päsť.

Štvrtá kapitola je zameraná na vzťah starostovia a náboženstvo. Táto kapitola odhalila viacero do tohto momentu skrytých poznatkov. V prvej časti kapitoly je potvrdený veľký význam roli aktéra, v tomto prípade kňaza. Ako v Nečtinách, tak aj v Manětíne

pôsobili kňazi, ktorí mali výrazný dopad na celú obec. V Manětíne obyvateľstvo spomína na tohto kňaza aj 50 rokov po jeho smrti a aj vďaka nemu sa podarilo súčasnému starostovi uspieť v kandidatúre na túto funkciu pred desiatimi rokmi. V Nečtinách zase striktná pastoračná činnosť spôsobovala pravdepodobne aj pozitívne, aj negatívne dôsledky. Podľa viacerých slov sa najmä vďaka nemu udržala v Nečtinách viera a kostol až do dnešného dňa. Na druhú stranu jeho striktnosť spôsobovala to, že príležitostní záujemcovia o duchovno neboli prijímaní, pretože kládol dôraz na aktivitu, čím sa mohli prehlbovať rozdiely vnímania duchovna medzi aktívnymi veriacimi a zbytkom obyvateľstva. V druhej časti kapitoly je uvedený zaujímavý pohľad na celkové porovnanie religiozity oboch území zo strán starostov. Starosta Nečtín rozdiely nevidí, starosta Manětína však naopak. Ten vidí rozdiel v pohľade na religiozitu zvonku a v pohľade zvnútra.

Štvrtá kapitola je poslednou kapitolou týkajúcou sa výskumom religiozity. Táto časť je postavená na výpovediach duchovného otca, pri ktorých boli využité možnosti, ktoré ponúka pološtrukturovaný rozhovor. Inými slovami sa po analýze stavu sledovaných území plynule prešlo k hodnoteniu religiozity na úrovni pohraničného regiónu so zapojením neďalekej farnosti v meste Plasy. Po otázkach na absolútne počty cirkevných obrádov mimo bohoslužby bolo zistené, že tieto obrady sa dejú v oboch územiach v úplne minimálnych frekvenciách. Riešený pohraničný región bol duchovným otcom definovaný ako laboratórium, pretože podľa jeho slov je religiozita tohto územia o približne desať rokov napred ako inde v Česku. Taktiež predstavil alternatívne riešenie v podobe spádových farností a vyjadril predikcie o možnom postupnom zanikaní tradičných farností s rozvojom práve spádových. Rozdiel medzi religiozitou pohraničného regiónu a spádovej oblasti spočíva taktiež v autenticite, jak sa cirkev stretáva s ľuďmi. Ľudia, ktorí sú v tomto území aktívnymi kresťanmi, tak vedia do čoho idú, čo od cirkvi môžu očakávať. Kresťanstvo je tam dosť skúšané, často spájané s vysmievaním. V porovnaní s Moravou taktiež dosť experimentálne – vysoký počet konvertitov, spádové farnosti, krsty dieťaťa, ktorého rodičia nie sú kresťanmi a podobne. Záver kapitoly bol venovaný otázke ako prebudiť záujem o vieru v referenčnej oblasti. Kňaz kládol dôraz na dôležitosť role aktéra, ktorý dokáže sociálne interagovať s obyvateľstvom aj pomimo nábožensky ladených rozhovorov, dokázať im, že je ako oni, budovať to hlavne cez vzťahy.

Posledná kapitola empirickej časti práce je venovaná druhému výskumnému objektu a tou je sakrálna krajina. V úvode sú predstavené vybrané dominantné sakrálné objekty v referenčnej oblasti, ktoré sú navyše stručne charakterizované ich funkčnou náplňou, stavom objektu a lokalitou. Súčasne sú zobrazené aj kartograficky pre lepšiu predstavivosť a orientáciu. V ďalších častiach kapitoly sú detailnejšie predstavené súvislosti vzniku vybraných objektov a taktiež poskytnutý pohľad na záujem o rekonštrukcie jednotlivých sakrálnych pamiatok. V kapitole sa taktiež upozorňuje na neúctivý stav židovského cintorína zničeného nacistami a rozobratého za socializmu, ale aj vyzdvihuje rekonštrukcie vybraných objektov. V závere je opätovne pripomenutá nejednoduchá situácia pri aktivitách, ktoré pripomínajú nemeckú históriu (opravy historicky nemeckých objektov). Kapitola je ukončená získanými dvoma historickými mapami, ktoré zobrazujú ako vyzerali hranice a obec Nečtiny v roku 1900 a koľko bolo kedysi na území drobných sakrálnych objektov.

8 Záver

Na základe dosiahnutých výsledkov z empirického výskumu našej práce sa nám podarilo poskytnúť čitateľovi unikátny mikroregionálny pohľad na územie. Unikátny nielen preto, že sme dokázali získať vďaka objektívnemu výberu respondentov s rôznymi uhlami pohľadov pre výskumníka jedinečné a podľa nášho názoru kvalitné poznatky, ale aj preto, že takáto forma výskumu pohraničia je v literatúre ojedinelá. Okrem predstavených výsledkov týkajúcich sa súčasného stavu objektov nášho výskumu, bola naša práca obohatená o priblíženie prítomných vzťahov medzi rôznymi skupinami ľudí, taktiež obohatená o historický priebeh vývoja spoločnosti, postihnutej vojnovými udalosťami, na základe ktorého si čitateľ dokáže vytvoriť jasnejší obraz o realite.

Výsledky tejto práce je ale potrebné zhodnotiť podľa vopred určených výskumných otázok. V našom prípade jednej výskumnej otázky a troch podotázok. Začneme však práve podotázkami, po ktorých zodpovedaní plynule premostíme do zhodnotenia hlavnej výskumnej otázky.

1. Existujú rozdiely v stave religiozity medzi sledovanými územiami?

Áno, rozdiely existujú. Súčasný rozdiel sú však výsledkom pôsobenia historického vývoja. Prvým rozdielom bola radikálnejšia obmena obyvateľstva po druhej svetovej vojne v Nečtinách ako v Manětíne. Kedysi výrazne kresťanské obyvateľstvo nahradili dosídlenci, často s inými úmyslami ako praktizovať vieru. Druhým rozdielom je historický vývoj počas socializmu, kedy v Nečtinách pôsobil kňaz, ktorý síce vieru udržiaval, ale zároveň aj pravdepodobne rozdeľoval. V Manětíne naopak v tomto čase pôsobil kňaz, na ktorého obyvateľstvo kladie sviečky pri hrobe do dnešného dňa. Podarilo sa mu vytvoriť v osobe kňaza ideál, ku ktorému obyvatelia vzhliadajú. Aj vďaka tomuto odkazu sa starostovi podarilo získať túto funkciu. Tretím rozdielom, vychádzajúcim zo súčasnosti je disharmónia vzťahov medzi česko-nemeckým obyvateľstvom v Nečtinách, v Manětíne sme naopak tento stav neevidovali. Uvedená disharmónia je spôsobená jednoducho nezáujmom časti obyvateľstva o pripomínanie si Nemecka v bežnom ani cirkevnom živote. Z toho plynie, že čítanie evanjelia v nemčine a prezentácia tradičných chebských odevov

a symbolov farníkmi spôsobuje v jednotlivých kapitolách uvedené nezhody. Taktiež evidujeme rozdiel medzi vývojom viery v územiach, tak ako má Manětín český pôvod vývoja religiozity, tak je to v Nečtinách zásluhou nemeckého obyvateľstva. Duchovný život sa tam vždy viazal k Nemcom – postavením kostola nemeckým obyvateľstvom a aj návštevami dominantne nemeckou časťou obyvateľstva. Dôležitý je ale hlavne pohľad, ako na dané rozdiely pozeráme. Zvonku sa môže zdať viera bez rozdielov, na papieri podobný podiel veriaceho obyvateľstva, pravidelné sv. omše raz týždenne v oboch územiach, pastoračná činnosť zastrešovaná jednou farnosťou a podobne. Po hlbšej mikroanalýze však vieme, že je rozdiel v označení osoby ako veriacej a aj reálne aktívne veriacej a taktiež na cieľoch, ktoré chcú dosiahnuť starostovia oboch obcí. Nečtínskemu ide najmä o vštepenie a pripomenutie obyvateľstvu tradičné etické hodnoty aj prostredníctvom viery. Cieľom manětínského starostu je vytvoriť spoločenstvo, ktoré bude produkovať pridanú hodnotu do spoločnosti napríklad cez rôzne cirkevné aktivity. V Manětíne však tieto intenzívne pokusy o šírenie viery môžu do budúca fungovať vzhľadom na odhodlanie a čiastočné úspechy, ktoré starosta za desať rokov dosiahol.

2. Existujú rozdiely v podobe sakrálnej krajiny sledovaných území?

Táto odpoveď nie je tak jednoznačná. Určite je možné nájsť niektoré rozdiely medzi jednotlivými územiami, ale je tam evidentná podobnosť. Tak ako Manětín, tak aj Nečtiny majú v hlavnom sídle opravený kostol, ktorý vytvára dominantu obce. Obe územia disponujú ďalšími udržiavanými stavbami aj v príľahlých sídelných jednotkách a obe sa zaujímajú o ich údržbu. Menší rozdiel je viditeľný v zámeroch, ktoré vedú k opravám objektov. V Nečtinách je to predovšetkým kultúrny dôvod, tak to bolo aj popisované viacerými respondentami. V Manětíne ten dôvod bude taktiež, avšak aj vďaka osobnej návšteve kostola sv. Barbory v doprovode starostu usudzujeme, že cirkevné dôvody budú minimálne rovnako silné. Do rozdielov sa aj v tejto téme vracia národnostná téma, ktorá ukazuje, že opravy bývalých nemeckých sakrálnych objektov v Nečtinách nie je jednoduché presadzovať. Na prvý pohľad najvýraznejším rozdielom je vzhľad hlavných sídel, pretože Manětín je obsiaty množstvom barokových sôch, ktoré je nemožné si nevšimnúť a disponuje nimi v omnoho vyššom počte ako Nečtiny, ktorých malé sakrálne objekty boli často obeťami demolácií z dôvodu pripomínania nemeckej histórie územia.

3. Vyznačuje sa religiozita skúmaného pohraničného regiónu odlišnými charakteristikami ako religiozita na národnej úrovni?

Vzhľadom na odpovede duchovného otca musíme konštatovať, že áno. O duchovný život v pohraničnom regióne každoročne klesá záujem. Región je charakteristický jednou z najnižších hodnôt podielu veriaceho obyvateľstva v Česku. Dôvody sú samozrejme rôzne, avšak hlavné rozdiely medzi pohraničným regiónom modelového územia a Českom je vo fungovaní cirkvi. Uplatňujú sa v ňom experimentálne metódy v podobe vytvárania spádových centier pre veriacich, pokusy o bližší kontakt s obyvateľstvom cez organizáciu necirkevných udalostí, umožňovanie kontaktu s cirkvou aj ľuďom, ktorí by na to v inej oblasti nárok nemali – krst potomka dvoch nekresťanov. Posledným rozdielom je vnímanie cirkvi a autenticita. Ľudia, ktorí vieru praktizujú vedia, čo je za tým, nie je to pre nich len občasná návšteva nedeľnej bohoslužby. S vierou je v pohraničnom regióne taktiež často podľa slov kňaza spájané vysmievanie, čo nepredpokladáme, že je bežným stavom v iných oblastiach.

Prinášajú teda výsledky terénneho výskumu týkajúce sa mikroregionálneho pohľadu na religiozitu a náboženský život dôkaz o existencii reliktnej hranice v modelovom území? Najprv si musíme vysvetliť, ako sa v našom vnímaní formoval výraz reliktná hranica počas priebehu výskumu. Reliktná hranica je teda bývalou česko-nemeckou etnickou hranicou, ktorá bola po vojne rôznymi nástrojmi odstraňovaná, avšak dopady jej existencie vplývali na krajinu aj naďalej. V počiatočnej fáze výskumu bolo teda cieľom hľadať za všetkým rozdielom medzi obcami, ktoré by podporovali existenciu reliktnej hranice. To však nemalo ucelenú a úplne relevantnú formu, pretože sa výskumník ľahko dokáže zviať na vymedzovaní jednotlivých rozdielov bez hlbšej analýzy. Postupom času a pridania viacerých uhlov pohľadu boli odhalené nové súvislosti, ktoré vytvárali pomyselnú skladačku ponúkajúcu väčší nadhľad nad témou. Pojem reliktná hranica sa s postupom času začal v našom chápaní nahradzovať významom v podobe súčasného rozdielu, ktorý vznikol pôsobením rozmanitých historických súvislostí a teda nie každý rozdiel musí mať pôvod v zmenách vo vojnovom období. Samozrejme získali sme množstvo poznatkov, ktoré majú

pôvod v týchto zmenách, avšak aj tie, ktoré nemali – to nám náš výskum obohatilo o zaujímavosti, ktoré sa možno v začiatkoch práce nepovažovali za tak dôležité. V konečnom dôsledku tak môžeme povedať, že prvky ukazujúce na existenciu reliktnej hranice sa našli, dôležité je však to, v akej forme na tento pojem výskumník nazerá – vo svojej historickej podobe svoju viditeľnosť reliktná hranica takmer stratila.

Na záver musíme uviesť, že zamietame predpoklad diplomovej práce ktorý uvádza, že po sedemdesiatich rokoch od uplynutia existencie česko-nemeckej etnickej hranice už rozdiely medzi územiami nie sú.

Zoznam literatúry

ADAMI, V. (1928): National Frontiers in Relation to International Law. Oxford University Press, London.

ANDERSON, M., BORT, E. (1998): The frontiers of Europe. Publishing PLC, Bloomsbury, London.

BEZÁK, A. (1995): O dvoch koncepciách hraníc v priestorovej analýze. In: Trizna, M. Vybrané problémy súčasnej geografie a príbuzných disciplín. Univerzita Komenského, Bratislava, 225-232

BIALASIEWICZ, L. (2009): The new political geographies of the European Neighbourhood. BMC Medical Ethics - BMC MED ETHICS. 28.

BIGO, D. (2005). Frontier controls in the European Union: Who is in Control? In D. Bigo, & E. Guild (eds.), Controlling Frontiers. Free Movement into and within Europe, Ashgate,

BOGGS, S. W. (1940) International boundaries: a study of boundary functions and problems. Columbia University Press, New York.

BOHÁČ, Z. (1999): Atlas církevních dějin českých zemí 1918-1999. Praha.

BRUNS, B. (2017). Homogenous and Extra-territorial Border Regime? Migrations and Control Efforts Across the Eastern EU External Border. Journal of Borderlands Studies, 34.

BUND DER DEUTSCHEN IN BÖHMEN (2020): O nás, <http://www.deutschboehmen.com/ueber-uns>, (10.7. 2020)

CUSTRED, G. (2011): The linguistic Consequences of Boundaries, Borderlands, and Frontiers. Journal of Borderland Studies, 26, 3, p. 265-278.

ČAPKA, F., SLEZÁK, L., VACULÍK, J. (2005): Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce. CERM, Brno.

- ČECHURA (2009): Krypta kostela Panny Marie Sedmibolestné v Rabštejně nad Střelou. Dějiny staveb,
https://www.academia.edu/1761995/Krypta_kostela_Panny_Marie_Sedmibolestn%C3%A9_v_Rab%C5%A1tejn%C4%B_nad_St%C5%99elou_Die_Krypta_in_der_Siebenschmerzen_Maria_Kirche_in_Rab%C5%A1tejn_nad_St_%C5%99elou_in_Czech_with_German_summary_ (2.12. 2020)
- ČESKÝ ROZHLAS (2020): Akce K - před 70 lety byly přepadeny kláštery po celém Československu, <https://cesky.radio.cz/akce-k-pred-70-lety-byly-prepadeny-klastery-po-celem-ceskoslovensku-8103274> (13.7. 2020).
- ČSÚ (2006): Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005. I. a II. díl. Praha, 2006.
- ČSÚ (2012): Demografická příručka 2012., ČSÚ,
<https://www.czso.cz/csu/czso/demograficka-prirucka-2012-xwafiyp4ne> (1.7. 2020)
- DE BLIJ, H. J., MULLER, P. O. (1992): Geography: Regions and Concepts. John Wiley & Sons, New York, 638 s.
- DEMEK, J. (1984): Teoretická geografie. Státní pedagogické nakladatelství, Praha.
- DEUTSCHBOEHMEN (2020): O nás, <http://www.deutschboehmen.com/ueber-uns> (15.7.2020)
- DISMAN, M. (1998): Jak se vyrábí sociologická znalost. Karolinum, Praha.
- DUCHOVNÝ OTEC (2020): Rozhovor na tému religiozity a sakrální krajiny. Manětín. (8.7. 2020)
- DULEBA, A., a kol. (2017): Hranice a cezhraničná spolupráca. Úvod do výskumu hraníc (Borders and Cross-Border Cooperation. Introduction to Border Studies). ADIN s.r.o, Prešov.

GORZELAK, G. (2006): Normalizing Polish-German Relations: Cross-Border Cooperation in Regional Development. In SCOTT J.W. (ed.): EU Enlargement, Region Building and Shifting Borders of Inclusion and Exclusion, Aldershot, Ashgate, 195-206.

HALÁS, M. (2002): Hranica a prihraničný región v geografickom priestore (teoretické aspekty). Geographia Slovaca, 18, 49–55. ISSN 1210-3519

HAMPLOVÁ, D. (2008): Čemu Češi věří. Sociologický časopis, 44, 703–723.

HARTSHORNE, R. (1936): Suggestions on the Terminology of Political Boundaries. Annals of the Association of American Geographers, 26, 1, s. 56-57.

HAUSHOFER, K. (1927, 1939): Grenzen in ihrer geographischen und politischen Bedeutung, Heidelberg, Berlin, Magdeburg.

HAVLÍČEK, T., HUPKOVÁ, M. (2008): Religious landscape in Czechia: new structures and trends. Geografie, 113, 3, 302-319.

HAVLÍČEK, T., HUPKOVÁ, M. (2011): Sakrální objekty v krajině jako nedílná součást českého venkova. Manuskript. Praha.

HAVLÍČEK, T., KLINGOROVÁ, K., LYSÁK, J. (2017): Atlas náboženství Česka. Karolinum, Praha.

HAVLÍČEK, T. (2019): Editorial. Dingir. Časopis o současné náboženské scéně. 22, 2, 37. ISSN 1212-1371.

HAVLÍČEK, T., (2020): Relict Borders as Present Social-Cultural Divides in Czechia: an Example of Religious Landscape. In: Fuerst-Bjeliš, B., Leimgruber, W. (eds). Globalisation, Marginalization and Conflicts. Political, economic and social processes, chapter 5, Springer, Cham, 65-74.

HIRSCHHAUSEN, B., et. al. (2015): Phantomgrenzen im östlichen Europa. Eine wissenschaftliche Positionierung. Phantomgrenzen. Räume und Akteure in der Zeit neu denken. Göttingen.

- HOLOCAUST (2020): Rabštejn nad Střelou, <https://www.holocaust.cz/zdroje/zidovske-komunity-v-cechach-a-na-morave/jiri-fiedler-zidovske-pamatky-v-cechach-a-na-morave/rabstejn-nad-strelou/> (6.12.2020)
- HOUŽVIČKA, V. (1996): Changes in Borderland. Sociologický časopis, 32, 2, 243-245.
- CHROMÝ, P. (2000): Historickogeografické aspekty vymezování pohraničí jako součást geografické analýzy. Geografie. 105, 1, s. 63-76.
- JAŃCZAK, J. (2014): Borders and border dimensions in Europe. Between frontierisation and boundarisation. Public Policy and Economic Development, 2, 7-18.
- JANDOUREK, J. (2010): Vzestup a pád moderního ateismu. Grada, Praha. ISBN 978–80-247–2981-7
- JELEN, L., DOSTÁL, P. (2017): Fantomové hranice – historické podmíněnosti politických a socioekonomických rozhraní současné Ukrajiny. Mezinárodní vztahy, 3, 70-89.
- JEŘÁBEK, M., DOKOUPIL, J., HAVLÍČEK, T. (2004): České pohraničí: bariéra nebo prostor zprostředkování? Vyd. 1. Academia, Praha.
- JIRIČKA, J., PODLEŠÁK, J. (2004): Zapomenuté dědictví. Oprava drobných kamenných památek na Šumavě. Správa Národního parku a CHKO Šumava; Rotary klub, Vimperk; Praha, 158 s.
- JOHNSTON, R. J. et al. (eds.) (2000): The Dictionary of Human Geography. Blackwell Publishers, Oxford, 958 s.
- KAPLAN, K. (1993): Stát a církev v Československu v letech 1948–1953. Doplněk, Brno. ISBN 80–85765-27–6.
- KLINGOROVÁ, K. (2019): Rotunda, jatka, loď – sakrální krajina Prahy: Vývoj sakrálních staveb v Praze v dynamice společenského vývoje. Dingir. Časopis o současné náboženské scéně. 22, 2, 42 - 45. ISSN 1212-1371.

- KOLOSSOV, V. (2005): Theorizing Borders. *Border Studies: Changing Perspectives and Theoretical Approaches*. *Geopolitics*, 10, 606-632.
- KUČERA, Z. (2007). Zanikání sídel v pohraničí Čech po roce 1945 – základní analýza. In *Historická geografie*, 34, 317-334.
- LADIS, K. D. (1959): The nature of frontiers and boundaries. *Annals of the Association of American Geographers*, 49,3, 269-282.
- LEIMGRUBER, W. (1980): Die Grenze als Forschungsobjekt der Geographie. *Regio Basiliensis*, Basel.
- MAJO, J, KUSEDOVÁ, D. (2007): Etnické a náboženské pomery Slovenska v polovici 19.storočia podľa Geografického slovníka Uhorska od Eleka Fényesa z roku 1851. *Historický časopis*, 55, 4, s.739-748. ISSN 0018-2575.
- MANĚTÍN (2020): Mesto Manětín, <https://www.manetin.cz/> (30.6. 2020)
- MANĚTÍNSKI FARNÍCI (2020): Rozhovor na tému religiozity a sakrálné krajiny. Manětín. (8.7. 2020)
- MANĚTÍNSKY STAROSTA (2020): Rozhovor na tému religiozity a sakrálné krajiny. MANĚTÍN. (1.12.2020)
- MATUŠKOVÁ, M. (2006) Manětín. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, Plzeň, 33 s. ISBN 80-85035-29-4.
- MAULL, O. (1925): Politische Geographie. Gebrüder Bornträger, Berlin.
- MIKKELSEN, B. (2005): *Methods for Development Work and Research. A new guide for practitioners*. 2. vydání. SAGE Publications, New Delhi, 350 s.
- MIKŠÍČEK, P., a kol. (2006): *Zmizelé sudety. Das verschwundene Sudetenland*. Nakladatelství Českého lesa, Domažlice.

- NEČTINY (2020): Společenský život v obci, <http://www.nectiny.cz/program-obnovy-venkova/pov-v-nectinech-v-letech-1991-2003/spolecensky-zivot-v-obci/> (30.6. 2020)
- NEČTÍNSKI FARNÍCI (2020): Rozhovor na tému religiozity a sakrální krajiny. Nečtiny. (8.7. 2020)
- KAPR (2020): Rozhovor na tému religiozity a sakrální krajiny. Nečtiny. (1.12.2020)
- NEČTÍNSKY STAROSTA (2020): Rozhovor na tému religiozity a sakrální krajiny. Nečtiny. (1.12.2020)
- O'DOWD, L., WILSON, T. (2002): *Frontiers of sovereignty in the new Europe // Borders of Europe*, ed. N. Alkan – Zentrum für Europäische Integrationsforschung, Bonn.
- OUŘEDNÍČEK, M., NOVÁK, J., TEMELOVÁ, J., PULDOVÁ, P. (2009): *Metody geografického výzkumu města (Methods of Geographical Research of the City)*.
- PAASI, A. (1986): *The Institutionalization of Regions: A Theoretical Framework for Understanding the Emergence of Regions and the Constitutions of Regional Identity*. *Fennia – International Journal of Geography*, 164, 1, 106 – 146.
- KASTNER, Q. (1999): *Osídlování českého pohraničí od května 1945 (na příkladu vybraných obcí Litoměřicka)*, Sociologický ústav AV ČR, Praha.
- PRESCOTT, J.R.V. (1972): *Political Geography*. Methuen Young Books, London. ISBN 0416070000
- PROPAMATKY (2020): *Obnova fasády kostela Narození Panny Marie ve Stvolnech*, <https://www.propamatky.info/cs/zpravodajstvi/cela-cr/tipy-a-inspirace/zpravy-z-katalogu-sluzeb-%7C-obnova-fasady-kostela-narozeni-panny-marie-ve-stvolnech/4682/> (8.12.2020)
- PUTRENKO, V. (2013): *Spatial relationship of electoral behaviour and phantom borders in Ukraine*. Paper presented at the conference “Phantom Borders in the Political Behaviour and Electoral Geography in East Central Europe”, Frankfurt (Oder)/Ślubice, November 14–15, 2013.

- RABSTEJNADSTRELOU (2020): Histórie, <https://www.rabstejnnadstrelou.cz/clanky/historie.html> (9.7.2020)
- RANKIN, K.J., SCHOFIELD, R. (2004): The troubled historiography of classical boundary terminology. Mapping Frontiers, Plotting Pathways, Dublin, 2, 2004.
- REICHEL, J. (2009): Kapitoly metodologie sociálních výzkumů. Grada, Praha, 111-112.
- ROZKOŠNÁ, B., JAKUBEC, P. (2004): Židovské památky Čech. ERA group, Praha.
- SANDERS, J. (2002): Ethnic Boundaries and Identity in Plural Societies. Annual Review of Sociology, 28, 327-357.
- SIWEK, T. (1996): Česko-polská etnická hranice. Filozofická fakulta Ostravské univerzity, Ostrava.
- ŠTRÍŽENEC, M. (2001): Súčasná psychológia náboženstva. Iris, Bratislava.
- BAAR, V., RUMPEL, P., ŠINDLER, P. (1996): Politická geografie. Ostravská univerzita, Ostrava.
- ŠTAMPACH, I. O. (1994): *Sekty a nová náboženská hnutí, naděje a rizika*. Praha.
- ŠIMON, M. (2015): Measuring phantom borders: The case of Czech/Czechoslovakian electoral geography. Erdkunde, 69(2), 139–150.
- TOTALITA (2020): Vlastní provedení akce "K", http://www.totalita.cz/cirkev/cir_05.php (13.7. 2020).
- VÁCLAVÍK, D., HAMPLOVÁ, D., NEŠPOR, Z. (2018): Religious Situation in Contemporary Czech Society. Central European Journal for Contemporary Religion, 2, 2, 99-122. ISSN 2570-4893.
- VÁCLAVÍK, D. (2010): Náboženství a moderní česká společnost. 1. vydání. Grada, Praha. ISBN 978–80-247–2468-3.

WASTL-WALTER, D. (2011): The Routledge Research Companion to Border Studies. London, Routledge.

WEIGERT, W. H., et. al. (1958): Principles of Political Geography. American Political Science Review, 52, 1, 249-249.

WIMMER, A. (2008): The Making and Unmaking of Ethnic Boundaries: A Multilevel Process Theory. American Journal of Sociology, 113, 4.

ZARYCKI, T. (2015): The electoral geography of Poland: between stable spatial structures and their changing interpretations. In: Erdkunde 69, 2, 107–124.